

III. Informacinė dalis

Pritarta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo
teisėjų 2014 m. balandžio 9 d. pasitarime
Parengė Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo
Teisinės analizės ir informacijos departamentas

---

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, nagrinėjant bylas dėl bausmių vykdymo ir kardomojo suėmimo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų ir sprendimų viešojo administravimo srityje, apibendrinimas

---

Turinys

462	Įžanga
464	I. Aktualus teisinis reguliavimas
468	II. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, teisinė padėtis. Bausmių vykdymo principai.
474	III. Asmenų, kurių laisvė ribojama, apgyvendinimas
476	III.1. Gyvenamųjų patalpų plotas
483	III. 2. Nuteistųjų aprūpinimas baldais, įranga ir kitais daiktais
484	III.3. Kalinimo patalpos temperatūra
485	III.4. Kalinimo patalpos apšvietimas ir ventiliacija
486	III.5. Rūkymas kalinimo įstaigos bendrose patalpose arba kameroje
487	III.6. Maitinimas
491	III.7. Higiena
494	III.8. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų paskirstymas
498	III.9. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų etapavimas ir perkėlimas
499	IV. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, teisės
500	IV.1. Teisė pasimatyti su giminaičiais ir kitais asmenimis (BVK 94 str.; SVĮ 22 str.)
507	IV.2. Teisė įsigyti maisto produktų ir būtiniausių reikmenų (BVK 92 str.; SVĮ 28 str.)
510	IV.3. Teisė gauti pašto bei perduodamus siuntinius ir smulkiuosius paketus su spauda (BVK 95 str.; SVĮ 25 str.)
511	IV.4. Teisė naudotis televizoriais, kompiuteriais ir kitais daiktais (BVK 96 str.; SVĮ 27 str.)

- 513 IV.5. Teisė kreiptis į valstybės ar savivaldybių institucijas (BVK 100 str.; SVĮ 15 str.)
- 516 IV.6. Teisė paskambinti telefonu (BVK 102 str.; SVĮ 23 str.)
- 519 IV.7. Teisė į trumpalaikę išvyką už pataisos įstaigų ribų (BVK 105 str.; SVĮ 30 str.)
- 520 **V. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų darbas**
- 525 **VI. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, pareigos ir jiems taikomi draudimai**
- 529 **VII. Asmenims, kuriems ribojama laisvė, skiriamos nuobaudos ir paskatinimo priemonės**
- 541 **VIII. Neturtinės žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų ir neteisėtai taikomų ribojimų, atlyginimas**
- 543 VIII.1. Neteisėtų veiksmų, susijusių su kalinimo sąlygomis, nustatymas
- 545 VIII.2. Priežastinis ryšys
- 546 VIII.3. Neturtinė žala, kilusi dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų
- 548 VIII.4. Neturtinės žalos atlyginimo būdai
- 549 VIII.5. Neturtinės žalos dydžio nustatymas
- 556 VIII.6. Neturtinės žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų, įrodinėjimo taisyklės
- 560 **IX. Kai kurie procesiniai klausimai**

Įžanga

Baudžiamajame įstatyme nustatytų sankcijų, susijusių su asmens laisvės ribojimu, sukeltamos neigiamos pasekmės sudaro būtinąją bausmės elementą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Kita vertus, valstybė, taikydama asmenims įstatyme įtvirtintus laisvės suvaržymus, prisiima dėl šių asmenų atsakomybę, *inter alia* pozityvias pareigas užtikrinti, kad asmuo laisvės atėmimo vietose¹ nepatirtų didesnių ribojimų nei tie, kurie paprastai būdingi laisvės atėmimo bausmės įgyvendinimui. Atsižvelgus į tai, kad asmuo, kuriam paskirta laisvės atėmimo bausmė ar taikomas jos suvaržymas, tampa priklausomas nuo valstybės institucijų ir jų pareigūnų veiksmų, ypatingą reikšmę įgyja šio asmens teisinės apsaugos užtikrinimas. Bausmių vykdymo ir kardomojo suėmimo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų ir sprendimų viešojo ar vidaus administravimo srityje teisėtumo ir pagrįstumo patikra pavesta administracinių teismų kompetencijai. Apžvelgiamo pobūdžio byloje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nuosekliai akcentuoja, jog valstybė turi garantuoti, kad kalinami asmenys² būtų laikomi tokiomis sąlygomis, kurios užtikrina, jog jų orumas bei kitos fundamentalios teisės ir laisvės, kurias įtvirtina tiek Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – ir Konstitucija), tiek Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – ir Europos žmogaus teisių konvencija, Konvencija), yra gerbiamos. Ši Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuota doktrininė nuostata svarbi tiek nagrinėjant administracinius ginčus, susijusius su fizinėmis kalinimo sąlygomis, tiek sprendžiant laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims paskirtų nuobaudų teisėtumo ir pagrįstumo klausimus.

Administracinių teismų atliekama laisvės atėmimo institucijų ir jų pareigūnų veiksmų ar neveikimo teisėtumo bei pagrįstumo patikra yra glaudžiai susijusi su nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimo užtikrinimu. Administracinių teismų praktikoje normos, nustatančios kalinimo sąlygas ir tvarką, pirmiausia taikomos ir aiškinamos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalies, įtvirtinančios absoliutų draudimą žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes, bei tarptautinių įsipareigojimų kontekste. Nuostata, kad niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, įtvirtinta daugelyje tarptautinių dokumentų, *inter alia* Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 5 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 7 straipsnyje, 1984 m. gruodžio 10 d. Konvencijoje prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą bei Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnyje.

---

1 Apibendrinime vartojama sąvoka „laisvės atėmimo vieta (įstaiga, institucija)“ apima areštines, pataisos namus, nepilnamečių pataisos namus, kalėjimus, atviras kolonijas, gydymo ir pataisos namus, laisvės atėmimo vietų ligonines, kardomojo kalinimo vietas (tardymo izoliatorius), kuriose laikomi nuteistieji arešto, laisvės atėmimo bausmėms atlikti ir asmenys, kuriems kardomąja priemone parinktas suėmimas (sąvokos apibrėžimas formuluojamas pagal Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. V-241 patvirtintos Lietuvos higienos normos HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ 5 p.).

2 Sąvoka „kalinami asmenys“ įvardinami visi asmenys, kuriems ribojama laisvė, neišskiriant nuteistųjų arešto, laisvės atėmimo bausmėms atlikti, ir asmenų, kuriems kardomąja priemone parinktas suėmimas.

Atsižvelgiant į valstybių patiriamus sunkumus, siekiant suvaldyti kriminogeninę situaciją, bei turint omenyje joms tenkančią logistinę ir finansinę naštą, organizuojant kalinimo įstaigų sistemą, minėtas nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimas nepraranda savo aktualumo. Europos Tarybos Ministrų Komitetas dar 1999 m. pažymėjo, jog kai kalėjimai yra perpildyti, ypatingas dėmesys turi būti skiriamas žmogaus orumui, kalėjimo administracijos išpareigojimams elgtis su nuteistaisiais humaniškai ir pozityviai, visapusiškam personalui tenkančių pareigų suvokimui ir veiksmingam modernaus administravimo požiūriui. Remiantis Europos kalėjimo taisyklėmis, specialus dėmesys turi būti skiriamas nuteistiesiems tenkančio ploto skaičiui, higienai ir sanitarinėms sąlygoms, aprūpinimui maistu, kuris turi būti pakankamas ir tinkamai paruoštas bei patiektas, nuteistųjų sveikatos priežiūrai ir galimybei pasimankštinti lauke (Rekomendacijos Nr. R (99) 22 valstybėms narėms Dėl kalėjimų perpildymo ir kalėjimų populiacijos padidėjimo 7 p. (priimta 681-ajame Ministrų Komiteto pavaduotojų susitikime ir patvirtinta 1999 metų rugsėjo 30 dieną).

Atsižvelgus į būtinybę užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus bei įvertinus pastebimai didėjančių ginčų kiekį šioje srityje³, tikslinga apžvelgti, kaip Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje yra aiškinamos ir taikomos teisės normos, reglamentuojančios kalinamų asmenų teises ir įstatyme numatytus ribojimus. Pastebėtina, kad administraciniai teismai sprendžia ginčus dėl teisės viešojo administravimo srityje (Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 3 str. 1 d.). Tokiu būdu šiame apibendrinime apžvelgiama tik specialiosios kompetencijos teismų praktika, jiems sprendžiant ginčus, kylančius iš administracinių teisinių santykių, kurie atsiranda laisvės atėmimo institucijoms ir jų pareigūnams atliekant viešąjį administravimą. Į šio apibendrinimo objektą nepatenka teismų praktika dėl ginčų, kylančių iš kitokių, ne administracinių teisinių santykių. Specialiosios teisėjų kolegijos ginčams dėl teisingumo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinio teismo spęsti (toliau – ir Specialioji teisėjų kolegija) praktikoje ne kartą yra nurodyta, kad Bausmių vykdymo kodekso 183 straipsnyje numatyta galimybė apskusti apygardos administraciniam teismui terminuoto laisvės atėmimo bausmę vykdančios institucijos veiksmus ar sprendimus nereiškia, jog visais atvejais tokios institucijos veiklos teisminę kontrolę atlieka ir jos veikloje iškylančius klausimus, kuriuos pagal įstatymą turi spęsti teismas, sprendžia apygardos administracinis teismas. Administraciniam teismui teisingi tik tie ginčai, kurie susiję su bausmę vykdančios institucijos viešojo administravimo veikla (Specialiosios teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 16 d. nutartis byloje Nr. T-87/2013; 2013 m. liepos 16 d. nutartis byloje Nr. T-80/2013; 2013 m. balandžio 17 d. nutartis byloje Nr. T-53/2013). Klausimai, susiję su baudžiamuoju procesu ir bausmės vykdymo baudžiamaisiais teisiniais aspektais, pvz., lygtiniu paleidimu iš laisvės atėmimo vietos, nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismuose (Specialiosios teisėjų kolegijos 2013 m. balandžio 17 d. nutartis byloje Nr. T-53/2013; taip pat žr. 2006 m. rugsėjo 20 d. nutartį byloje Nr. T-74/2006) ir į šio apibendrinimo turinį nepatenka.

Reikia atkreipti dėmesį, jog parengto apibendrinimo tikslas – apibendrinti Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo suformuotas taisykles, taikant kalinimo sąlygas ir tvarką reglamentuojančius teisės aktus. Tačiau parengtu dokumentu nėra siekiama formuoti naujų teisės aiškinimo taisyklių, juolab juo negali būti tiesiogiai remiamasi

3 Pastebėtina, kad 2013 m. Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme šio pobūdžio bylų skaičius padvigubėjo, lyginant su 2012 m.

teisminių ginčų metu. Šiuo aspektu reikia priminti, kad publikuodamas administracinių teismų praktikos apibendrinimus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog nesiekia pateikti naujų teisės normų aiškinimo taisyklių, kurios, atsižvelgiant į teisinės valstybės principo turinį, gali būti formuojamos tik nagrinėjant konkrečias bylas. Apibendrinimo tikslas taip pat nėra nurodyti teismams, kaip jie turėtų spręsti vienokias ar kitokias bylas. Šio dokumento tikslas yra pateikti susistemintą administracinių bylų nagrinėjimo praktiką, kuri atspindėtų Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo poziciją sprendžiant viešojo administravimo srityje kilusius ginčus.

Parengtą apibendrinimą sudaro 9 dalys. Pirmojoje apibendrinimo dalyje apžvelgiami svarbiausieji asmenų, kuriems ribojama laisvė, teisinę padėtį ir taikomą režimą reglamentuojantys teisės aktai. Antrojoje apibendrinimo dalyje išskiriami nuteistųjų bei suimtųjų teisinės padėties ypatumai. Trečiojoje apibendrinimo dalyje analizuojami reikšmingi kalinamų asmenų apgyvendinimo klausimai: gyvenamųjų patalpų plotas, aprūpinimas baldais, įranga ir kitais daiktais, kalinimo patalpos temperatūra, ventiliacija ir apšvietimas, maitinimas, higiena, kalinamų asmenų grupavimo kriterijai ir kt. Administracinių teismų praktikai, aiškinančiai kalinamų asmenų teisių įgyvendinimo ypatumus, jų laisvės atėmimo vietose atliekamo darbo pobūdį bei kalinamų asmenų pareigas ir draudimus, skirtos, atitinkamai, apibendrinimo ketvirtoji, penktoji ir šeštoji dalys. Septintoji apibendrinimo dalis analizuoja nuteistiesiems ir suimtiesiems skiriamų nuobaudų ir paskatinimo priemonių reikšmingiausius aspektus. Aštuntojoje apibendrinimo dalyje – apžvelgiami neturtinės žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų ar neteisėtai taikytų apribojimų, atlyginimo ypatumai. Paskutinė - devintoji dalis - skirta kai kuriems procesiniams klausimams aptarti.

Pagrindinis dėmesys apibendrinime yra skiriamas Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo nuostatų aiškinimui. Apibendrinime daugiausia koncentruojamasi į 2008–2013 m. laikotarpio Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, kuri atspindi šiuo metu galiojančių teisės aktų nuostatų aiškinimą ir taikymą. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog apžvelgiamoje srityje teisėkūros subjektai yra priėmę daug ir detalių įstatymų nuostatas įgyvendinančių teisės aktų, kuriems būdingi pakeitimai ir papildymai. Todėl apibendrinimo skaitytojas turėtų būti atidus. Juolab atsižvelgiant į tai, jog teisė pasižymi sisteminiu ir dinamišku pobūdžiu, tam tikrų įstatymų ir juos įgyvendinančių teisės aktų nuostatų pasikeitimas gali suponuoti būtinybę kitaip interpretuoti ir aiškinti kitas, nepakeistas šių teisės aktų normas. Įvertinus Europos teisės įtaką, sprendžiant ginčus dėl kalinimo sąlygų, apibendrinime, be kita ko, pateikiamos nuorodos į Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, kuriais remiasi administraciniai teismai, formuodami atitinkamą poziciją apžvelgiamoje srityje, bei šioje srityje priimtus Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus byloje prieš Lietuvą.

I. Aktualus teisinis reguliavimas

---

1. Apžvelgiant pagrindinius teisės aktus, susijusius su nuteistųjų asmenų statusu, reikia paminėti, kad valstybę užtikrinti, jog asmenims skirtų bausmių ar suėmimo vykdymo sąlygos nepažeistų jų žmogiškojo orumo, visų pirma įpareigoja Lietuvos

Respublikos Konstitucija. Pagal Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalį draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, aiškindamas minėtą nuostatą, 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime pažymėjo, kad Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalis draudimą kankinti, žaloti, žeminti žmogaus orumą, žiaurų elgesį ar baudimą sieja visų pirma su valstybės ir atitinkamų jos institucijų veikla. Tai reiškia, jog tokie draudimai yra nustatyti siekiant apginti žmogų nuo neteisėtų valstybės pareigūno ar kito asmens, turinčio valstybės įgaliojimus, veiksmų. Tačiau šiame kontekste taip pat reikia pabrėžti, kad analizuodamas Konstitucijos draudžiamą elgesį, Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog ne kiekvienas pareigūno elgesys, turintis žmogui nemalonių padarinių, gali būti pripažintas neteisėtu. Antai neigiamų padarinių ir tam tikru atžvilgiu kentėjimas atsiranda pritaikius baudžiamajame įstatyme numatytas ir tarptautinės bendrijos pripažįstamas sankcijas (pvz., laisvės atėmimą, baudą, teisių apribojimą ir pan.), kurios nustato atitinkamus asmens suvaržymus. Jie sudaro būtinają bausmės elementą ir dėl jų teisėtumo nekyla problemų. Tai reiškia, kad tie atvejai, kai, pavyzdžiui, sulaikytas įtariamasis ar asmuo už padarytą nusikaltimą teismo nubaudžiamas laisvės atėmimu ir dėl to jis patiria tam tikrų nepatogumų ar kenčia, negali būti traktuojami kaip Konstitucijos draudžiamos bausmės (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas).

2. Draudimas žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis bei nustatyti tokio pobūdžio bausmes įtvirtintas daugelyje tarptautinių dokumentų:

2.1. Nuostata, kad niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, įtvirtinta Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 5 straipsnyje, Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 7 straipsnyje, 1984 m. gruodžio 10 d. Konvencijoje prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartijos 4 straipsnyje bei Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje. Pastarojo dokumento nuostatų taikymui administraciniuose teismuose ypač svarbi Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio turinį pildanti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

2.2. Tarp rekomendacinio pobūdžio tarptautinių dokumentų apžvelgiamoje srityje paminėtinos Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2006 m. sausio 11 d. priimta rekomendacija valstybėms narėms Nr. R (2006) 2 Dėl Europos kalėjimų taisyklių bei Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 30 d. priimta rekomendacija Nr. R (99) 22 Dėl kalėjimų ir kitų įkalinimo įstaigų perpildymo ir kalinių skaičiaus augimo.

3. Tarptautinių teisės aktų taikymo aspektu pastebėtina, kad ratifikuotos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi taikymo pirmenybę nacionalinių teisės aktų atžvilgiu. Ši taisyklė, be kita ko, įtvirtinta Bausmių vykdymo kodekso 4 straipsnyje, apibrėžiančiame bausmių vykdymo įstatymų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių santykį. Pagal šią kodekso nuostatą, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias taisykles negu šiame Kodekse išdėstytosios, taikomos tarptautinės sutarties taisyklės.

3.1. Reikia pažymėti, kad apžvelgiamoje srityje gausiausiai taikomos fundamentalias žmogaus teises ir laisves įtvirtinančios Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos. Administracinių teismų praktikoje ne kartą pripažinta Konvencijos ypatinga reikšmė tarptautinių teisės šaltinių sistemoje. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas

savo praktikoje yra pažymėjęs, kad tiek Europos žmogaus teisių konvencijos, kaip tarptautinės kilmės teisės akto, pobūdis, tiek šios Konvencijos paskirtis – žmogaus teisių apsauga – lemia, kad ši Konvencija byloje ginčytiniams teisiniams santykiams Lietuvos Respublikoje taikoma tiesiogiai, o esant kolizijai su nacionaliniais įstatymais, turi taikymo prioritetą jų atžvilgiu (2008 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁷⁵-164/2008, Administracinė jurisprudencija Nr. 14, 2008). Tiesioginis Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas reiškia, jog šios Konvencijos nuostatomis galima tiesiogiai remtis Lietuvos Respublikos teismuose, taip pat ir santykiuose su viešojo administravimo subjektais (žr., pvz., 2003 m. vasario 11 d. nutartį administracinėje byloje Nr. 259-03, Administracinių teismų praktika Nr. 4, 64–67 p.). Apžvelgiamoje srityje Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos taikomos, tiek sprendžiant laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų teisės į sveiką aplinką užtikrinimo klausimus (žr., pvz., 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013), tiek vertinant kitų fundamentalių žmogaus teisių, pavyzdžiui, teisės į šeimos gyvenimo gerbimą (2012 m. gruodžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012), ribojimų pagrįstumą bei teisėtumą.

3.2. Pagrindinis nacionalinės teisės aktas, reguliuojantis nuteistųjų teisinę padėtį, bausmių vykdymo ir atlikimo tvarką, sąlygas ir principus yra Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (toliau – ir BVK, kodeksas). Bausmių vykdymo kodeksą sudaro penkios dalys. Kodekso pirmoji dalis apibrėžia nuteistųjų teisinį statusą ir įtvirtina bausmių vykdymo įstatymų paskirtį, bausmių vykdymo principus ir institucijas. Antroji dalis skirta nuteistųjų turtinių teisių apribojimo bausmių vykdymo tvarkos ir sąlygų klausimams reglamentuoti. Trečioji kodekso dalis reglamentuoja asmeninių teisių apribojimo bausmių – viešųjų darbų, laisvės apribojimo ir arešto – vykdymo tvarką ir sąlygas. Tuo metu bausmių, kuriomis apribojama nuteistųjų laisvė, vykdymo tvarkai nustatyti skirta Bausmių vykdymo kodekso ketvirtoji dalis. Būtent šios kodekso dalies nuostatų taikymo klausimai yra didžiojoje dalyje bylų, nagrinėjamų administraciniuose teismuose. Kodekso ketvirtosios dalies nuostatos reglamentuoja asmenims, kuriems apribojama arba atimama laisvė, taikomo režimo, teisių ir pareigų, užimtumo, darbo, paskatinimo ir nuobaudų skyrimo bei kitus klausimus. Penktojoje dalyje įtvirtintos kodekso baigiamosios nuostatos, kurios, be kita ko, nustato bausmių vykdymo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų ir sprendimų apskundimo tvarką.

4. Asmenų, laikomų suėmimą vykdančiose įstaigose, teisinę padėtį, suėmimo vykdymo tvarką ir sąlygas nustato Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas (toliau – ir SVĮ). Suėmimo vykdymo įstatymą sudaro penki skyriai. Pirmasis skyrius apibrėžia asmenų, laikomų tardymo izoliatoriuose, teisinę padėtį ir įtvirtina suėmimo vykdymo principus bei nustato suėmimą vykdančias įstaigas. Antrasis skyrius reglamentuoja asmenų suėmimo, pristatymo ir priėmimo į tardymo izoliatorius tvarką. Trečiasis skyrius skirtas suėmimo vykdymo tvarkos ir asmenų laikymo tardymo izoliatoriuose sąlygoms reglamentuoti. Šio skyriaus nuostatos nustato pagrindinius tardymo izoliatoriuose laikomiems asmenims taikomo režimo klausimus: teisės susirašinėti, paskambinti, pasimatyti, gauti siuntinius, pasivaikščioti gryname ore ir kitų šių asmenų teisinės padėties ypatumus atspindinčių teisių įgyvendinimo tvarką. Šiame skyriuje taip pat įtvirtintos nuostatos, skirtos suimtųjų užimtumo ir jų socialinių poreikių, materialinio buitinio aprūpinimo, sveikatos priežiūros klausimams. Be to, įstatymo trečiojo skyriaus nuostatos nustato suimtiesiems skiriamų paskatinimo priemonių ir nuo-

baudų pagrindus ir tvarką. Ketvirtasis skyrius įtvirtina suimtųjų paleidimo tvarką iš tardymo izoliatorių, penktasis – pareigūnų veiksmų ir sprendimų apskundimą.

5. Atsižvelgus į administraciniuose teismuose nagrinėjamų bylų dėl žalos, kilusios dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų, gausą, atskirai paminėtinos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – ir CK) nuostatos. Pagal Civilinio kodekso 6.271 straipsnio 1 dalį, žala, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. Administracinių teismų praktikoje ne kartą akcentuota, kad Civilinio kodekso 6.271 straipsnyje numatyta viešoji atsakomybė atsiranda, esant trimis sąlygoms: neteisėtiems veiksams ar neveikimui, žalai ir priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir žalos. Vadinasi, reikalavimas dėl žalos (tiek turtinės, tiek neturtinės) atlyginimo gali būti patenkinamas, nustačius visumą viešosios atsakomybės sąlygų: pareiškėjo nurodytos valdžios institucijos neteisėtus veiksmus ar neveikimą, žalos pareiškėjui padarymo faktą ir priežastinį ryšį tarp valdžios institucijos neteisėtų veiksmų / neveikimo ir atsiradusios žalos (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2013 m. gruodžio 4 d. sprendimą administraciniame byloje Nr. A⁵²⁵-1953/2013). Šiame kontekste taip pat paminėtinos Civilinio kodekso nuostatos, nustatančios ieškinio senatį reikalavimams, susijusiems su žalos, padarytos bausmių vykdymo ar kardomojo kalinimo metu, atlyginimu. Civilinio kodekso 1.125 straipsnio 8 dalis šio pobūdžio reikalavimams nustato sutrumpintą 3 metų ieškinio senaties terminą.

6. Bausmių vykdymo kodekso ir Suėmimo vykdymo įstatymo nuostatas detaliau apžvelgia juos įgyvendinančių teisės aktų kiekis. Apžvelgiant šio pobūdžio teisės aktus, reikia išskirti Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtintas bausmes vykdančių ir suėmimo institucijų vidaus tvarkos taisykles, kurios yra pagrindinis teisės aktas, detalizuojantis įstatymuose numatytas nuteistųjų ir suimtųjų teises bei pareigas:

6.1. Bausmių vykdymo kodekse nustatytos terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmių vykdymo ir atlikimo tvarkos, sąlygų ir principų įgyvendinimą, nuteistųjų teisių ir laisvių apribojimo bei pareigų realizavimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194 patvirtintos Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės (Žin., 2003, Nr. 76-3498) (toliau – ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės).

6.2. Suėmimo vykdymo įstatyme nustatytos kardomosios priemonės – suėmimo (kardomojo kalinimo) vykdymo tvarkos ir sąlygų įgyvendinimą, taip pat suimtųjų teisių ir laisvių apribojimo bei pareigų realizavimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. birželio 1 d. įsakymu Nr. 1R-172 patvirtintos Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklės (Žin., 2009, Nr. 68-2782) (toliau – ir Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklės).

6.3. Asmenų, nuteistų areštu, laikymo areštinėse tvarką ir sąlygas, šių asmenų teisių bei laisvių, taip pat pareigų, kurias nustato Bausmių vykdymo kodeksas, užtikrinimo ir realizavimo tvarką reguliuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. birželio 18 d. įsakymu Nr. 182 patvirtintos Areštinių vidaus tvarkos taisyklės (Žin., 2003, Nr. 68-3095) (toliau – ir Areštinių vidaus tvarkos taisyklės).

Pažymėtina, kad šiame apibendrinimo skyriuje nėra siekiama išvardinti visus asmenų, kuriems apribota laisvė, teisinę padėtį ir jiems taikomą režimą reglamentuojančius teisės aktus. Atsižvelgus į šių teisės aktų gausą, tikslinga laisvės atėmimo vietose

laikomų asmenų teisinę padėtį apibrėžiančius teisės aktus apžvelgti pagal aptariamo klausimo dalykines sritis. Tokiu būdu kiekviename apibendrinimo skyriuje bus apžvelgiami toje konkrečioje dalyje aptariamais klausimams aktualūs teisės aktai.

II. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, teisinė padėtis. Bausmių vykdymo principai.

---

7. Bausmių vykdymo kodekso 10 straipsnio 1 dalyje, apibrėžiančioje nuteistųjų teisinę padėtį, bei Suėmimo vykdymo įstatymo 5 straipsnio 1 dalyje, nustatančioje asmenų, laikomų tardymo izoliatoriuose, teisinę padėtį, skelbiama, kad šie asmenys turi visas Lietuvos Respublikos piliečiams įstatymų nustatytas teises, laisves ir pareigas su apribojimais, kuriuos nustato šie bei kiti įstatymai. Kalbant apie šių asmenų teisinę padėtį, taip pat reikia pažymėti, kad abiejuose paminėtuose įstatymuose įtvirtinta fundamentali žmogaus teisių apsaugos nuostata, jog vykdant bausmę (suėmimą) draudžiama žmogų kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą (žr. Bausmių vykdymo kodekso 7 straipsnio 1 dalį ir Suėmimo vykdymo įstatymo 5 straipsnio 3 dalį).

8. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje ne kartą pažymėta, kad asmenys, kuriems ribojama (atimta) laisvė, turi specifinį teisinį statusą, todėl jo asmeninių laisvių suvaržymas tam tikra apimtimi yra neišvengiamas (žr., pvz., 2013 m. gruodžio 11 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-2072/2013; 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013 ir kt.; mutatis mutandis dėl sumintojo teisinio statuso žr. 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013).

9. Apibrėždamas laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų statusą, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas akcentuoja Europos Žmogaus Teisių Teismo išskiriamus nuteistųjų teisinės padėties ypatumus. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1114/2013 teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką įkalinimo įstaigose, atsižvelgiant į šių įstaigų pobūdį, gali būti pateisinami platesni apribojimai nei laisvėje esančių asmenų atžvilgiu (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. spalio 6 d. sprendimas byloje *Hirst prieš Jungtinę Karalystę* (Nr. 2), pareiškimo Nr. 74025/01; 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 4451/70). Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstama, kad tam tikros kalinimo sąlygos ir su tuo susiję apribojimai yra būdingi atliekant laisvės atėmimo bausmę (Europos Žmogaus Teisių Teismo 1967 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *K.H.C. prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 2749/66), o laisvės atėmimo bausmė visada daro įtaką asmens įprastam gyvenimui ir neišvengiamai nustato tam tikrus apribojimus ir kontrolę (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. gruodžio 4 d. sprendimas byloje *Dickinson prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 44362/04) (2013 m. gegužės 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1114/2013).

10. Remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat nuosekliai pabrėžia, kad laisvės apribojimo metu asmenys iš esmės nenustoją naudotis fundamentaliomis teisėmis ir laisvėmis, kurias užtikrina Konvencija. Šiuo aspektu administracinių teismų praktikoje ypač

akcentuojamas nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimo laikymasis. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013 teisėjų kolegija pabrėžė, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas yra ne kartą pažymėjęs, jog tam tikrais atvejais nuteistajam reikalinga papildoma apsauga dėl jo padėties pažeidžiamumo ir dėl to, kad valstybė dėl šio asmens prisiima atsakomybę. Šiame kontekste Konvencijos 3 straipsnis (niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas) nustato valstybės institucijoms pozityvią pareigą užtikrinti, kad asmens kalinimo sąlygos nepažeistų jo žmogiškojo orumo, kad šios priemonės vykdymo būdas ir metodas nesukeltų jam tokių kančių ir sunkumų, kurių intensyvumas viršytų neišvengiamai kalinimui būdingą kentėjimo laipsnį, ir kad, atsižvelgiant į praktinius su įkalinimu susijusius poreikius, būtų adekvačiai užtikrinama jo sveikata ir gerovė. Valstybė turi garantuoti, kad kalinami asmenys būtų laikomi sąlygomis, kurios užtikrina, jog jų orumas būtų gerbiamas, o bausmių vykdymo būdai ir metodai nesukeltų šiems asmenims didesnių ir intensyvesnių išgyvenimų už tuos, kurie yra neišvengiami asmeniui būnant kalinamu (žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 26 d. sprendimą byloje *Kudła prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 30210/96; 2002 m. liepos 15 d. sprendimą byloje *Kalashnikov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 47095/99; 2003 m. vasario 4 d. sprendimą byloje *Van der Ven prieš Nyderlandų Karalystę*, pareiškimo Nr. 50901/99; 2009 m. spalio 22 d. sprendimo byloje *Norbert Sikorski prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 17599/05, 131 paragrafą). Taigi, iš valstybės yra reikalaujama, neatsižvelgiant į jos logistinius bei finansinius sunkumus, organizuoti kalinimo įstaigų sistemą tokiu būdu, kad būtų gerbiamas žmogaus orumas (žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. kovo 27 d. sprendimo byloje *Sukhovoy prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 63955/00, 31 paragrafą; 2007 m. gegužės 10 d. sprendimo byloje *Benediktov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 106/02, 37 paragrafą) (žr. 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013 ir joje nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką).

11. Pastebėtina, kad specifinė kalinamo asmens teisinė padėtis suponuoja ir tam tikrus procesinių taisyklių taikymo ypatumus. Tai, kad asmens laisvė yra ribojama, administracinių teismų praktikoje atsižvelgiama taikant įrodinėjimo naštos dėl reikalavimų atlyginti kalinimo metu kilusią neturtinę žalą taisyklės (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013) bei sprendžiant kitus procesinių teisių įgyvendinimo klausimus, pvz., praleisto termino atnaujinimo klausimą (2013 m. balandžio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA⁶⁰²-15/2013; 2013 m. liepos 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA⁵⁵²-51/2013).

12. *Bausmių vykdymo principai*. Bausmių vykdymo principus nustato Bausmių vykdymo kodekso II skyrius. Šiame skyriuje, be kita ko, įtvirtinta, kad bausmės vykdomos laikantis: teisėtumo principo (Bausmių vykdymo kodekso 5 str.); nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus principo (Bausmių vykdymo kodekso 6 str.); humanizmo principo (Bausmių vykdymo kodekso 7 str.), kuris *inter alia* reiškia, kad, vykdant bausmę, nesiekama žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą (2012 m. spalio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012; 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2686/2012). Bausmių vykdymo kodekse taip pat įtvirtinti bausmių vykdymo individualizavimo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese (Bausmių vykdymo kodekso 8 str.) bei teisingo ir progresyvaus bausmių atlikimo (Bausmių vykdymo kodekso 9 str.) principai.

13. *Teisėtumo principas* (BVK 5 str.). Pagal Bausmių vykdymo kodekso

5 straipsnyje įtvirtintą bausmių vykdymo teisėtumo principą, nuteistų asmenų teisių bei laisvių suvaržymus nustato tik Lietuvos Respublikos įstatymai (2 d.), nuteistojo elgesį gali suvaržyti tik draudimas arba pareiga, o bausmės vykdymo institucija arba pareigūnas gali veikti tik įstatymų nustatytais būdais ir priemonėmis (3 d.).

13.1. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje yra išaiškinęs, kad įstatymu nustatyta bausmės vykdymo institucijų ir šių institucijų pareigūnų pareiga laikytis bausmių vykdymo teisėtumo principo yra teisinis garantas, kad šios įstaigos ir pareigūnai gali veikti tik įstatymų nustatytais būdais ir priemonėmis (2011 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1427/2010; 2013 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-434/2013). Atsižvelgus į tai, Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnyje įtvirtintas teisėtumo principas teismų praktikoje pripažįstamas esminiu laisvės atėmimo įstaigų pareigūnų veiksmų pagrįstumo ir teisėtumo patikros kriterijumi. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2233/2011 teisėjų kolegija, be kita ko, remdamasi Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio 2 dalies nuostatomis, nusprendė, kad pareigūnai, nesant aiškaus įstatyminio pagrindo, neturėjo teisės konvojuoti asmenį be jo sutikimo į teismo posėdžius administracinėse bylose (2011 m. spalio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2233/2011).

13.2. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat yra pažymėjęs, kad teisėtumo principas yra įtvirtintas laisvės atėmimo vietos pareigūnų pareigas ir veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012, vertindama pataisos įstaigos atsisakymą suteikti pasimatymą teisėtumo ir pagrįstumo aspektu, teisėjų kolegija pabrėžė, kad pagal Tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto (2008 m. lapkričio 6 d. įstatymo Nr. X-1791 redakcija) 5 straipsnį, Kalėjimų departamentas ir jam pavaldžios įstaigos (pagal Statuto 2 straipsnio 1 dalį pataisos namai yra Kalėjimų departamentui pavaldi įstaiga) savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Bausmių vykdymo kodeksu, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso kodeksu, Suėmimo vykdymo įstatymu, kitais įstatymais, šiuo statutu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis ir kitais teisės aktais. Pagal Statuto 4 straipsnį, Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų veikla grindžiama teisingumo, teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo, sumintųjų ir nuteistųjų lygybės prieš suėmimo ir bausmių vykdymo įstatymus, humanizmo, bausmių vykdymo individualizavimo, progresyvaus bausmių atlikimo ir viešumo principais. Šio teisinio reguliavimo kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad Pataisos namai ir Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, kaip viešojo administravimo subjektai, be minėtų specialiųjų teisės nuostatų, savo veikloje privalo laikytis viešojo administravimo srityje taikomų viešojo administravimo principų, pavyzdžiui: įstatymo viršenybės, reiškiančio, kad viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia principus (Viešojo administravimo įstatymo 3 str. 1 p.) (2012 m. gruodžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012). Laisvės atėmimo institucijų sprendimuose turi būti aiškiai nurodyti objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis pagrįsti sprendimo motyvai, kurie, be kita ko, atitiktų Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnyje numatytus reikalavimus (2011 m. balandžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2876/2011).

13.3. Teisėtumo principas – reikšmingas teisinis imperatyvas aiškinant Bausmių

vykdymo kodekso 12 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtintas bendrąsias nuteistųjų pareigas, reikalaujančias vykdyti įstatymų reikalavimus ir laikytis nuteistiesiems nustatytų elgesio taisyklių bei vykdyti bausmės vykdymo institucijos, įstaigos arba pareigūno nurodymus ir įsakymus (2011 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1427/2010; 2013 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-434/2013). Aiškindamas Bausmių vykdymo kodekso 5 ir 12 straipsnių nuostatas sisteminiu teisės aiškinimo būdu bei pabrėždamas šių nuostatų tarpusavio sąsają, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad jos suponuoja nuteistųjų pareigą vykdyti tik tokius į jų teisių suvaržymą nukreiptus pataisos įstaigos administracijos reikalavimus, kurie yra pagrįsti konkrečiomis įstatymo (Bausmių vykdymo kodekso) normomis (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013).

13.4. Teisėtumo principo suponuojami imperatyvai reikalauja, kad nuteistajam privalomas elgesio modelis ne tik būtų nustatytas įstatymo, bet ir būtų jam žinomas bei suprantamas arba būtų preziumuojama, kad jis yra jam žinomas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose nustatytos specialiosios laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų pareigos laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos bei vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus yra grindžiamos teisėtumo principu bei yra sietinos su bendrosiomis nuteistųjų pareigomis, todėl jas aiškinant yra būtina vadovautis šį principą atskleidžiančiomis Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio nuostatomis bei Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsniu, kuriame nurodytos bendrosios nuteistųjų pareigos. Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad nuteistojo elgesį gali suvaržyti tik draudimas arba pareiga. Aiškindamas Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 2 dalį, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymėjo, kad joje suformuluota nuostata negali būti suprantama kaip niekuo neribojamas absoliutas. Ji yra siejama su nuteistųjų pareigomis laikytis teisės aktų jiems nustatytų reikalavimų bei jiems nustatytų atitinkamų elgesio taisyklių, taip pat su bausmės vykdymo institucijos Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta pareiga veikti tik įstatymų nustatytais būdais ir priemonėmis. Drausminės atsakomybės taikymo požiūriu tai reiškia, kad paminėti reikalavimai bei elgesio taisyklės turi būti nuteistiesiems žinomi arba (įstatymo laikymosi prasme) turi būti preziumuojama, kad jie yra jiems žinomi. Tokį aiškinimą, teismo manymu, atitinka Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio 3 dalis, kuri, nuteistųjų teisinės padėties tikrumo bei aiškumo požiūriu, reikalauja, kad nuteistųjų elgesio suvaržymai turi būti jiems žinomi ir suprantami (2009 m. gruodžio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1351/2009; taip pat žr. 2013 m. spalio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013; 2013 m. lapkričio 19 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013). Pastebėtina, kad analogiškai teismų praktika formuojama, sprendžiant drausminės atsakomybės klausimus Suėmimo vykdymo įstatymo nustatyta tvarka (2011 m. vasario 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-75/2011).

13.5. Šiame kontekste taip pat reikia pažymėti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, sisteminiu teisės aiškinimo metodu analizuodamas Bausmių vykdymo kodekso 5, 12 straipsnių, 110 straipsnio 1 dalies 2 punkto ir 3 dalies, 143 straipsnio 5 ir 9 dalių nuostatas, yra konstatavęs, kad nuteistojo abejonė dėl pataisos įstaigos

reikalavimo teisėtumo (jei tuo abejojama) gali būti pareikšta įstatymų nustatyta tvarka, t. y. įvykdant reikalavimą, o po to apskundžiant įstatymų nustatyta tvarka (2014 m. sausio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-25/2014).

14. *Nuteistųjų lygybės taikant bausmių vykdymo įstatymus principas (BVK 6 str.)*. Bausmių vykdymo kodekso 6 straipsnyje įtvirtina, kad taikant bausmių vykdymo įstatymus, vadovaujamosi principu, kad visi nuteistieji lygūs nepaisant jų kilmės, lyties, socialinės ar turtinės padėties, tautybės ar rasės, politinių pažiūrų ir partiškumo, išsilavinimo, kalbos, religinių ar kitokių įsitikinimų, genetinių savybių, neįgalumo, seksualinės orientacijos, veiklos rūšies ir pobūdžio, gyvenamosios vietos ir kitų nenumatytų Lietuvos Respublikos įstatymuose aplinkybių.

14.1. Šio principo taikymui aktuali administracinė byla Nr. A⁸⁵⁸-2862/2011. Šioje byloje pareiškėjas teigė, jog pataisos namų administracija, atsisakiusi jį perkelti į pagedaujama būrį, jį diskriminuoja. Pasak pareiškėjo, jis nepagrįstai perkeltas į devintą būrį, nes jame sėdi nuskriaustieji, pažeminti, homoseksualai, šiame korpuse nuteistieji valgo iš vienodų lėkščių, jam nėra suteikta galimybė valgyti iš vardinės lėkštės. Vertindama pareiškėjo teiginių pagrįstumą, teisėjų kolegija pažymėjo, kad asmenų lygybės principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnyje, skelbiančiame, kad įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs, o žmogaus teisių negalima varžyti ir teikti jam privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų pagrindu. Remiantis konstitucinėje jurisprudencijoje suformuotomis nuostatomis, konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas būtų pažeistas, jeigu tam tikra grupė asmenų, kuriems yra skiriama teisės norma, palyginti su kitais tos pačios normos adresatais, būtų kitaip traktuojama, nors tarp tų grupių nėra tokio pobūdžio ir tokio dydžio skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas). Teismas taip pat pabrėžė, kad pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 14 straipsnį naudojimas Konvencijoje pripažintomis teisėmis ir laisvėmis yra užtikrinamas nepriklausomai nuo asmens lyties, rasės, odos spalvos, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautinės ar socialinės kilmės, priklausymo tautinei mažumai, nuosavybės, gimimo ar kitais pagrindais. Konvencijos 14 straipsnyje numatyto nediskriminavimo principo pažeidimu laikoma situacija, kai asmenys traktuojami skirtingai analogiškose situacijose, nepateikiant objektyvaus tokio traktavimo pagrindimo, taip pat pažeidimu laikoma situacija, kai be objektyvaus pagrindimo skirtingose situacijose esantys asmenys nėra traktuojami skirtingai (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas *Thlimmenos* prieš *Graikiją*, pareiškimo Nr. 34369/97). Įvertinusi šias nuostatas, teisėjų kolegija pažymėjo, kad padarius išvadą, jog asmens situacija gali būti traktuojama kaip vieno iš galimų nediskriminavimo principo elementų pažeidimas, konstatuotinas atitinkamo viešojo administravimo subjekto (ar kito asmens) veiksmų (neveikimo) neteisėtumas. Atsižvelgusi į paminėtus kriterijus, teisėjų kolegija pareiškėjo situacijos nediskriminavimo principo pažeidimu nepripažino. Teismas pabrėžė, jog pareiškėjas nepateikė aiškių duomenų, kurie pagrįstų, kad pataisos namų administracija, perkeldama jį į kitą būrį, žinojo ar galėjo žinoti apie vieno ar kito būrio sudėtį, jo narių statusą neformalioje nuteistųjų hierarchijoje ar kitus duomenis, ar tai, kad turėdama tokią informaciją pataisos namų administracija sąmoningai diskriminavo pareiškėją kitų nuteistųjų atžvilgiu, siekė kitaip jį pažeminti. Be to, pats pareiškėjas teigė,

kad nuteistųjų būryje, kuriame jis yra, išduodami bendri indai, skirtingai nei tai daroma kitame būryje, į kurį jis pageidauja būti perkeltas. Toks teiginys paneigia pareiškėjo poziciją dėl jo diskriminavimo, nes vienodų indų visiems būryje esantiems asmenims suteikimas šiuo atveju kaip tik patvirtina šių asmenų lygiateisiškumą ir vienodą traktavimą – jei asmenims būryje yra duodamos bendros lėkštės, tai jie nėra diskriminuojami, jie yra traktuojami vienodai. Be to, teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad pats pareiškėjas teismo posėdžio apeliacinės instancijos teisme metu nurodė, jog tiek ir būryje, į kurį prašo būti perkeltas, yra pažemintų asmenų, kaip ir būryje, kuriame jis yra šiuo metu, taip tiesiogiai patvirtindamas, jog abiejuose būriuose egzistuoja iš esmės tie patys hierarchiniai neformalūs nuteistųjų sluoksniai, todėl jokio diskriminavimo objektyviai negali būti, jei abiejuose būriuose nuteistųjų sudėtis iš esmės yra panaši net ir neformalios hierarchijos aspektu. Remiantis paminėtais argumentais, pareiškėjo skundas atmestas kaip nepagrįstas (2011 m. rugpjūčio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2862/2011).

15. *Humanizmo principas (BVK 7 str.)*. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad Bausmių vykdymo kodekso 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto bausmės humanizmo principo, reiškiančio, kad vykdant bausmę, nesiekama žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą, kontekste turi būti aiškinama teisės aktuose įtvirtinta pareiga laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims sudaryti saugią sveikatai gyvenamąją aplinką (2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1463/2013; 2013 m. liepos 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1186/2013; 2013 m. gegužės 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-981/2013; 2013 m. sausio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-105/2013). Minėta, jog analogiškas draudimas taip pat įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalyje, Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje bei kituose tarptautiniuose dokumentuose.

15.1. Pastebėtina, kad remiantis Bausmių vykdymo kodekso 7 straipsnio 3 dalimi, humanizmo principas taip pat įtvirtina draudimą, išskyrus Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytus atvejus, filmuoti ar fotografuoti nuteistąjį, kurio laisvė apribota, be išankstinio jo sutikimo. Šių nuostatų taikymo aspektai buvo aiškinami administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2919/2011. Šioje byloje ginčas kilo dėl atsakovo pareigos atlyginti neturtinę žalą, kurią, pareiškėjo teigimu, jis patyrė dėl to, jog bausmės atlikimo vietoje jis buvo fotografuojamas ir tuomet padarytos nuotraukos, kuriose matosi jo veidas, be jo sutikimo buvo išplatintos internete, taip pat atspausdintos žurnale. Pareiškėjas neturtinę žalą siejo su tariamai neteisėtais Vilniaus pataisos namų veiksmais, t. y. faktu, kad šios institucijos administracija davė leidimą fotografuoti šioje įstaigoje. Teisėjų kolegija, aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 7 straipsnio 3 dalį, pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 115 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog užsieniečių, žurnalistų ir kitų asmenų lankymosi pataisos įstaigose tvarką nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. rugpjūčio 2 d. įsakymu Nr. 194 patvirtintų Pataisos namų vidaus tvarkos taisyklių (toliau – ir Taisyklės) 170 punkte numatyta, jog užsieniečiams, žurnalistams ir kitiems asmenims lankytis pataisos įstaigoje gali leisti pataisos įstaigos direktorius arba jį pavaduojantis pareigūnas, arba pataisos įstaigos direktoriaus pavaduotojas. Kilus neaiškumams, šis klausimas gali būti suderintas su Kalėjimų departamento direktoriumi arba jį pavaduojančiu pareigūnu, arba Kalėjimų departamento direktoriaus pavaduotoju. Teisėjų kolegija, įvertinusi

si šios normos turinį, darė išvadą, kad žurnalistai turi teisę lankytis pataisos įstaigoje, gavę šios įstaigos direktoriaus arba kito atsakingo pareigūno sutikimą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pareiškėjas pats pripažino, jog, paprašius žurnalistams, jis sutiko būti fotografuojamas ar filmuojamas (pareiškėjo teigimu, su sąlyga, kad nesimatys jo veido). Pareiškėjas yra suaugęs, veiksnus asmuo, taigi jis gali visiškai laisvai sutikti ar nesutikti su jo fotografavimu, filmavimu ir pan. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad pataisos namų administracija, sutikdama dėl žurnalistų lankymosi pataisos namuose, sudarė prielaidas tokiam fotografavimui, savaime teisės aktų nepažeidžia, tuo tarpu pareiškėjo ir žurnalistų susitarimo dėl aptariamo fotografavimo ar filmavimo detalės yra tarp jų susiklosčiusių teisinių santykių reikalas. Jei, pareiškėjo manymu, žurnalistai nesilaikė jų sudaryto susitarimo, jis turi teisę ginti savo teises įstatymų nustatyta tvarka. Pataisos namų administracija nedavė (ir negalėjo duoti) sutikimo dėl konkretaus asmens fotografavimo ar jo nuotraukų platinimo kokiu nors būdu. Be to, ji neturi pareigos kontroliuoti, ar ir kaip platinamos asmenų fotografijos ar kita informacija viešojoje erdvėje. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad Taisyklių 170 punktą neapibrėžia, kokiu būdu turi būti išreikštas pataisos namų administracijos sutikimas dėl žurnalistų vizito. Bylos medžiaga patvirtino, kad toks sutikimas buvo duotas (buvo susirašinėjama, žurnalistų apsaugai užtikrinti buvo priskirtas pataisos namų darbuotojas, kuris juos lydėjo vizito metu). Įvertinusi šias faktines aplinkybes, teisėjų kolegija nusprendė, kad pagrindo tenkinti pareiškėjo skundą nėra (2011 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2919/2011).

16. *Bausmių vykdymo individualizavimo principas (BVK 8 str.)*. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 8 straipsnio 1 dalį, atskirų bausmių vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuojančiuose šio Kodekso skyriuose numatytos pataisos priemonės nuteistiems taikomos atsižvelgiant į jų asmenybę bei elgesį bausmės atlikimo metu, taip pat į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011 teisėjų kolegija konstatavo, kad bausmių vykdymo individualizavimo principas, be kita ko, yra įgyvendinamas taikant Bausmių vykdymo kodekso 73–75 straipsnių nuostatas, reglamentuojančias paprastajai, lengvajai ir drausmės grupei priskirtų nuteistųjų laikymo sąlygas, t. y. kokios yra nuteistųjų, atliekančių bausmę pataisos namų tam tikroje grupėje, teisės. Vertindama teisės paskambinti telefonu įgyvendinimo sąlygas, teisėjų kolegija pažymėjo, kad naudojimosi šia teise apimtis priklauso nuo priskyrimo grupei. Nuteistųjų, priskirtų lengvajai grupei, teisės paskambinti telefonu apimtis nėra ribojama (Bausmių vykdymo kodekso 74 str. 1 d. 4 p.). Priskirtieji paprastajai grupei šia teise gali naudotis vieną kartą per savaitę (Bausmių vykdymo kodekso 73 str. 1 d. 4 p.), o priskirti drausmės grupei – vieną kartą per mėnesį (Bausmių vykdymo kodekso 73 str. 1 d. 3 p.). Teisėjų kolegija konstatavo, kad tokiu diferencijavimu, be kita ko, užtikrinamas Bausmių vykdymo kodekso 8 straipsnyje įtvirtintas bausmių vykdymo individualizavimo principas (2011 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011).

III. Asmenų, kurių laisvė ribojama, apgyvendinimas

---

17. Saugios sveikatai gyvenamosios aplinkos sudarymas – pagrindinis reikalavimas, kurį valstybė privalo užtikrinti laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims.

Pareigos sudaryti saugią sveikatai gyvenamąją aplinką pažeidimai daugiausia susiję su laisvės atėmimo įstaigų perpildymu. Laisvės atėmimo vietose laikomi asmenys ne kartą kreipėsi į administracinius teismus, teikdami reikalavimus, susijusius su minimalaus gyvenamųjų patalpų ploto dydžio, kurį nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės bei Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 11 d. įsakymas Nr. V-124 „Dėl didžiausio tardymo izoliatoriuje ir areštinėje leidžiamų laikyti asmenų skaičiaus ir minimalaus ploto, tenkančio vienam asmeniui, tardymo izoliatoriaus ir areštinės kameroje nustatymo“, pažeidimu.

18. Ginčai dėl saugios sveikatai gyvenamosios aplinkos užtikrinimo susiję ne tik su pakankamo gyvenamųjų patalpų ploto suteikimu, bet ir su kitais fiziniais kalinimo sąlygų aspektais – kameros oro temperatūra, vėdinimu, apšvietimu, sanitarine įranga, tinkamu kameros apstatymu, higiena, galimybe pasivaikščioti lauke ir kt. Daugumą šių klausimų reglamentuoja Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. V-241 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (toliau – ir Higienos norma HN 76:2010). Pastebėtina, kad ši norma įsigaliojo 2010 m. balandžio 11 d. ir pakeitė iki tol galiojusią Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. spalio 22 d. įsakymu Nr. 461 patvirtintą Lietuvos higienos normą HN 76:1999 „Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigos. Įrengimas, eksploatavimo tvarka, sveikatos priežiūra“ (toliau – ir Higienos norma HN 76:1999).

19. Šiame kontekste taip pat reikia pažymėti, kad Lietuvos higienos norma HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“, nustatanti laisvės atėmimo vietų įrengimo ir priežiūros sveikatos saugos reikalavimus ir sveikatos priežiūros organizavimą, taikoma projektuojamiems, naujai statomiems, rekonstruojamiems ar kapitaliai remontuojamiems laisvės atėmimo vietų pastatams ir teritorijoms (1, 2 p.). Tuo metu veikiančioms laisvės atėmimo vietoms yra taikomi tie šios higienos normos reikalavimai, kurie nesusiję su pastato ar patalpų rekonstrukcijos darbais (2 p.). Išanalizavusi šias nuostatas, teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013 atmetė kaip nepagrįstus pirmosios instancijos teismo ir atsakovo argumentus, jog ši higienos norma nėra taikoma atsakovo administruojamam pataisos namų pastatui, kuris buvo rekonstruotas 2003 m. ir pripažintas tinkamu naudoti pagal tuo metu galiojusius Higienos normos HN 76:1999 reikalavimus. Šiuo aspektu teisėjų kolegija pabrėžė, jog nors naujoji Higienos norma HN 76:2010 nustatė didesnę natūralaus apšvietimo koeficientą, sanitarinių mazgų įrengimą atskirose patalpose ir kt. nei Higienos norma HN 76:1999, tačiau tai nereiškia, jog dabartinė atsakovo pataisos namų patalpų būklė neturi atitikti Higienos normos HN 76:2010 reikalavimų, kurie privalomi ir šiuo metu veikiančioms laisvės atėmimo vietoms, kadangi šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas privalomas visiems teisiniams santykiams, atsirandantiems, besitęsiantiems ir pasibaigiantiems esamuju laiku. Atsižvelgus į nagrinėto ginčo laikotarpį (2012 m. birželio 12 d.–2012 m. lapkričio 29 d.), nuspręsta, jog teismas turi vadovautis ginčo laikotarpiu galiojusiais teisės aktais, t. y. Lietuvos higienos norma HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013).

20. Spręsdami ginčus dėl asmenų laikymo laisvės atėmimo vietose sąlygų, administraciniai teismai, remdamiesi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, vertina kumuliacinį kalinimo sąlygų poveikį (žr., pvz., 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą

administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013 ir jame nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. kovo 6 d. sprendimo byloje *Dougoz prieš Graikiją*, pareiškimo Nr. 40907/98, 46 paragrafą; 2012 m. gruodžio 18 d. sprendimą byloje *Čuprakovs prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 8543/04). Pastebėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje nėra konkrečiai nustatyta, koks plotas turėtų būti skirtas kalinamajam pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. Europos Žmogaus Teisių Teismas, vertindamas įkalinimo sąlygas, atsižvelgia į daugelį aplinkybių, tokių kaip galimybės nuošaliai pasinaudoti tualetu, turėti ventiliaciją, gauti natūralios šviesos, įkalinimo tam tikromis sąlygomis trukmę, fizines ir psichines įkalintojo savybes, kalinčio asmens amžių, lytį, sveikatos būklę ir kt. (šiuo klausimu žr. 2013 m. lapkričio 14 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1541/2013 ir joje nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką).

21. Kalbant apie kalinamo asmens teisę į saugią aplinką, taip pat reikia pažymėti, kad laisvės atėmimo įstaiga privalo užtikrinti, jog kilus būtinybei, kalinamas asmuo galėtų veiksmingai susisiekti su pareigūnais. Administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013 nustatyta, kad kamerose, kuriose buvo kalinamas pareiškėjas, nėra įrengtas (nepataisomai sugadintas) mygtukas pareigūnui iškviešti. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad Europos kalėjimų taisyklių (Europos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“) 18.2. punkto c dalis rekomenduoja laisvės atėmimo vietoje įrengti aliarmo sistemą, kuri leistų kaliniams nedelsiant susisiekti su personalu. Atsižvelgusi į tai, kad atsakovo pataisos namų baudos izoliatoriaus kameros yra skirtos nuobaudai už laisvės atėmimo bausmės atlikimo režimo tvarkos pažeidimą atlikti, šios patalpos yra kameros tipo, t. y. uždaros, teisėjų kolegija sprendė, jog susisiekimo su pataisos namų personalu priemonės tokiose patalpose turi būti įrengtos. Šią aplinkybę patvirtino ir tai, jog, kaip nurodė atsakovas, 2003 m. Marijampolės pataisos namų baudos izoliatoriaus rekonstrukcijos metu mygtukai pareigūnams iškviešti kamerose buvo įrengti, tačiau dėl piktybiškų nuteistųjų veiksmų šiuo metu jie yra nepataisomai sugadinti. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog negalėjimas sutaisyti šių mygtukų šiuo atveju reikšmės neturi. Be to, teisėjų kolegija akcentavo, kad aplinkybė, jog pareiškėjas, būdamas baudos izoliatoriaus kameroje, patyrė kūno sužalojimus ir negalėjo iškviešti pareigūnų, tik patvirtina aliarmo sistemos įrengimo būtinumą ir tokios sistemos nebuvimą atsakovo pataisos namų baudos izoliatoriaus kameroje (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013).

22. Iš administracinių teismų praktikos matyti, kad pareiškėjui įvykdžius pareigą nurodyti reikšmingas kalinimo sąlygas apibūdinančias aplinkybes, įrodinėjimo našta, pagrindžiant, jog asmuo, kuris skundžiasi kalinimo sąlygomis, yra laikomas jam sudarius saugią sveikatai gyvenamąją aplinką ir užtikrinant jo teisę į orumo gerbimą, tenka laisvės atėmimo įstaigos administracijai (žr., pvz., 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1346/2013; 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-977/2013; 2013 m. balandžio 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-197/2013).

III.1. Gyvenamųjų patalpų plotas

---

23. Minimalaus gyvenamosios patalpos ar kameros ploto dydžio užtikrinimas – esminė sveikos gyvenamosios aplinkos prielaida. Nagrinėdamas skundus dėl mažo

kalinamiems asmenims tenkančio ploto, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą rėmėsi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje suformuota doktrinine nuostata, jog kameros erdvės trūkumas yra labai reikšmingas faktorius sprendžiant, ar taikomos sulaikymo sąlygos buvo „žeminančios“ Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio požiūriu (žr. 2013 m. spalio 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1222/2013 ir joje nurodytus Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. balandžio 7 d. sprendimą *Karalevičius prieš Lietuvą*; 2012 m. sausio 10 d. sprendimą *Ananyev ir kiti prieš Rusiją*).

24. Minimalaus laisvės atėmimo vietų gyvenamosios patalpos dydžio klausimas, tenkantis asmeniui, laikomam patalais įstaigose ir tardymo izoliatoriuose bei areštinėse, reglamentuojamas diferencijuotai:

24.1. Pagal teisinį reguliavimą, įsigaliojusį 2010 m. balandžio 30 d., *pataisos įstaigose* vienam asmeniui tenkantis minimalus gyvenamųjų patalpų plotas negali būti mažesnis kaip 3,1 kv. m – patalais įstaigų bendrabučių tipo patalpose (išskyrus Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių-pataisos namus ir Pravieniškių gydymo ir patalais namus); – 3,6 kv. m – patalais įstaigų kamerų tipo patalpose; – 4,1 kv. m – Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriaus-pataisos namų ir Pravieniškių gydymo ir patalais namų gyvenamosiose patalpose ir – 5,1 kv. m – Laisvės atėmimo vietų ligoninės palatose. Tokias normas šiuo metu nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. balandžio 26 d. įsakymu Nr. 1R-85 pakeistų Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 11¹ punktas.

24.2. Pastebėtina, kad iki 2010 m. balandžio 11 d. patalais įstaigose vienam asmeniui tenkančio minimalaus gyvenamųjų patalpų ploto klausimą reglamentavo Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1999 m. spalio 22 d. įsakymu Nr. 461 patvirtinta Lietuvos higienos norma HN 76:1999 „Laisvės atėmimo ir kardomojo kalinimo įstaigos. Įrengimas, eksploatavimo tvarka, sveikatos priežiūra“ (Žin., 1999, Nr. 90-2668). Tuo metu galiojęs Higienos normos HN 76:1999 6.15 punktas skelbė, kad patalais darbų kolonijos bendrabučio gyvenamajame kambaryje vienam asmeniui turėjo tekti ne mažiau kaip 3 kv. m, kamerų tipo patalpose – ne mažiau kaip 4 kv. m, o baudos izoliatoriuje ne mažiau kaip 5 kv. m ploto.

24.3. Pagal 2010 m. gegužės 14 d. įsigaliojusį teisinį reguliavimą, *tardymo izoliatoriuose ir areštinėse* vienam asmeniui tenkantis minimalus patalpų plotas negali būti mažesnis kaip 3,6 kv. m (išskyrus Kauno nepilnamečių tardymo izoliatorių-pataisos namus) ir 4,1 kv. m – Kauno nepilnamečių tardymo izoliatoriuje-pataisos namuose. Šias normas įtvirtina Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. V-124 „Dėl didžiausio tardymo izoliatoriuje ir areštinėje leidžiamų laikyti asmenų skaičiaus ir minimalaus ploto, tenkančio vienam asmeniui, tardymo izoliatoriaus ir areštinės kameroje nustatymo“ (Žin., 2010, Nr. 55-2731) 1.3 punktas.

24.4 Pastebėtina, kad teisinis reguliavimas, susijęs su minimalaus ploto suteikimu tardymo izoliatoriuose ir areštinėse, taip pat kito. Iki 2010 m. sausio 24 d. galiojęs Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. birželio 18 d. įsakymu Nr. 182 patvirtintų Areštinių vidaus tvarkos taisyklių (Žin., 2003, Nr. 68-3095) 20 punktas nustatė, kad areštinės kameros gyvenamojo (miegamąjo) ir karcerio kameros ploto norma vienam nuteistajam yra ne mažiau kaip 5 kvadratiniai metrai. Analogiška nuostata buvo įtvirtinta ir iki 2009 m. spalio 9 d. galiojusios Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos

ministro 2002 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. 215 patvirtintos Lietuvos higienos normos HN 37:2002 „Areštinės. Įrengimo bei eksploatavimo taisyklės“ (Žin., 2002, Nr. 52-2021) 25 punkte. Pagal Higienos normos HN 37:2002 25 punktą, vienam policijos areštinėje laikomam asmeniui gyvenamojo ploto dydis negalėjo būti mažesnis kaip 5 kv. m (sanitarinio mazgo plotas į bendrą gyvenamąjį plotą nebuvo įskaičiuojamas). Ši norma taip pat buvo nustatyta iki 2009 m. kovo 20 d. galiojusių Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. 5-V-356 patvirtintų Teritorinių policijos įstaigų areštinių veiklos taisyklių (Žin., 2007, Nr. 61-2361) 80 punkte.

24.5. Šiuo metu galiojančios laisvės apribojimo įstaigose asmenims tenkanti ploto dydį reglamentuojančios normos galioja iki Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 30 d. nutarimu Nr. 1248 patvirtinto Laisvės atėmimo vietų modernizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2009–2017 metų plano įgyvendinimo (Žin., 2009, Nr. 121-5216) (Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 11¹ p. ir Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. V-124 1.3 p.).

24.6. Šiame kontekste pastebėtina, kad laisvės apribojimo institucijose asmenims tenkančio ploto dydžio klausimo nereglamentuoja Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. rugsėjo 30 d. įsakymu Nr. 310 patvirtinto Reglamento STR 1.14.01:1999 „Pastatų plotų ir tūrių skaičiavimo tvarka“ (Žin., 1999, Nr. 84-2507) nuostatos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra konstatavęs, kad apskaičiuodamos gyvenamojo ploto dydį, pataisos įstaigų institucijos nepagrįstai remiasi Reglamentu STR 1.14.01:1999 „Pastatų plotų ir tūrių skaičiavimo tvarka“. Bausmės atlikimo vietos yra specifinės įstaigos ir gyvenamųjų patalpų sąvoka šių įstaigų veiklos kontekste turi būti suprantama taip, kaip nustato specialieji laisvės atėmimo vietų įstaigų veiklą reglamentuojantys teisės aktai. Gyvenamosios patalpos sąvoka laisvės atėmimo vietų patalpų kontekste yra apibrėžta Higienos normoje HN 76:2010. Šios normos 5 punkte nurodyta, kad gyvenamosios patalpos – bendrabučių gyvenamieji kambariai, trumpalaikių ir ilgalaikių pasimatymų kambariai, kameros tipo patalpos, baudos, drausmės izoliatorių, kalėjimų, karcerio, tardymo izoliatoriaus, areštinių kameros, karantino (izoliavimo) patalpos (žr., pvz., 2013 m. vasario 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-170/2013).

24.7. Iš Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos matyti, kad pirmosios instancijos teismas, spręsdamas ginčus, kilusius dėl kalinimo ploto normų neužtikrinimo, ne visada deramai atsižvelgė į apžvelgtus teisinio reguliavimo pakeitimus. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1472/2013 nustatyta, kad pareiškėjas 2009 m. lapkričio 11 d. buvo patalpintas 13 parų į baudos izoliatoriaus kamerą Nr. 2, kurios bendras gyvenamasis plotas sudarė 14,33 kv. m ir kurioje buvo įrengtos 4 miegamosios vietos, taigi vienam asmeniui teko 3,58 kv. m ploto. Pirmosios instancijos teismas padarė išvadą, kad preziumuojant, jog baudos izoliatoriuje buvo laikomas didžiausias galimas asmenų skaičius (4 asmenys), vienam asmeniui tenkantis plotas baudos izoliatoriaus kameroje buvo 0,02 kv. m mažesnis nei teisės aktuose nustatyta minimali ploto norma. Tačiau šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad pirmosios instancijos teismas vertino ploto atitikimą Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 11¹. 2 punkto reikalavimams, kai Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2010 m. balandžio 26 d. įsakymas Nr. 1R-85, kuriuo patvirtinta ši Taisyklių redakcija, pareiškėjo laikymo baudos izoliatoriaus kameroje metu dar negaliojo. Aktualiu laikotarpiu galiojo Lietuvos higienos norma HN 76:1999, kurios 6.15 punkte buvo

numatyta baudos izoliatoriaus kameros ploto norma – ne mažiau kaip 5 kv. m. Atsižvelgus į tai, konstatuota, kad yra pagrindas pripažinti, jog pareiškėjo laikymo baudos izoliatoriuje laikotarpiu galėjo būti pažeista jo teisė atlikti bausmę patalpose, atitinkančiose teisės aktais nustatytas ploto normas (2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1472/2013).

24.8. Teisinio reguliavimo kaitos kontekste Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškines, jog tai, kad atitinkamu laikotarpiu nebuvo reglamentuota minimali gyvenamojo kameros ploto norma, nesudaro pagrindo nevertinti pareiškėjo kalinimo sąlygų tuo laikotarpiu. Administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1841/2013 teisėjų kolegija pažymėjo, kad šiais atvejais turi būti taikomos Administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos taisyklės, skelbiančios, kad jeigu nėra įstatymo, reglamentuojančio ginčo santykį, teismas taiko įstatymą, reglamentuojantį panašius santykius, o jei ir tokio įstatymo nėra, – vadovaujasi bendraisiais įstatymų pradmenimis ir jų prasme, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais. Bylos ginčo laikotarpiu (nuo 2010 m. balandžio 11 d. iki 2010 m. gegužės 13 d.) galiojo Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas reikalavimas užtikrinti suimtiesiems gyvenamųjų patalpų ir buties sąlygas, atitinkančias Lietuvos Respublikos higienos normas. Teisėjų kolegija pabrėžė, jog aplinkybė, kad tam tikrą laikotarpį nebuvo teisės normos, nustatančios konkrečią vienam asmeniui tenkančio gyvenamojo ploto minimalią normą, nepaneigia institucijos pareigos užtikrinti suimtiesiems gyvenamųjų patalpų ir buties sąlygas, atitinkančias Lietuvos Respublikos higienos normas. Teisėjų kolegijos vertinimu, iki Kalėdimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 11 d. įsakymo Nr. V124 „Dėl didžiausio tardymo izoliatoriuje ir areštinėje leidžiamų laikyti asmenų skaičiaus ir minimalaus ploto, tenkančio vienam asmeniui, tardymo izoliatoriaus ir areštinės kameroje nustatymo“ įsigaliojimo 2010 m. gegužės 14 d., suimtiesiems turėjo būti užtikrintas minimalus 5 kv. m gyvenamasis plotas vienam asmeniui. Apeliacinės instancijos teismas darė išvadą, kad būtent ši norma turėjo būti taikoma pareiškėjui laikotarpiu nuo 2010 m. balandžio 11 d. iki 2010 m. gegužės 13 d. (2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1841/2013).

25. Administracinių teismų praktikoje normos, nustatančios minimalų laisvės apribojimo institucijose asmenims tenkančio ploto dydį, paprastai aiškinamos nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimo kontekste. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1281/2013 teisėjų kolegija, vertindama, ar buvo pažeista pareiškėjo subjektinė teisė atlikti bausmę tinkamo ploto gyvenamosiose patalpose, pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas bausmės humanizmo principas, be kita ko, reiškiantis, kad vykdant bausmę, nesiekama žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą. Be to, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. V-241 patvirtintos Lietuvos higienos normos HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ 6 punkte numatyta, kad laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims turi būti sudaroma saugi sveikatai gyvenamoji aplinka. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, jog nagrinėjamu atveju aktualus yra Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis, kuris nustato, kad niekas negali būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas (2013 m. birželio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1281/2013; taip pat žr. 2013 m. spalio 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1222/2013).

26. Iš administracinių teismų praktikos matyti, kad ypač mažas kalnimo metu asmeniui tenkantis plotas gali būti savaime pakankamas pagrindas pripažinti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013 teisėjų kolegija, įvertinusi nuteistųjų gyvenamojoje patalpoje esančius baldus ir įrangą, nusprendė, jog šie asmenys beveik neturi laisvos vietos, kurioje jie galėtų judėti. Atsižvelgus į tai, konstatuota, kad tokia padėtis savaime reiškia Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013; taip pat žr. 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013). Šią poziciją Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, be kita ko, grindžia Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kurioje ne kartą konstatuota, kad ypač mažas plotas ir gana ilgas kalnimo laikas yra savaime pagrindas pripažinti, kad kalnimo sąlygos yra žeminančios Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio prasme (žr., pvz., 2005 m. balandžio 7 d. sprendimą byloje *Karalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 53254/99; 2008 m. vasario 14 d. sprendimo byloje *Dorokhov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 66802/01, 59 paragrafą). Tai, kad kamerų perpildymas buvo toks rimtas, jog šios aplinkybės konstatavimas savaime reiškia Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs bylose, kuriose pareiškėjams buvo skiriama mažiau nei 3 m² asmeninės erdvės (žr., pvz., 2009 m. liepos 16 d. sprendimo byloje *Sulejmanovic prieš Italiją*, pareiškimo Nr. 22635/03, 51 paragrafą; 2007 m. gruodžio 6 d. sprendimo byloje *Lind prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 25664/05, 59 paragrafą; 2007 m. birželio 21 d. sprendimo byloje *Kantjrev prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 37213/02, 50–51 paragrafus; 2007 m. kovo 29 d. sprendimo byloje *Andrey Frolov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 205/02, 47–49 paragrafus; 2005 m. birželio 16 d. sprendimo byloje *Labzov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 62208/00, 44 paragrafą; 2011 m. spalio 18 d. sprendimo byloje *Lautaru prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 13099/04, 99 paragrafą; 2008 m. vasario 14 d. sprendimo byloje *Dorokhov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 66802/01, 58 paragrafą).

27. Kita vertus, nežymūs teisės normų, reglamentuojančių kalnamiems asmenims skirto ploto dydį, pažeidimai paprastai nesudaro pagrindo konstatuoti Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio pažeidimo. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013 nustatyta, kad pareiškėjui teko 0,1 kv. m mažiau ploto nei nustatyta norma vienam asmeniui. Teisėjų kolegija pripažino, kad pareiškėjo kalnimo metu buvo nežymiai pažeista jo subjektinė teisė atlikti bausmę tinkamo ploto patalpose. Tačiau vien ši aplinkybė, teisėjų kolegijos vertinimu, nesudarė pagrindo konstatuoti, kad pareiškėjas bausmę atliko žmogaus orumą žeminančiomis, t. y. pažeidžiančiomis Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnį, sąlygomis (2013 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013; taip pat žr. 2013 m. gegužės 9 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-913/2013). Kaip yra pažymėjusi teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A⁸²²-68/2014, vien tik mažesnio ploto suteikimas ne visada savaime suponuoja išvadą, jog buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis (2014 m. vasario 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-68/2014).

28. Nustatęs, kad kalnimo sąlygų, susijusių su asmenims tenkančiu plotu, pažeidimai nebuvo tokio masto, kad savaime sukeltų problemų dėl nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimo nepaisymo, teismas šiuo aspektu gali įvertinti kitus kalnimo fizinių sąlygų aspektus, reikšmingus sveikos gyvenamosios aplinkos tinkamam užtikrinimui (žr., pvz., 2013 m. gruodžio 2 d. nutartį administracinėje byloje

Nr. A⁴⁴²-1864/2013). Ši administracinių teismų praktikos kryptis, be kita ko, remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. balandžio 1 d. sprendime *Gultyayeva prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 67413/01, suformuluotomis nuostatomis. Europos Žmogaus Teisių Teismas laikosi pozicijos, kad tokiose bylose, kai nėra žymiai viršijama kameros perpildymo norma, jog tai būtų galima pripažinti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimu, būtina atsižvelgti į kitas (fizines) kalinimo (suėmimo) vietų sąlygas vertinant, ar asmens laikymo sąlygos nepažeidžia minėto straipsnio nuostatų. Vertintinos tokios sąlygos: galimybė nuošaliai pasinaudoti tualetu, turėti ventiliaciją, gauti natūralios šviesos ir oro, šilumos pakankamumas bei bendrų sanitarinių reikalavimų atitikimas (žr., pvz., 2013 m. lapkričio 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013).

29. Vertinant, ar kalinimo metu dėl mažo gyvenamųjų patalpų ploto buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje įtvirtintas nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimas, reikšminga aplinkybe administraciniuose teismuose laikoma tai, kokioje laisvės atėmimo įstaigoje pareiškėjas atlieka bausmę ir kokios galimybės jam suteiktos užsiimti tam tikra veikla už kameros ribų. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, spręsdamas, ar buvo padarytas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimas, savo praktikoje ne kartą pripažino, kad nuteistiesiems santykinai mažą patalpų plotą gali kompensuoti suteikta judėjimo laisvė. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-913/2013 teisėjų kolegija pabrėžė, kad Pravieniškių pataisos namai nėra kalėjimas ar kamerų tipo pataisos įstaiga. Šioje įstaigoje atliekantys bausmę nuteistieji turi režimo bei dienotvarkės reglamentuotą judėjimo laisvę bei galimybes užsiimti leistina veikla. Nuteistieji gyvena bendrabučio tipo gyvenamosiose patalpose, kurios susideda iš nerakinamų miegamųjų, skirtų atitinkamam nuteistųjų skaičiui. Jie turi judėjimo laisvę lokalinio sektoriaus teritorijoje ir būriui skirtose patalpose, gali sportuoti lauke ir patalpose, lankyti įvairius renginius, dirbti ir pan. Buvimas gyvenamojoje patalpoje yra privalomas tik pagal dienotvarkę skirtu miegui laikui. Teisėjų kolegijos vertinimu, santykinai mažą patalpų plotą, kitas netinkamas gyvenimo sąlygas patalpose pareiškėjui kompensavo suteikta judėjimo laisvė. Teisėjų kolegijos vertinimu, byloje nustatytų aplinkybių visuma nesuteikė pagrindo konstatuoti, kad pareiškėjas jo nurodytu laikotarpiu atliko bausmę žmogaus orumą žeminančiomis, t. y. pažeidžiančiomis Konvencijos 3 straipsnį, sąlygomis (2013 m. gegužės 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-913/2013; taip pat žr. 2013 m. lapkričio 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1544/2013).

Kita vertus, šiame kontekste reikia pabrėžti, kad tai, jog asmeniui buvo suteikta judėjimo laisvė, nepaneigia nustatyto fakto, kad pareiškėjui nurodytu laikotarpiu nebuvo užtikrinta minimali gyvenamojo ploto norma vienam asmeniui (2013 m. lapkričio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1541/2013). Todėl tai, kad nagrinėjamu atveju nėra nustatomas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimas, neužkerta kelio konstatuoti, kad valstybė pagal nacionalinę teisę neužtikrino pareiškėjui laisvės atėmimo bausmės atlikimo įstaigoje minimalios gyvenamojo ploto ir higienos normos reikalavimus atitinkančių sąlygų, t. y. CK 6.271 straipsnio prasme neveikė taip, kaip to reikalavo teisės aktai (2014 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-64/2014).

Apžvelgiamu aspektu taip pat reikia paminėti administracinę bylą Nr. A⁸²²-1053/2013. Šioje byloje konstatuota, jog santykinai mažą patalpų plotą iš dalies galėjo kompensuoti suteikta galimybė naudotis užimtumo centro paslaugomis. Teisėjų kolegija akcentavo bausmės atlikimo Kauno tardymo izoliatoriuje bendrąsias

sąlygas, t. y. kad nuo 2012 metų kovo mėnesio šioje įstaigoje veikia Suimtųjų ir nuteistųjų užimtumo centras, kuriame įrengtos kompiuterių ir bendrų užsiėmimų klasės, sporto kambarys. Bylos duomenys patvirtino, kad pareiškėjui buvo suteikta teisė naudotis užimtumo centro paslaugomis ir jis jomis naudojosi. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija neturėjo pagrindo konstatuoti, kad pareiškėjas jo nurodytu laikotarpiu atliko bausmę žmogaus orumą žeminančiomis, t. y. pažeidžiančiomis Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnį, sąlygomis. Vis dėlto teismas pripažino, kad pareiškėjui nebuvo užtikrinta teisė į tinkamą gyvenamąją aplinką, dėl to jis neabejotinai patyrė neigiamus išgyvenimus (2013 m. gegužės 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1053/2013).

30. Administracinių teismų praktikoje suformuota nuostata, kad sprendžiant dėl Konvencijos 3 straipsnyje įtvirtinto nežmoniško arba žeminančio elgesio draudimo pažeidimo, be kita ko, svarbu atsižvelgti į asmenims laisvės atėmimo vietose suteiktą judėjimo laisvę, santykinai mažą kalinimo plotą gali kompensuoti judėjimo laisvė, remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika (žr., pvz., 2013 m. lapkričio 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1544/2013). Europos Žmogaus Teisių Teismas 2001 m. liepos 24 d. sprendime *Valašinas prieš Lietuvą*, vertindamas pareiškėjo kalėjimo sąlygas Pravieniškių kolonijoje, konstatavo, kad santykinai mažą plotą, tekusį vienam asmeniui, kompensavo absoliučiais skaičiais vertinti nemaži miegamųjų išmatavimai, kuriuose netrūko nei šviesos, nei oro, bei suteikta judėjimo laisvė. Šioje srityje aktualus ir Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. gruodžio 12 d. sprendimas dėl priimtimumo byloje *Živulinskas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 34096/02. Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas, atmesdamas pareiškėjo argumentus dėl ploto trūkumo ir Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo, atsižvelgė į tai, kad nuteistieji pataisos namuose gali visą dieną laisvai judėti, sportuoti, eiti į darbą, biblioteką, valgyklą ir pan., o gyvenamuosiuose kambariuose turi būti tik nakties metu. Be to, Europos Žmogaus Teisių Teismas, įvertinęs, kad byloje nenustatyta faktų, jog tiek bendrosios, tiek konkrečios pareiškėjo kalinimo sąlygos būtų nežmoniškos ar žeminančios žmogaus orumą, konstatavo, kad pareiškėjo kalinimo sąlygos nesukėlė jam tokių kančių ar pažeminimo, kurie būtų nežmoniškas ar orumą žeminantis elgesys pagal Konvencijos 3 straipsnį (apžvelgiamu aspektu paminėtinas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas *Karalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 53254/99, 36 p.).

31. Pastebėtina, kad vertindamas pareiškėjui tenkantį asmeninės erdvės plotą, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat atsižvelgia į plotą, skirtą kameros baldams ir kitiems įrenginiams. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013 teisėjų kolegija, įvertinusi tai, kad kameros plotas taip pat buvo užstatytas suimtųjų lovomis, jose įrengtas tualetas, kriauklė, pastatytas stalas, spintelės daiktams susidėti, darė išvadą, jog iš tiesų suimtiesiems tenkantis plotas buvo itin mažas, suimtieji beveik neturėjo laisvos vietos, kurioje jie galėtų judėti (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013). Pastebėtina, kad ši pozicija atspindi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką panašaus pobūdžio byloje. Pavyzdžiui, *Pitalev* byloje nustatyta, kad kameros plotas buvo užstatytas nuteistųjų lovomis, jose įrengtas atskirtas tualetas, pastatytas stalas keturiems asmenims. Toks kameros sutvarkymas, Europos Žmogaus Teisių Teismo vertinimu, reiškė, kad nuteistieji beveik neturėjo laisvos vietos, kurioje jie galėtų judėti (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. liepos 30 d. sprendimas byloje *Pitalev* prieš *Rusiją*, pareiškimo

Nr. 34393/03). *Lutokhin* byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad pareiškėjas buvo laikomas šešiose kameroje, kurių plotas buvo 8 m² ir kuriose buvo įrengtos šešios vietos miegui. Įvertinus šiuos duomenis, nustatyta, kad vienam asmeniui kameroje buvo suteikiamas 1,3 m² plotas. Atsižvelgęs į tai, kad kiekvienoje kameroje buvo pastatyti gultai, pietų stalas, kriauklė ir tualetas, Teismas pabrėžė, jog iš tiesų kaliniams tenkantis plotas buvo neįtikėtina mažas (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. balandžio 8 d. sprendimas byloje *Lutokhin* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 12008/03; taip pat žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gegužės 31 d. sprendimą byloje *Grzywaczewski* prieš *Lenkiją*, pareiškimo Nr. 18364/06).

32. Aplinkybės, glaudžiai susijusios su byloje nustatytu minimalaus gyvenamojo ploto normos vienam asmeniui pažeidimu, paprastai vertinamos kaip minėto pažeidimo dalis. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1053/2013 pareiškėjas teigė, kad gyvenant kameroje šešioms asmenims, tekdavo valgyti atšalusį maistą, nes prie stalo neužtekdavo vietos visiems esantiems asmenims. Įvertinusi šias aplinkybes, teisėjų kolegija darė išvadą, kad jos yra glaudžiai susijusios su byloje nustatytu minimalaus gyvenamojo ploto normos vienam asmeniui pažeidimu ir vertintinos kaip šio pažeidimo dalis (2013 m. gegužės 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1053/2013). Tuo metu administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-51/2013 teisėjų kolegija konstatavo, kad prastas miegas esant mažam plotui kameroje tiesiogiai sietinas su kamerų ploto dydžiu, taigi neturtinės žalos dėl miego sutrikimo atlyginimo klausimas spręstinas kartu su neturtinės žalos atlyginimu dėl kameros ploto (2013 m. liepos 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-51/2013; taip pat žr. 2013 m. liepos 18 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1395/2013; 2013 m. birželio 3 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1281/2013).

III. 2. Nuteistųjų aprūpinimas baldais, įranga ir kitais daiktais

---

33. Pagal nustatytą teisinį reguliavimą, laisvės atėmimo įstaigos privalo užtikrinti tinkamą kalinamų asmenų materialinį buitinių aprūpinimą. Bausmių vykdymo kodekso 173 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekantiems nuteistiesiems užtikrinamos reikiamos gyvenamųjų patalpų ir buitines sąlygos, atitinkančios Lietuvos Respublikos higienos normas. Be to, Bausmių vykdymo kodekso 173 straipsnio 2 dalis įpareigoja arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekantiems nuteistiesiems nemokamai suteikti atskirą miegamąją vietą ir patalynę. Analogiškas teisinis reguliavimas įtvirtintas Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnyje. Detalias taisykles, susijusias su kalinamų asmenų buitiniu aprūpinimu, nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. 1R-139 patvirtintos Arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekančių nuteistųjų, suimtųjų ir vaikų (kūdikių), esančių pataisos namų vaikų (kūdikių) namuose, materialinio buitinio aprūpinimo normos. Šis teisės aktas, be kita ko, nustato laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kietuoju inventoriumi normas. Gyvenamojoje patalpoje turi būti lova, spintelė, stalas, taburetė arba stalo ilgio suoliukas ir kiti būtini baldai bei inventoriai.

34. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje pripažinta, kad ben-

drašias asmens kalinimo sąlygas gali pabloginti tinkamos miegui vietos neįrengimas (2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013; 2013 m. sausio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-105/2013).

35. Apžvelgiamoje srityje aktualus ir laisvės atėmimo vietose esančių nuteistųjų asmeninių daiktų klausimas. Kalinamiems asmenims nėra draudžiama naudotis asmeniniais daiktais, tačiau ribojamas jų kiekis. Leidžiamų turėti asmeninių daiktų bendrą masę nustato laisvės atėmimo įstaigų vidaus tvarkos taisyklės (Bausmių vykdymo kodekso 54 str. 3 d.; 112 str. 6 d.). Pavyzdžiui, Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 57 punkte įtvirtinta, kad nuteistiesiems leidžiamų turėti būtinų daiktų bendroji masė neturi viršyti 30 kilogramų. Pastebėtina, kad į visų turimų daiktų sąvoką įeina ir suimtųjų turimi maisto produktai (2012 m. spalio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2654/2012). Daiktai ir reikmenys, kurie viršija šiame punkte nustatytą nuteistiesiems leidžiamų turėti daiktų bendrąją masę, paimami. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-336/2013 teisėjų kolegija pabrėžė, jog šis ribojimas nustatytas, siekiant palaikyti tvarką nuteistųjų gyvenamojoje patalpoje (2013 m. kovo 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-336/2013). Vertindamas nustatyto ribojimo teisėtumą, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra taip pat konstatavęs, kad Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 57 punktas iš esmės neuždraudžia nuteistiesiems naudotis Bausmių vykdymo kodekso ir pačiose Taisyklėse numatytais daiktais ir neribuoja nuteistųjų teisės pasirinkti, kuriuos daiktus perduoti ar gražinti, o kuriuos – pasilikti tuometiniam naudojimui (2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2573/2012; šiuo klausimu taip pat žr. 2013 m. sausio 18 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-76/2013).

III.3. Kalinimo patalpos temperatūra

---

36. Siekiant užtikrinti tinkamas kalinimo sąlygas, laisvės atėmimo įstaigoms privalu pasirūpinti adekvačia kameros temperatūra, pakankamu šildymu žiemos metu ir adekvačiu vėdinimu vasaros metu. Laisvės atėmimo vietų gyvenamųjų ir bendros paskirties patalpų oro temperatūrą, santykinę drėgmę ir oro judėjimo greitį nustato Higienos normos HN 76:2010 26 punktas. Pagal šio punkto nuostatas, šiltuoju metų periodu leistina oro temperatūra 18–28 °C, o šaltuoju – 18–22 °C. Pareigos užtikrinti tinkamą laisvės atėmimo vietų patalpų oro temperatūrą neįgyvendinimas taip pat yra glaudžiai susijęs su reikalavimų, nustatytų Higienos normos HN 76:2010 56 ir 62 punktuose, nesilaikymu. Pagal Higienos normos 56 punktą, ant sienų ir lubų neturi būti pelėsių, o 62 punktas įpareigoja atsakingas institucijas pagal poreikį atlikti laisvės atėmimo vietų patalpų paprastąjį remontą.

37. Minėtų higienos normų nesilaikymas administracinių teismų praktikoje paprastai vertinamas kaip teisės į sveiką aplinką pažeidimas. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1546/2013 nustatyta, kad pareiškėjas beveik 2 mėnesius buvo kalinamas kameroje, kurios lubos vietomis pajuodusios, o nuo sienų ir lubų vietomis nusilupę dažai, lubų ir sienų kampuose yra pelėsis. Dar daugiau, oro temperatūra kameroje tesiekdavo 12,3°C šilumos. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija konstatavo, kad nustatytos kalinimo sąlygos nors ir neprilygo pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnį draudžiamam elgesiui, tačiau pažeidė pareiškėjo teisę būti laikomam tinkamomis,

sveikatai nekenksmingomis sąlygomis (2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1546/2013; taip pat žr. 2013 m. balandžio 8 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-608/2013).

38. Iš administracinių teismų praktikos matyti, kad byloje nustatytos aplinkybės, susijusios su žema temperatūra ar pelėsiu, sudaro pagrindą atlyginti laisvės atėmimo vietoje kalinčiam asmeniui kilusią neturtinę žalą. Administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-369/2013 konstatuota, kad žemesnė už leistiną oro temperatūra bei pelėsis – neigiamai atsiliepė pareiškėjo sveikatai. Teisėjų kolegija nustatė, kad Lukiškių tardymo izoliatoriumis-kalėjimas neužtikrino Higienos normos 76:2010 26, 56 ir 62 punkto reikalavimų laikymosi. Atitinkamai, pareiškėjo susirgimas, pasireiškęs galvos ir gerklės skausmais bei paskirtu ambulatoriniu gydymu, pripažintas žala, atsiradusia dėl netinkamo kalinimo sąlygų, kurią privalo atlyginti valstybė (2013 m. sausio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-369/2013; taip pat žr. 2011 m. balandžio 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1012/2011).

III.4. Kalinimo patalpos apšvietimas ir ventiliacija

---

39. Tinkamas laisvės atėmimo vietų apšvietimas, galimybė gauti natūralios šviesos ir oro – svarbūs teisės į sveiką ir saugią gyvenamąją aplinką įgyvendinimo aspektai. Higienos normos HN 76:2010 24 punkte įtvirtinta, kad laisvės atėmimo įstaigų gyvenamosios patalpos turi būti vėdinamos per langus, išskyrus patalpas, kuriose veikia mechaninė patalpų vėdinimo ar kondicionavimo sistema. Tuo metu gyvenamosios kalnimo patalpos apšvietimo reikalavimus nustato Higienos normos HN 76:2010 22 ir 23 punktas. Pagal šiuose punktuose įtvirtintas nuostatas, gyvenamosiose patalpose turi būti skaidraus stiklo langai. Natūralaus apšvietimo koeficientas turi būti 0,5 %. Mažiausia gyvenamųjų patalpų dirbtinė apšvieta turi būti 200 lx. Tuo metu gyvenamosiose patalpose įrengta dirbtinė naktinė apšvieta turi būti ne mažesnė kaip 10 lx ir ne didesnė kaip 20 lx.

40. Administracinių teismų praktikoje ne kartą konstatuota, kad higienos normų, susijusių su tinkamu kalinimo patalpos vėdinimu ir apšvietimu, pažeidimai gali būti veiksniai, prisidedantys prie kalinimo sąlygų bloginimo. Paprastai šis aspektas vertinamas kitų kalinimo sąlygų kontekste. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013 konstatuota, kad nors pareiškėjas policijos komisariato areštinėje buvo laikomas sąlyginai trumpai – nuo 2008 m. spalio 30 d. iki 2008 m. lapkričio 12 d. (13 dienų), tame tarpe nuo 2008 m. spalio 30 d. iki 2008 m. lapkričio 5 d. neužtikrinant minimalios ploto normos, turinčios tekti vienam asmeniui, tačiau visą šį laiką pareiškėjui nebuvo suteikta teisė pasivaikščioti, dėl ko pareiškėjas iš esmės visas 24 val. per parą praleido kamerose, kuriose nebuvo sanitarinių mazgų, taip pat nebuvo natūralaus apšvietimo ir ventiliacijos, be to, pareiškėjui teko miegoti ant gulto. Įvertinusi pareiškėjo patirtus nepatogumus, teisėjų kolegija darė išvadą, kad nustatytų pažeidimų intensyvumas neabejotinai viršijo neišvengiamai kalinimui būdingus nepatogumus. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija sprendė, jog nustatytos aplinkybės sudaro pagrindą nagrinėjamoje byloje konstatuoti Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio pažeidimą (2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013; taip pat žr. 2011 m. balandžio 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1012/2011).

III.5. Rūkymas kalnimo įstaigos bendrose patalpose arba kameroje

---

41. Su reikalavimu laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims sudaryti saugią sveikatai gyvenamąją aplinką taip pat glaudžiai susijusi pareiga nerūkančius nuteistuosius atskirti nuo rūkančiųjų asmenų. Visų pirma ši pareiga siejama su Tabako kontrolės įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatomis, įtvirtinančiomis, kad Lietuvos Respublikoje rūkyti (vartoti tabako gaminius) draudžiama bendrose gyvenamosiose, kitose bendro naudojimo patalpose, kuriose nerūkantieji gali būti priversti kvėpuoti tabako dūmais užterštu oru. Šią bendro pobūdžio normą detalizuoja Higienos normos HN 76:2010 14 punktas, skelbiantis, kad laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims draudžiama rūkyti laisvės atėmimo vietų gyvenamosiose, kitose bendro naudojimo patalpose, jeigu nerūkantieji būtų priversti kvėpuoti tabako dūmais užterštu oru.

42. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, kad pataisos įstaigų administracijos turi pareigą užtikrinti, jog asmenys jose būtų laikomi sveikatai nekenksmingomis sąlygomis, taip pat kad nerūkantieji nebūtų priversti kvėpuoti tabako dūmais (2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1374/2013; 2013 m. rugsėjo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1090/2013; 2013 m. balandžio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-859/2013; 2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-513/2013; 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1386/2012). Administracinių teismų praktikoje pripažįstama, kad asmenų laikymas vienoje kameroje kartu su rūkančiaisiais pažeidžia teisės aktų (Tabako kontrolės įstatymo 19 straipsnio ir Lietuvos higienos normos HN 76:2010) nuostatas bei pareiškėjų teisę į jų sveikatai saugią aplinką (2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-733/2013; taip pat žr. 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1374/2013).

43. Pareiga imtis priemonių apsaugoti nuteistuosius nuo žalingų pasyvaus rūkymo pasekmių taip pat grindžiama pagarba žmogaus orumui. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1374/2013 teisėjų kolegija, spręsdama žalos, kilusios dėl pasyvaus rūkymo, atlyginimo klausimą, rėmėsi Bausmių vykdymo kodekso 7 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu bausmės humanizmo principu, be kita ko, reiškiančiu, kad vykdant bausmę, nesiekama žmogaus kankinti, žiauriai su juo elgtis arba žeminti jo orumą (2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1374/2013). Ši teismo pozicija atspindi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, kurioje pasyvaus rūkymo klausimai sprendžiami Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio suponuojamų imperatyvų kontekste. Spręsdamas pasyvaus rūkymo kalnimo įstaigoje klausimus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paprastai remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 25 d. sprendime byloje *Elefteriadis prieš Rumuniją* (pareiškimo Nr. 38427/05) suformuotomis nuostatomis (žr., pvz., 2012 m. kovo 12 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1160/2012; 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1374/2013; 2013 m. gegužės 23 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-733/2013). *Elefteriadis* byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, kad valstybės, nepriklausomai nuo finansinių ar kitokių sunkumų, privalo organizuoti savo kalėjimų sistemą taip, kad būtų užtikrinta pagarba kalinių orumui. Teismas pabrėžė,

kad ta aplinkybė, jog kalėjimas yra perpildytas ir jame trūksta vietų, neatleidžia kalėjimo administracijos nuo pareigos pasirūpinti kalinio sveikata. Net kasdieniai užsiėmimai (mankšta) kalėjimo kieme, sportiniai žaidimai, gana didelė ir erdvi, natūralios saulės apšviesta ir vėdinama kamera nepašalina pasyvaus rūkymo padarytos žalos, patirtos tuo metu, kai pareiškėjas buvo kalinamas vienoje kameroje su rūkančiais. Be to, byloje konstatuota, kad vien ta aplinkybė, jog sąlygos, kuriomis skundžiasi pareiškėjas, nebeegzistuoja, nereiškia, kad teismai neprivalo nagrinėti ir tirti, ar anksčiau buvusios kalinimo sąlygos galėjo turėti ir turėjo įtakos asmens sveikatos pablogėjimui. Atsižvelgus į paminėtus argumentus, nerūkančio asmens kalinimas kartu su rūkančiais kaliniais ir dėlto jo priverstinis kvėpavimas tabako dūmais Europos Žmogaus Teisių Teismo buvo pripažintas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio pažeidimu.

44. Iš administracinių teismų praktikos matyti, kad laisvės atėmimo institucijos privalo imtis aktyvių veiksmų, siekdamos užtikrinti nuteistųjų kalinimą tinkamomis sąlygomis. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-513/2013 teisėjų kolegija akcentavo, kad siekiant užtikrinti nerūkančių nuteistųjų teisę būti laikomiems atskirai nuo rūkančiųjų, svarbu išsiaiškinti naujai į laisvės atėmimo vietą atvykusių asmenų žalingus įpročius. Byloje nebuvo pateikta įrodymų, jog pataisos įstaiga, pareiškėjui atvykus, siekė išsiaiškinti, ar jis pageidauja būti laikomas atskirai nuo rūkančiųjų. Tokių veiksmų pataisos įstaiga nesiėmė, atsižvelgusi į tai, kad pareiškėjo asmens sveikatos istorijoje pažymėta, kad jis žalingų įpročių neturi. Šiomis aplinkybėmis teismas, be kita ko, įvertinęs pareiškėjo asmens sveikatos istorijos duomenis, nusprendė, kad kalinant pareiškėją kartu su rūkančiais asmenimis buvo daroma žala jo sveikatai (2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-513/2013).

45. Vertinant, ar laisvės apribojimo institucija nevykdė pareigos imtis priemonių apsaugoti nuteistuosius nuo žalingų pasyvaus rūkymo pasekmių, reikšminga aplinkybe laikomas ir pareiškėjo kreipimasis į laisvės apribojimo institucijos administraciją su prašymu užtikrinti sveikatai nekenksmingas kalinimo sąlygas (2013 m. rugšėjo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1237/2013; 2013 m. liepos 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1396/2013).

III.6. Maitinimas

---

46. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, aprūpinimą maistu reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 173 straipsnio 4 dalis bei Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnio 5 dalis. Bausmių vykdymo kodekso 173 straipsnio 4 dalis nustato, kad arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes atliekantys nuteistieji gauna maistą pagal fiziologines mitybos normas, o ligoniniai, gydomi pataisos įstaigų gydymo įstaigose, – pagal dietinio maitinimo normas. Maistu šie nuteistieji aprūpinami nemokamai. Pagal Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnio 5 dalį, suimtiesiems tiekiamas maistas turi atitikti fiziologines mitybos normas ir, kiek įmanoma, jų religinius įsitikinimus. Maistu suimtieji taip pat aprūpinami nemokamai.

47. Būtinybė užtikrinti tinkamą nuteistųjų ir suimtųjų maitinimą taip pat įtvirtinta tarptautiniuose dokumentuose. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ nurodyta, kad kiekvienam kalinamam asmeniui turi būti pateikiamas pilnavertis maistas, atitinkantis jų

lytį, amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį, maisto pateikimas turi atitikti higienos reikalavimus, kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną, tarp kiekvieno maitinimo nustatant racionalius intervalus (22.1, 22.3, 22.4 p.).

48. Įstatymuose įtvirtintą kalinamų asmenų teisę į aprūpinimą maistu įgyvendina Vyriausybės, teisingumo ministro, sveikatos apsaugos ministro bei Kalėjimų departamento direktoriaus priimti teisės aktai. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. kovo 30 d. įsakymu patvirtintos Lietuvos higienos normos HN 76:2010 „Laisvės atėmimo vietos: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ 9 punkte nustatyta, kad laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų maitinimas organizuojamas pagal valgiaraščius, atitinkančius teisės akto reikalavimus. Detalesnio pobūdžio taisyklės nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 9 d. nutarimu Nr. 14 patvirtintos Fiziologinės mitybos normos asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose (Žin., 2002, Nr. 4-98). Šiuo Vyriausybės nutarimu nustatytos fiziologinės mitybos normos atskiroms kalinamų asmenų grupėms: dirbantiems vyrams ir moterims, nedirbantiems vyrams ir moterims bei nepilnamečiams. Šiuo nutarimu Vyriausybė, be kita ko, įgaliojo Teisingumo ministeriją patvirtinti suderintą su Sveikatos apsaugos ministerija skiriamų maisto produktų asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo kamerose ir laisvės atėmimo vietose, vidutinį paros kiekį. Įgyvendinus šį pavedimą, 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. rugsėjo 23 d. įsakymu Nr. 253 patvirtintos Skiriamų maisto produktų vidutinių paros kiekių ir paros maitinimo išlaidų normos asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose (Žin., 2002, Nr. 98-4385; 2006, Nr. 47-1683). Skiriamų maisto produktų vidutinis kiekis vienam asmeniui diferencijuojamas pagal atskiras kalinamų asmenų grupes. Minėtas teisingumo ministro įsakymas taip pat nustato paros maitinimo išlaidų normas. Tuo metu asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose, maisto produktų pirkimo, maisto gaminimo ir išdavimo tvarką reglamentuoja Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2006 m. gegužės 2 d. įsakymu Nr. 4/07-117 patvirtintos Asmenų, laikomų kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinimo organizavimo taisyklės. Paminėtina, kad dietinio maitinimo ypatumus reguliuoja Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. gegužės 6 d. įsakymu Nr. V-121 patvirtinto Dietinio maitinimo valgiaraščio (Žin., 2010, Nr. 57-2827) nuostatos.

49. Taikant laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų maitinimą reglamentuojanti teisinių reguliavimą, administracinių teismų praktikoje akcentuojama, kad teisės aktuose nustatytos vidutinės fiziologinės energetinės normos privalo būti užtikrinamos tiksliai. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1448/2013 teisėjų kolegija nustatė, jog buvo pažeistos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 9 d. nutarimu Nr. 14 patvirtintos Fiziologinės mitybos normos asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose, įtvirtinančios, kad vidutinė fiziologinė energetinė norma nedirbantiems vyrams yra 2 298 kcal per parą. Atsižvelgusi į Nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros laboratorijos cheminių tyrimų protokolus, teisėjų kolegija nustatė, kad dienos maisto davinio praktinė energetinė vertė buvo 2 089,2 kcal. Taigi dienos norma buvo deficitinė, t. y. trūko 209 kcal. Atsižvelgus į šias faktines aplinkybes, konstatuotas Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos veiksmų neteisėtumas. Teisėjų kolegija darė išvadą, kad atsakovas neužtikrino, jog būtų laikomasi nacionaliniais teisės aktais nustatytų vidutinių fiziologinių maisto energetinių normų, todėl iš Lietuvos valstybės

pareiškėjui priteista 106 Lt turinės žalos atlyginimo (2013 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1448/2013).

50. Pastebėtina, kad laisvės atėmimo vietose kalintys asmenys, turintys sveikatos sutrikimų, atsižvelgiant į medicininės indikacijas, gali būti maitinami pagal specialius valgiaraščius, tačiau šiuo klausimu būtinos kalinimo įstaigos sveikatos priežiūros tarnybos išvados. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2794/2011 pareiškėjas skundėsi, kad jam tiekiamas prastos kokybės maistas. Šiuo aspektu teisėjų kolegija pažymėjo, kad Kalėjimo departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2009 m. lapkričio 13 d. įsakymo Nr. V-289 „Dėl valgiaraščių asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo“ 1 punktą numato atskirus valgiaraščio tipus. Pareiškėjas buvo maitinamas pagal valgiaraštį, skirtą nedirbantiems vyrams. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2006 m. gegužės 2 d. įsakymo Nr. 4/07-117 „Dėl asmenų, laikomų kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinimo organizavimo taisyklių patvirtinimo“ 7 punktą įtvirtina, jog ligoniai pagal medicininės indikacijas (pagal kalinimo įstaigos Sveikatos priežiūros tarnybos išvadas) gali būti maitinami pagal kitus patvirtintus valgiaraščius, ligoniai, kurie gydomi pataisos įstaigų gydymo įstaigose ir kuriems pagal juos gydančių gydytojų išvadas yra paskirtas dietinis maitinimas, maitinami pagal dietinio maitinimo valgiaraštį. Nagrinėtu atveju nors pareiškėjas ir skundėsi prasta sveikatos būkle, byloje nebuvo pateikta duomenų, kad jį gydantis gydytojas yra paskyręs, rekomendavęs kitą maitinimą, ką pripažino ir pats pareiškėjas, todėl teigti, kad jis buvo maitinamas netinkamai, pagrindo nebuvo (2011 m. rugpjūčio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2794/2011).

51. Būtinybė užtikrinti tinkamą nuteistųjų ir suimtųjų maitinimą reiškia ne tik vidutinės fiziologinės energetinės normos užtikrinimą, bet ir tinkamų sąlygų pavalgyti sudarymą. Atkreiptinas dėmesys, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas aplinkybė, kai maistas nuteistiesiems yra tiekiamas į kamara, vertina neigiamai, taip pat kaip vieną iš visumos teisiškai reikšmingų faktorių, į kurią atsižvelgtina sprendžiant, ar nebuvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis (šiuo klausimu žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. sprendimą byloje *Longin prieš Kroatiją*, pareiškimo Nr. 49268/10; 2009 m. spalio 22 d. sprendimą byloje *Orchowski prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 17885/04; 2012 m. sausio 10 d. sprendimą byloje *Ananyev ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 42525/07; 60800/08).

52. Laisvės atėmimo įstaigos privalo bendradarbiauti, kad užtikrintų tinkamą maitinimą iš vienos įstaigos į kitą perkeliama asmenims. Administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-2158/2013 teisėjų kolegija, apibendrinusi Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. 5-V-356 patvirtintų Teritorinių policijos įstaigų areštinių veiklos taisyklių 6, 7.11, 59, 62 punktų bei Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2006 m. gegužės 2 d. įsakymu Nr. 4/07-117 patvirtintų Asmenų, laikomų kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinimo organizavimo taisyklių 4, 31, 32, 34 punktų nuostatas, darė išvadą, kad visi minėti teisės aktai skirti tiek nuteistųjų, tiek ir suimtųjų tinkamam maitinimui užtikrinti nepriklausomai nuo to, ar asmuo yra vienoje laisvės atėmimo arba kardomojo kalinimo įstaigoje, ar pervežamas į kitą. Valstybės institucijos, kurių žinioje yra nuteistas laisvės atėmimo ar arešto bausme arba suimtas asmuo, privalo tinkamai keisti informaciją ir siekti, kad asmuo, kuris į areštinę arba laisvės atėmimo atlikimo vietą

atvyksta po nustatyto maitinimo laiko, praėjus pakankamam laikotarpiui nuo paskutinio maitinimo ir pageidauja gauti maisto, nesant galimybės pamaitinti jį karštu maistu, turėtų teisę į sausą maisto daavinį. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad teisės aktų nepakankamumas, netobulumas ar valstybės pareigūnų veiksmų nesuderinimas negali būti teisėta ir pagrįsta kliūtimi užtikrinti asmens maitinimą ir tuo pačiu jo teises į tinkamas baismės atlikimo ar kardomosios priemonės vykdymo sąlygas (2013 m. gruodžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-2158/2013).

53. Laisvės atėmimo įstaigose laikomi asmenys neįgyja nuosavybės teisių į šių įstaigų tiekiamą maistą ar jo ekvivalentą pinigais, jei šie asmenys nemokamo maitinimo atsisako. Šiuo aspektu paminėtina administracinė byla Nr. A⁸²²-871/2011. Byloje nustatyta, kad pareiškėjas suėmimo vykdymo Kauno tardymo izoliatoriuje metu nuo 2009 m. gegužės 1 d. iki 2009 m. spalio 9 d. buvo atsisakęs jam skiriamo suimtiesiems ir nuteistiesiems valstybės tiekiamo maisto (paskelbė bado akciją). Apeliaciniu skundu pareiškėjas, be kita ko, siekė įpareigoti atsakovą pervesti į jo sąskaitą maitinimui skirtas lėšas, jam atsisakius tiekiamo maisto. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Suėmimo vykdymo įstatymo 44 straipsnio 5 dalį, suimtiesiems tiekiamas maistas turi atitikti fiziologines mitybos normas ir, kiek įmanoma, jų religinius įsitikinimus. Maistu suimtieji aprūpinami nemokamai. Teisėjų kolegija atmetė kaip nepagrįstą pareiškėjo argumentą, jog asmenims, laikomiems suėmimą vykdančiose įstaigose, tiekiamas maistas yra šių asmenų nuosavybė. Šiuo aspektu teisėjų kolegija pabrėžė, kad teisę į nuosavybės apsaugą Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja tik tokiu atveju, jei asmuo tokią teisę yra įgijęs. Remdamasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 15 d. nutarimo nuostatomis, teisėjų kolegija konstatavo, kad gyvenimas suėmimą vykdančiose įstaigose asmenims nesuteikia nuosavybės teisių į suėmimą vykdančių įstaigų tiekiamą maistą ar jo ekvivalentą pinigais. Siekiant užtikrinti suėmimą vykdančiose įstaigose esančių asmenų teisę į sveikatą, jiems tiekiamas nemokamas maistas, tačiau atsisakę jį valgyti asmenys neįgyja nuosavybės teisių į šį maistą ar maisto piniginę vertę (2011 m. kovo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-871/2011).

54. Šiame kontekste taip pat reikia pažymėti, kad nuteistųjų badavimas nėra draudžiama veikla ir už ją laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims negali būti skiriamos nuobaudos. Šias išvadas Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas suformulavo administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1599/2010. Šioje byloje pareiškėjas skundė atsakovo sprendimą perkelti jį į kamerų tipo patalpas šešiams mėnesiams (kaip drausminė bausmė), priimtą už baismės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimus, kurie pasireiškė tuo, kad 2008 m. rugsėjo 26 d. 10.00 val. jis „kurstė ir organizavo nuteistuosius raštiškai skelbti badavimą“. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog bylai yra aktualu išaiškinti, ar pareiškėjo veiksmai patenka į Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 1 ir 7 punktuose nurodytos draudžiamos veiklos sampratą, t. y. nustatyti, ar šie pareiškėjo veiksmai gali būti laikomi neteisėtų renginių organizavimu arba kitų kalinamųjų ar nuteistųjų kurstymu atsisakyti vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus. Atsakydama į šiuos klausimus, teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo, kad asmens badavimas (badavimo paskelbimas) kaip socialinis reiškinys negali būti atsiejamas nuo paties badaujančio (badavimą paskelbusio) asmens, t. y. badavimas (badavimo paskelbimas) yra konkretaus asmens saviraiškos, reaguojant į tam tikrą, jo manymu, socialiai reikšmingą situaciją, forma. Šiuo požiūriu piliečių, o tuo pačiu ir nuteistųjų tei-

sė į badavimą nėra ribojama (Konstitucijos 25 str. 1, 3 d., Bausmių vykdymo kodekso 10 str. 1 d.). Todėl badavimui (badavimo paskelbimui) apibūdinti būtino individualumo aspektu jis kaip saviraiškos forma negali būti laikomas Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 1 punkte nurodytais, tačiau grupinį požymį turinčiais piketu, mitingu, demonstracija arba riaušėmis. Spręsdama klausimą, ar badavimas (badavimo paskelbimas) Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 1 punkto taikymo prasme gali būti laikomas neteisėtu renginiu, teisėjų kolegija pažymėjo, kad tam (neliečiant konstitucingumo klausimo) turėtų būti nustatytas specialus tokia akcija (jos paskelbimą) draudžiantis imperatyvas. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio 2 dalies teisėtumo principą, nuteistojo elgesį gali suvaržyti tik draudimas arba pareiga. Nei Bausmių vykdymo kodekse, nei šio kodekso nuostatas detaliau reglamentuojančiuose poįstatyminiuose aktuose tokio draudžiančio imperatyvo nėra. Priešingai, Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių XLIII skyriaus (kuriame nurodyti pataisos įstaigos personalo veiksmai nuteistajam pareiškus apie badavimą) nuostatų analizė leido daryti išvadą, kad nuteistojo badavimas nėra draudžiamas (šiam skyriuje yra nustatytas nuteistojo badavimo atveju pataisos įstaigos personalui privalomas elgesio modelis ir nurodytos tik įtikinamojo pobūdžio priemonės, kurios tokiais atvejais gali būti taikomos badaujančio atžvilgiu). Atsižvelgiant į šiuos argumentus, konstatuota, kad nuteistojo badavimas (badavimo paskelbimas) Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 1 punkto taikymo prasme taip pat negali būti laikomas (kitu) neteisėtu renginiu (2010 m. gruodžio 21 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1599/2010).

55. Laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims paskelbus bado akciją, šių įstaigų pareigūnai neturi teisės paimti nuteistųjų asmeninius maisto produktus. Administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2117/2011 nustatyta, kad pareiškėjui atliekant laisvės atėmimo bausmę Pravieniškių 2-uosiuose pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje, administracijos pareigūnai, pareiškėjui paskelbus bado akciją, 2009 m. birželio 4 d. surašė aktą Nr. 12-5033 ir paėmė jam priklausančius maisto produktus. Produktus grąžino 2009 m. birželio 9 d. nutraukus bado akciją. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodeksas ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės nenumato draudimo asmenims paskelbus bado akciją turėti su savimi maisto produktų. Todėl konstatuota, kad Pravieniškių 2-ųjų pataisos namų-atvirojos kolonijos administracijos pareigūnai, paimdami iš nuteistojo maisto produktus, laikomus kameroje, elgėsi neteisėtai, pažeidė nustatytus teisėtumo principus ir pareiškėjo kaip nuteistojo teises (2011 m. birželio 1 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-2117/2011).

III.7. Higiena

---

56. Sveiką gyvenamąją aplinką, be kita ko, užtikrina higienos reikalavimų laikymasis. Administraciniuose teismuose vertinamos tiek pačios laisvės atėmimo įstaigos tvarkingumas, tiek galimybės nuteistajam palaikyti asmeninę higieną. Pažymėtina, jog tinkamos higienos laisvės atėmimo vietose užtikrinimas yra viena iš Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio nuostatų laikymosi sąlygų. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Karalevičius prieš Lietuvą* yra pripažinęs, jog tokie aspektai, kaip aprūpinimas higienos priemonėmis (tualetinio popieriaus išdavimas), tinkamų sąlygų nusiprausti, skalbti kalinamųjų rūbus bei patalynę sudarymas, nors ir negali pagrįs-

ti „žeminančio orumą“ elgesio buvimo, tačiau jie papildė pagrindinį ypatingo perpildymo – faktorių, siekiant įrodyti, kad ginčytinos kalinimo sąlygos viršijo leistinas ribas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnį (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. balandžio 7 d. sprendimo byloje *Karalevičius prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 53254/99, 40 paragrafas).

57. Laisvės atėmimo įstaigų kameros ar kitos patalpos, kuriose apgyvendinami nuteistieji ar suimtieji, privalo būti švarios. Pastebėtina, kad švaros ir tvarkos palaikymu kameroje rūpinasi patys jose laikomi asmenys, o laisvės atėmimo įstaigos administracija suteikia reikalingą materialinį buitinių aprūpinimą (valymo priemonių), prižiūri, kad nuolat būtų teikiamos deratizacijos bei dezinfekcijos paslaugos (žr., pvz., 2013 m. birželio 3 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1281/2013). Nuteistieji, atliekantys bausmę pataisos namuose, buitiniu inventoriumi aprūpinami pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. birželio 9 d. įsakymu Nr. 1R-139 patvirtintas Nuteistų vyrų ir moterų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę pataisos namuose, aprūpinimo apranga, patalpyne ir asmens higienos priemonėmis normas ir Laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kietuoju inventoriumi normas. Laisvės atėmimo įstaigai nesudarius galimybių palaikyti gyvenamosios patalpos švarą, teismui kyla pagrindas svarstyti žalos atlyginimo klausimą. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-976/2013 pareiškėjui priteistas neturtinės žalos atlyginimas, be kita ko, nustatytas, kad jis nebuvo aprūpintas švariais skalbiniais (paklode bei užvalkaliukais) (2013 m. balandžio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-976/2013). Tuo metu administracinėje byloje Nr. A⁴-1019/2006 pareiškėjui neturtinė žala buvo priteista nustatytas, kad nebuvo dezinfekuojami čiužiniai (2006 m. birželio 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴-1019/2006).

58. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje ne kartą akcentuota, kad laisvės atėmimo vietose laikomi asmenys turi turėti galimybę naudotis privatumą užtikrinančiais ir higieniškais sanitariniais įrenginiais. Šiuo aspektu aktualus Higienos normos HN 76:2010 21 punktą, kuriame nustatyta, kad pataisos namų kamerų tipo, karantino (izoliavimo) patalpų, baudos ir drausmės izoliatorių, kalėjimo, tardymo izoliatoriaus, areštinių kamerų, ilgalaikių ir trumpalaikių pasimatymų kambarių atskirose patalpose turi būti įrengtas sanitarinis mazgas. Sanitariniame mazge turi būti įrengta šalto vandens tiekimo sistema. Sanitariniame mazge turi būti unitazas, praustuvė, veidrodys, tualetų reikmenų spintelė (lentynėlė). Sanitarinis mazgas turi turėti atskirą nuo gyvenamųjų patalpų oro šalinimo sistemą. Šio punkto nuostatos buvo taikomos administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-176/2013. Pareiškėjas, be kita ko, skundėsi, kad kameroje, kurioje jis buvo kalinamas, nebuvo unitazo (buvo tik atvira ertmė). Pirmosios instancijos teismas, atsižvelgęs į tai, kad Vilniaus visuomenės sveikatos centras, surašęs kameros patikrinimo aktą, tokios aplinkybės nenustatė, darė išvadą, kad Higienos normos HN 76:2010 21 punktą pažeistas nebuvo. Su tokia pirmosios instancijos teismo išvada Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nesutiko. Teismas konstatavo, kad nagrinėtu atveju buvo pažeistos įrodinėjimo taisyklės. Teisėjų kolegija, atsižvelgusi į šioje byloje kilusio ginčo pobūdį, pareiškėjo statusą, darė išvadą, kad nagrinėjamu atveju atsakovui teko pareiga paneigti pareiškėjo skundo teiginius dėl Higienos normos reikalavimų pažeidimų – t. y. įrodyti, kad kameroje, kurioje buvo kalinamas pareiškėjas, buvo laikomasi Higienos normos 21 punkte nustatytų reikalavimų. Byloje esantys duomenys patvirtino, kad atsakovas nei argumentų, nei įrodymų dėl nurodyto Higienos

normos pažeidimo neteikė. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog tai, kad Vilniaus visuomenės sveikatos centro surašytame patikrinimo akte nebuvo nurodyta, jog kameroje nebuvo unitazo, t. y. neužfiksuotas Higienos normos 21 punkto reikalavimų pažeidimas, nesudaro pagrindo išvadai, kad nurodytoje kameroje unitazas buvo, nes iš šio akto turinio nebuvo galima nustatyti, ar buvo tikrinamas kameros atitikimas Higienos normos 21 punkto reikalavimams. Atsižvelgusi į tai, apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegija darė išvadą, jog atsakovas įrodymais nepaneigė pareiškėjo skundo argumento, kad jis kameroje buvo laikomas pažeidžiant Higienos normos 21 punktą (2013 m. vasario 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-176/2013; šiuo klausimu taip pat žr. 2013 m. kovo 14 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-496/2013).

59. Pastebėtina, kad reikalavimų, susijusių su sanitariniais įrenginiais, nesilaikymas gali būti vienas iš veiksnių, nulemiančių Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio, draudžiančio asmenį laikyti žeminančiomis žmogaus orumą sąlygomis, pažeidimą (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013; 2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013). Ši administracinių teismų praktikos kryptis, be kita ko, remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, aiškinančia Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio turinį. Šiuo aspektu reikia priminti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas 2012 m. lapkričio 20 d. sprendimo byloje *Kasperovičius prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 54872/08) 39 punkte konstatavo, kad nesudarius kalinamam asmeniui tinkamų sąlygų nakties metu pasinaudoti tualetu, buvo neužtikrintos Europos kalėjimų taisyklių 19.3 punkto nuostatos, reikalaujančios sudaryti galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, kurie būtų higieniški ir privatus. Privatumo naudojantis sanitariniais įrenginiais neužtikrinimas taip pat buvo viena iš aplinkybių, nulėmusių Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio pažeidimo pripažinimą *Savenkovas prieš Lietuvą* byloje (žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimo byloje *Savenkovas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 871/02, 81–82 paragrafus). Sprendžiant šio pobūdžio bylas, taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas akcentuoja, jog asmuo turi teisę į privatumą ne tik nuo kitų kalinamų asmenų, bet ir nuo pareigūnų. Pavyzdžiui, *Glotov* byloje konstatuota, kad žema (1,2 m) aukščio sienoje atskirtas tualetas neatitinka Konvencijos 3 straipsnio reikalavimų. Byloje nustatyta, kad nagrinėtu atveju nebuvo sudarytos sąlygos privatumui, nes ši vieta visada buvo matoma tiek kartu kalinčių nuteistųjų, tiek pareigūnų (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. gegužės 10 d. sprendimo byloje *Glotov* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 41558/05, 29 paragrafas; taip pat žr. 2009 m. kovo 12 d. sprendimo byloje *Aleksandr Makarov* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 15217/07, 97 paragrafą; 2007 m. lapkričio 15 d. sprendimo byloje *Grishin* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 30983/02, 94 paragrafą, ir 2002 m. liepos 15 d. sprendimo byloje *Kalashnikov* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 47095/99, 99 paragrafą, ECHR 2002-VI).

60. Šiame kontekste reikia apžvelgti ir laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims taikomų reikalavimų, susijusių su tvarkinga išvaizda, taikymo klausimus. Administracinėje byloje Nr. A²-543/2007 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pripažino, kad nuteistojo šukuosenos tvarkingumą lemia ne plaukų ilgis. Šioje byloje pareiškėjas ginčijo paskirtą nuobaudą (10 d. uždaryti jį į izoliatorių) už tai, kad rytinio patikrinimo metu rikiuotėje jis stovėjo neapsikirpęs ir nevykdė kolonijos pareigūnų reikalavimo trumpai nusikirpti plaukus. Jo šukuosena buvo tvarkinga, plaukai nekrito ant akių ar ausų, todėl jis jų nesikirpo. Teisėjų kolegija konstatavo, kad šukuosenos

tvarkingumą lemia ne plaukų ilgis. Atsakovas neįrodė, kad pareiškėjo šukuosena buvo netvarkinga, neatitiko higienos reikalavimų ar galėjo turėti įtakos sveikatai. Todėl pareigūnai negalėjo reikalauti, kad pareiškėjas nusikirptų plaukus, o šiam reikalavimo neįvykdžius – skirti nuobaudą. Atsakovo argumentai dėl visuomenės interesų apsaugos (nuteistajam pakeitus išvaizdą, tačiau nepakeitus jo asmenį identifikuojančių dokumentų ir, nuteistajam pabėgus iš įkalinimo įstaigos, pasunkėtų jo paieška) atmesti kaip nepagrįsti. Be to, byloje nebuvo duomenų apie tai, kad pareiškėjas būtų atsisakęs keisti identifikacinius dokumentus (2007 m. gegužės 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²-543/2007).

III.8. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų paskirstymas

---

61. Nuteistajam, kuris paskirtą bausmę turi atlikti laisvės atėmimo vietoje, pirmiausia nustatoma konkreti pataisos įstaiga, kurioje jis atliks paskirtą bausmę. Remiantis Bausmių vykdymo kodekso 65 straipsniu, į konkrečią pataisos įstaigą, nustatytą Kalėjimų departamento, nuteistąjį siunčia kardomojo kalinimo vietos administracija, atsižvelgdama į nuteistojo asmenybės pavojingumą, visuomenės saugumą, padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį, nuteistojo sveikatą, psichologines savybes, amžių, darbingumą, turimą specialybę ir požiūrį į darbą.

62. Taikydamas Bausmių vykdymo kodekso 65 straipsnio nuostatas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs, kad kardomojo kalinimo vietos administracijos teisė paskirti nuteistąjį asmenį į konkrečią pataisos įstaigą yra siejama tik su tokiu įsiteisėjusiu nuosprendžiu, kuriuo laisvės atėmimo bausmė paskirta pirmą kartą. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-641/2013 teisėjų kolegija sprendė klausimą, ar laisvės atėmimo bausmė, jau pradėta vykdyti vienoje pataisos įstaigoje, gali būti tęsiama kitoje (kitose) pataisos įstaigoje (įstaigose). Aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 65 straipsnyje įtvirtintą normą kartu su Bausmių vykdymo kodekso 66 straipsniu (pastarajame straipsnyje yra nurodyta tiesioginė chronologinė sąsaja tarp nuosprendžio, kuriuo nuteistajam paskirta laisvės atėmimo bausmė, įsiteisėjimo ir kardomojo kalinimo vietos administracijos veiksmo – nuteistojo nusiuntimo į konkrečią pataisos įstaigą), teisėjų kolegija darė išvadą, kad kardomojo kalinimo vietos administracijos teisė paskirti nuteistąjį asmenį į konkrečią pataisos įstaigą yra siejama tik su tokiu įsiteisėjusiu nuosprendžiu, kuriuo laisvės atėmimo bausmė paskirta pirmą kartą. Tai reiškia, kad pradėjęs atlikti laisvės atėmimo bausmę, nuteistasis įgyja Bausmių vykdymo kodekso 69 straipsnio 1 dalyje nustatytą garantiją, kad visą laisvės atėmimo bausmę jis atliks vienoje pataisos įstaigoje. Išimties iš šios garantinio pobūdžio nuostatos yra nurodytos Bausmių vykdymo kodekso 69 straipsnio 2 dalyje ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 72 punkte. Šiuo aspektu pažymėta, kad šių išimčių taikymas yra konkrečios pataisos įstaigos, o ne kardomojo kalinimo vietos administracijos kompetencija. Tačiau nagrinėtu atveju atsakovai bei trečiasis suinteresuotas asmuo neapeliavo į nurodytas išimtis, todėl teisėjų kolegija nusprendė, jog jų taikymo klausimas šiai bylai nėra aktualus. Atsižvelgęs į nurodytus argumentus, apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog pareiškėjo nusiuntimas iš Vilniaus pataisos namų atlikti tolimesnę (nors ir, palyginus su Panevėžio miesto apylinkės teismo 2010 m. kovo 15 d. nuosprendžiu paskirta bausmė, padidėjusią) laisvės atėmimo bausmę į Marijampolės pataisos namus

negali būti pripažintas teisėtu (2013 m. gegužės 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-641/2013).

63. Nustačius konkrečią laisvės atėmimo vietą, kurioje nuteistasis atliks bausmę, toliau sprendžiamas klausimas dėl jo priskyrimo atitinkamai nuteistųjų grupei toje pačioje laisvės atėmimo įstaigoje. Nuteistieji skirstomi pagal nustatytus kriterijus siekiant atskirti nuteistuosius, kurie dėl padarytų nusikaltimų pobūdžio ar asmeninių savybių gali daryti neigiamą įtaką kitiems nuteistiesiems; palengvinti nuteistųjų socialinę reabilitaciją; padėti užtikrinti nuteistųjų priežiūrą ir jų saugumą; bei padėti užtikrinti, kad būtų laikomasi pataisos įstaigų saugumo ir valdymo reikalavimų (Bausmių vykdymo kodekso 70 str. 1 d.). Sprendžiant dėl nuteistųjų paskirstymo tuose pačiuose pataisos namuose į grupes (paprastoji, lengvoji, drausmės), būrius, skyrius bei konkrečias gyvenamąsias patalpas, turi būti atsižvelgiama į Bausmių vykdymo kodekse įtvirtintų tikslų visumą, taip pat laikomasi nuteistųjų atskiro laikymo kriterijų, įtvirtintų Bausmių vykdymo kodekso 70 straipsnio 3 dalyje ir, esant galimybėms, įvertinami papildomi izoliavimo kriterijai, numatyti šio Kodekso 70 straipsnio 4 dalyje (2012 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1964/2012). Remiantis Bausmių vykdymo kodekso 70 straipsnio 3 dalimi, izoliuoti nuo kitų nuteistųjų toje pačioje pataisos įstaigoje arba atskirose įstaigose, jei yra tokia galimybė, laikomi: nuteistieji, kuriems paskirtas laisvės atėmimas pirmą kartą; nuteistieji už tyčinius ir neatsargius nusikaltimus; nuteistieji užsieniečiai; buvę ar esantys valstybės politikai, teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų pareigūnai; pavojingi recidyvistai, nuteisti už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus; nuteistieji, sergantys aktyvia plaučių tuberkulioze; nuteistieji, kuriems paskirtas laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Bausmių vykdymo kodekso 70 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad pataisos įstaigos administracija turi teisę laikyti izoliuotus nuo kitų nuteistųjų buvusius ar esamus valstybės tarnautojus, I ir II grupių invalidus, sergančius AIDS nuteistuosius, ribotai pakaltinamus asmenis, doro elgesio ir dirbančius nuteistuosius, taip pat režimą pažeidinėjančius nuteistuosius.

64. Administracinių teismų praktikoje ne kartą pažymėta, kad Bausmių vykdymo kodeksas ir jį įgyvendinantys poįstatyminiai teisės aktai nenumato, kad nuteistųjų paskirstymas pataisos įstaigoje į būrius ar konkrečias gyvenamąsias patalpas gali vykti pagal jų pasirinkimą, nes tai gali prieštarauti Bausmių vykdymo kodekse įtvirtintiems pataisos įstaigų režimo tikslams (žr., pvz., 2012 m. spalio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1964/2012). Nuteistasis, būdamas paskirtas į atitinkamą būrį, atsiradus svarbių priežasčių, bet kada gali pateikti administracijai motyvuotą prašymą dėl izoliavimo nuo kitų nuteistųjų (Bausmių vykdymo kodekso 70 str. 6 d.), tačiau nemotyvuotas (nepagrįstas realia grėsme sveikatai, gyvybei ar kitais svarbiais motyvais) atsisakymas vykdyti teisėtą administracijos reikalavimą vykti į paskirtą būrį yra pagrindas konstatuoti režimo pažeidimą ir spręsti dėl nuobaudos paskyrimo (2012 m. liepos 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1501/2012; 2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-115/2012).

65. Kalbant apie asmenų grupavimą kardomojo kalinimo metu, reikia pažymėti, kad suimtieji ir nuteistieji uždaromi kameroje laikantis izoliavimo reikalavimų, nustatytų Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnio 1 dalyje. Remiantis šio įstatymo 10 straipsnio 1 dalies nuostatomis, asmenys, anksčiau atlikę su laisvės atėmimu susijusias bausmes, laikomi atskirai nuo asmenų, anksčiau neatlikusių su laisvės atėmimu susijusių bausmių (4 p.); suimtieji ir nuteistieji, buvę ar esantys valstybės politikais,

teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojais, laikomi atskirai nuo kitų suimtųjų ir nuteistųjų (5 p.); nuteistieji areštu – atskirai nuo kitų suimtųjų ir nuteistųjų (6 p.); nuteistieji terminuotu laisvės atėmimu – atskirai nuo suimtųjų (7 p.); nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos – atskirai nuo kitų suimtųjų ir nuteistųjų (8 p.) ir kt. Siekiant atskleisti minėtų nuostatų turinį ir taikymo ypatumus, verta aptarti, kaip kai kurie iš Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies suponuojamų reikalavimų buvo aiškinami administraciniuose teismuose:

65.1. Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtintos taisyklės, pagal kurią suimtieji ir nuteistieji, buvę ar esantys valstybės politikais, teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojais, – laikomi atskirai nuo kitų suimtųjų ir nuteistųjų, aiškinimui aktuali administracinė byla Nr. A⁴⁹²-2917/2012. Šioje byloje teisėjų kolegija pažymėjo, kad vienas iš atskiro suimtųjų bei nuteistųjų laikymo tikslų – apsaugoti atitinkamą asmenų grupę nuo kitų (privačių) asmenų, kurių veiksmais gali būti kėsinamasi į reikšmingiausias asmens vertybes – gyvybę bei sveikatą dėl šių asmenų priklausymo atitinkamai asmenų grupei (nagrinėjamu atveju – valstybės tarnautojams). Teisėjų kolegija akcentavo, kad įkalinimo įstaigose nuteistųjų tarpe galioja jų sukurtos „nerašytos taisyklės“, kaip apeliaciniame skunde teigė pareiškėjas – nuteistieji tyčiojasi ir žaloja nuteistus ar suimtus buvusius valstybės tarnautojus, todėl jei aplinkybė apie pareiškėjo privalomosios pradinės karo tarnybos atlikimo vietą taptų žinoma kitiems, su pareiškėju kartu suėmimo laikomiems / kalinamiems asmenims, tai galėtų padaryti atitinkamai neigiamą įtaką kitų įkalinamų asmenų elgesiui su pareiškėju. Siekiant išvengti aptartos situacijos, įstatymų leidėjas ir nustatė tokių asmenų laikymo / kalinimo atskirai režimą. Teismas pabrėžė, kad Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostata, jog suimtieji ir nuteistieji, buvę ar esantys valstybės politikais, teisėsaugos, teismų, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojais, laikomi atskirai nuo kitų suimtųjų ir nuteistųjų, yra imperatyvi. Už nurodyto suėmimo / kalinimo vykdymo režimo laikymąsi yra atsakinga atitinkama valstybės institucija, taigi ji turi pozityvią pareigą imtis aktyvių veiksmų, kad būtų nustatyta, ar suimtas / kalinamas asmuo nepriklauso tokiai asmenų grupei, kuri įkalinimo įstaigoje turi būti laikoma atskirai ir tokius asmenis laikyti / kalinti vadovaujantis teisės aktų reikalavimais. Teisėjų kolegija taip pat pabrėžė, jog vertinant, ar atsakovas tinkamai vykdė jam kylančią pareigą, nėra svarbus pareiškėjo elgesys bei jo valia. Nei Suėmimo vykdymo įstatyme, nei Bausmių vykdymo kodekse nėra nustatytos sąlygos dėl atitinkamai grupei priskirtino asmens valios būti kalinamam laikantis įstatymuose nustatyto režimo – šio režimo taikymui nėra būtinas nei suimtojo ar jo atstovų prašymas, nei koks kitas kreipimasis. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai, kad pareiškėjui esant kartu su kitais asmenimis, pareiškėjas galėjo jausti įtampą, nesaugumo jausmą dėl to, jog išaiškėjus aplinkybei dėl jo tarnybos Alytaus bei Pravieniškių pataisos namuose, su juo gali būti siekiama susidoroti, buvo pakankama išvada, kad pareiškėjas patyrė neturtinę žalą (2013 m. sausio 2 d. sprendimas administraciniame byloje Nr. A⁴⁹²-2917/2012).

65.2. Tuo metu administraciniame byloje Nr. A⁵⁵²-733/2013 nustatytas Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnio 1 dalies 4 punkto, numatančio, kad asmenys, anksčiau atlikę su laisvės atėmimu susijusias bausmes, – laikomi atskirai nuo asmenų, anksčiau neatlikusių su laisvės atėmimu susijusių bausmių, pažeidimas. Pareiškėjas, kuris anksčiau nebuvo teistas, iš viso 201 dieną buvo kalinamas kartu su asmenimis, kurie anks-

čiau buvo atlikę laisvės atėmimo bausmę. Nustačiusi šią aplinkybę, teisėjų kolegija darė išvadą, kad pareiškėjas, anksčiau neatlikęs laisvės atėmimo bausmės, buvo apgyvendintas su nuteistaisiais, kurie tokią bausmę jau buvo anksčiau atlikę, ir tai jam sukėlė dvasinių išgyvenimų, sukrėtimų, kurie turi būti teisingai kompensuojami (2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-733/2013). Prie analogiškos išvados teismas priėjo administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2710/2012, kurioje konstatavo, kad Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administracija nepakankamai užtikrino pareiškėjo subjektinę teisę būti kalinamam atskirai nuo asmenų, anksčiau atlikusių su laisvės atėmimu susijusias bausmes – apskaičiuota, jog jis su minėtais asmenimis išbuvo iš viso 393 dienas. Teismas sutiko su pareiškėjo teiginiais, kad dėl to jis patyrė nepatogumus, todėl konstatavo, kad yra įstatyminis pagrindas pareiškėjui priteisti iš atsakovo neturtinę žalą (2013 m. sausio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2710/2012).

66. Paminėtų kriterijų (tiek kardomojo kalinimo, tiek bausmių vykdymo) imperatyvus pobūdis reiškia, jog pirmiausia jų laikymąsi privalo užtikrinti laisvės atėmimo įstaigos administracija. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas laikosi pozicijos, jog atsakovo padarytas pažeidimas, susijęs su nuteistųjų ar suimtųjų asmenų grupavimu, paprastai negali būti pateisinamas paties suimtojo ar nuteistojo asmens elgesiu ta prasme, jog asmuo, atvykdamas į laisvės atėmimo vietą, privalo deklaruoti savo priklausomumą tam tikrai izoliuotai nuo kitų asmenų laikomai grupei (2013 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2219/2013; 2013 m. sausio 2 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2917/2012).

67. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų suskirstymas yra svarbus ne tik siekiant užkirsti kelią neigiamai įtakai, kurią tam tikri kalinami asmenys gali turėti kitiems nuteistiesiems, bet ir įgyvendinant Bausmių vykdymo kodekso 70 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytą nuteistųjų atskyrimo tikslą – padėti užtikrinti nuteistųjų priežiūrą ir jų saugumą. Šis tikslas, be kita ko, įgyvendinamas, laisvės atėmimo vietos administracijai sudarant nuteistųjų Linkusiųjų pabėgti arba Linkusiųjų užpulti įskaitas. Spręsdamas nuteistųjų įrašymo į šias įskaitas pagrįstumo klausimus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas akcentuoja, jog vertindama pateiktą informaciją, laisvės atėmimo įstaigos administracija yra saistoma protingumo ir proporcingumo kriterijų. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-916/2011 pareiškėjas ginčijo įrašymo į Nuteistųjų, linkusių užpulti, įskaitą pratęsimą. Šiomis aplinkybėmis buvo aktualus Kalėjimų departamento direktoriaus 2005 m. liepos 4 d. įsakymu Nr. 4/07-130 patvirtintos Laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcijos 138 punktas, kuriame nurodyta, kad suimtojo ar nuteistojo buvimo linkusiųjų užpulti įskaitoje tikslingumą tardymo izoliatoriaus arba pataisos įstaigos drausmės komisija svarsto kas šešis mėnesius. Turėdamas duomenų, kad įrašytas į įskaitą suimtasis arba nuteistasis atsisakė sumanyto užpulti, apsaugos ir priežiūros tarnybos pareigūnas pateikia tarnybinį pranešimą, psichologinės grupės specialistas – charakteristiką, pataisos įstaigos, tardymo izoliatoriaus drausmės komisijai dėl tolesnio asmens palikimo įskaitoje tikslingumo. Aiškinama minėta teisės norma, teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo, kad joje numatytos informacijos apie nuteistojo polinkį užpulti vertinimas yra retrospektyvus, t. y. visais atvejais yra vertinama bet kokia (tame tarpe ir asmenines savybes charakterizuojanti) informacija apie buvusį suimtojo ar nuteistojo elgesį. Be kita ko, tai reiškia, kad nustatant tokį polinkį nėra būtina remtis konkrečiais užpuolimo faktais. Tam, kad nurodytoje įskaitoje įrašytas asmuo būtų iš jos išbrauktas, pakanka nustatyti, jog šio asmens

elgesys pasikeitė taip, kad būtų galima spręsti apie jo atsisakymą sumanymo užpulti. Ir priešingai, kai duomenų apie tokį nuteistojo ar suimtojo asmens elgesio pakeitimą nėra, tai gali būti pakankamu pagrindu ši asmenį palikti nurodytoje įskaitoje. Pažymėta, kad pats įrašymas į paminėtą įskaitą yra prevencinė, t. y. nukreipta į ateitį, priemonė, kuria siekiama užtikrinti suimtųjų arba nuteistųjų asmenų bei su jais kontaktuojančių asmenų saugumą. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad aptariamoje teisės normoje nėra nurodyti nuteistojo ar suimtojo asmens elgesio vertinimo kriterijai, todėl visais atvejais, vertinant aptarto pobūdžio informaciją, turi būti laikomasi protingumo bei proporcingumo kriterijų (2011 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-916/2011; dėl įrašymo į linkusių pabėgti asmenų įskaitą žr. 2011 m. sausio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1611/2010; 2010 m. gruodžio 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1600/2010).

Tuo metu administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1517/2010 teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad suimtojo ar nuteistojo įrašymas į Linkusiųjų užpulti įskaitą yra ne drausminė nuobauda, o prevencinė apsaugos ir priežiūros priemonė (Laisvės atėmimo vietų apsaugos ir priežiūros instrukcijos 133 p.), kuria siekiama apsaugoti kardomojo kalinimo vietas ar pataisos įstaigos darbuotojus bei kitus asmenis nuo galimo užpuolimo, kurio metu prieš juos gali būti panaudotas fizinis smurtas. Teismas taip pat akcentavo, kad ši teisės nuostata nenustato, kad suimtasis ar nuteistasis gali būti įrašytas į linkusiųjų užpulti įskaitą tik tuo atveju, kai kyla teisinės pasekmės, t. y. pareigūnas ar kitas asmuo užpuolamas ir sužalojamas. Įrašymas į linkusiųjų užpulti įskaitą yra pagrįstas ir tuo atveju, jei numatyta tvarka yra nustatoma, jog suimtasis ar nuteistasis bandė užpulti tardymo izoliatoriaus, pataisos įstaigos darbuotojus ar kitus asmenis (2010 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1517/2010).

III.9. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų etapavimas ir perkėlimas

---

68. Administracinių teismų praktikoje akcentuojama, kad pristatant nuteistuosius ar suimtuosius į įstaigą ar perkeliant kitur, pavyzdžiui, į teismą ar ligoninę, turi būti užtikrinamos tokios transportavimo sąlygos, kurios nepažeidžia žmogiškojo orumo, o pareigūnų taikomos priemonės privalo būti proporcingos.

69. Proporciumo patikros aspektu visų pirma paminėtina administracinė byla Nr. A⁸⁵⁸-2233/2011. Šioje byloje teisėjų kolegija konstatavo, kad dviejų savaičių delsimas grąžinti etapuotą asmenį į pataisos namus buvo neproporcinga priemonė. Teismas pabrėžė, kad tais atvejais, kai nuteistojo etapavimas ir laikymas kardomojo kalinimo vietose turi teisinį pagrindą, pats laikymas turi būti organizuojamas taip, kad būtų laikomasi proporcingumo principo. Šiuo aspektu pažymėta, kad viena vertus, dėl objektyvių priežasčių nuteistieji gali būti pervežami planinio etapavimo pagrindu ir tam tikrą laiką laikomi kardomojo kalinimo vietose prieš ir po teismo posėdžių. Kaip nurodė atsakovo atstovas, paprastai planiniai etapavimai organizuojami du kartus per savaitę. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pareiškėjas buvo etapuotas į 2006 m. kovo 14 d. vykusį teismo posėdį, tačiau pasibaigus šiam posėdžiui į pataisos namus grąžintas tik po dviejų savaičių. Turint galvoje pataisos namuose ir kardomojo kalinimo vietose taikomus nuteistųjų laikymo režimo skirtumus, toks delsimas etapuoti pareiškėją atgal į pataisos namus, teisėjų kolegijos vertinimu, laikytinas neproporcingu, nes priešingas

teisės aktų aiškinimas reikštų, jog nenustačius jokių laiko ribų nuteistojo etapavimui prieš ir po teismo posėdžių, faktiškai galėtų būti paneigiama apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu nustatyta asmens teisių apribojimo apimtis. Teisėjų kolegijai nekilo abejonų, kad dėl pareiškėjo etapavimo ir jo laikymo kardomojo kalnimo vietose jo turimų teisių ir laisvių apimtis susiaurėjo (pvz., teisė bendrauti su artimaisiais ir kitais asmenimis, skambinti jiems, galimybė būti gryname ore ir judėti didesnėje teritorijoje ir pan.), tokį susiaurėjimą iš esmės nulėmė skirtingų režimų taikymas pataisos namuose ir kardomojo kalnimo vietose. Tokią išvadą teismas padarė, įvertinęs iš teisės aktų kylančius nuteistojo laikymo režimo skirtumus. Teisėjų kolegijos manymu, bendras / kumuliatyvus nurodyto režimų skirtumo poveikis pareiškėjo teisių ir laisvių apimčiai buvo pakankamai intensyvus, todėl pripažinta, kad pareiškėjas patyrė neturtinę žalą (2011 m. spalio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2233/2011).

70. Apžvelgiamoje srityje paminėtina ir administracinė byla Nr. A¹⁴³-48/2012. Šioje byloje teisėjų kolegija vertino, ar konvojavimo priemonė – antrankių uždėjimas už nugaros – yra proporcinga siekiamiems tikslams. Atsakydama į apelianto argumentus dėl jam pritaikytos konvojavimo priemonės – antrankių uždėjimo už nugaros – neteisėtumo, teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo, kad tokia konvojuojamam asmeniui taikytina priemonė yra numatyta Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininko 2011 m. sausio 17 d. įsakymu Nr. 50-V-29 patvirtintų Panevėžio apskrities vyriausiojo policijos komisariato Viešosios tvarkos biuro Areštinės ir konvojaus skyriaus areštinėje laikomų asmenų vidaus tvarkos taisyklių 126.5 ir 229 punktuose. Todėl teisės taikymo požiūriu ji laikytina leistina priemone. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad pagal savo pobūdį ši speciali asmens konvojavimo priemonė yra trumpalaikė (jos taikymo laikas apibrėžiamas ir yra ribojamas atitinkamo konvojavimo laiko). Jos taikymo paskirtis ir tikslas yra užtikrinti konvojuojamo asmens pristatymą į tam tikrą vietą esant sąlygoms, kai (tai darant) konvojuojamo asmens fizinis kontaktas su kitais, tuo pačiu ir pašaliniais, asmenimis yra lengvai pasiekiamas ir dėl to (konvojuojamo asmens neprognozuojamų veiksmų atvejais) gali sukelti neigiamas pasekmes tiek pačiam konvojuojamam asmeniui, tiek ir kitiems asmenims. Šiuo aspektu tokios priemonės taikymas yra pateisinamas tam tikrų neigiamų ir visuotinai pavojingų reiškinių prevencijos požiūriu. Išvardinti aptariamoms konvojavimo priemonės taikymo aspektai, teisėjų kolegijos manymu, buvo pakankami daryti išvadą, kad tokia priemonė yra adekvati ir proporcinga jos taikymo tikslams ir negali būti traktuojama kaip niekuo nepamatuosas konvojuojamo asmens teisių ir laisvių suvaržymas (2012 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-48/2012).

IV. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, teisės

---

71. Bausmių vykdymo kodekso 10 straipsnio 1 dalis nustato, kad bausmes atliekantys Lietuvos Respublikos piliečiai turi visas Lietuvos Respublikos piliečiams įstatymų nustatytas teises, laisves ir pareigas su apribojimais, kuriuos numato Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis (taip pat žr. Suėmimo vykdymo įstatymo 5 straipsnį). Remiantis Bausmių vykdymo kodeksu, nuteistųjų teisės yra skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias. Kalbant apie nuteistų asmenų bendrąsias teises, aktualus Bausmių vykdymo kodekso 11 straipsnis. Bausmių vykdymo kodekso 11 straipsnio

1 dalis skelbia, kad nuteistieji turi teisę teisės aktų nustatyta tvarka: 1) gauti rašytinę informaciją apie bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas, savo teises bei pareigas. Šią informaciją bausmės vykdymo institucija pateikia lietuvių kalba arba nuteistojo gimtąja kalba, arba ta kalba, kurią nuteistasis supranta; 2) kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į bausmės vykdymo ar kitą valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą, pareigūną, visuomeninę ar tarptautinę organizaciją, taip pat kitas įmones, įstaigas ir organizacijas; 3) gauti medicinos pagalbą; 4) gauti teisinę pagalbą. Specialiosios nuteistųjų teisės reglamentuojamos Bausmių vykdymo kodekso X skyriaus šeštojo skirsnio nuostatų. Suimtųjų teisių įgyvendinimo sąlygas įtvirtina Suėmimo vykdymo įstatymo III skyriaus antrasis skirsnis „Tardymo izoliatoriuose laikomų asmenų teisinė padėtis“.

Iš administracinių teismų praktikos matyti, kad didžioji dalis administracinių ginčų kyla dėl Bausmių vykdymo kodekse įtvirtintų specialiųjų nuteistųjų teisių įgyvendinimo sąlygų. Atsižvelgus į tai, toliau apibendrinime bus apžvelgiami Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojami specialiųjų nuteistųjų ir suimtųjų teisių taikymo ypatumai.

IV.1. Teisė pasimatyti su giminaičiais ir kitais asmenimis (BVK 94 str.; SVĮ 22 str.)

---

72. Nuteistųjų teisę pasimatyti su giminaičiais ir kitais asmenimis reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnis. Nuteistiesiems leidžiami trumpalaikiai – iki keturių valandų ir ilgalaikiai – iki dviejų parų pasimatymai. Pasimatymų skaičių ir rūšį nustato šio Kodekso 73, 74, 79, 80, 85, 91 ir 152 straipsniai. Atitinkamai, suimtųjų teisę pasimatyti su artima šeima įtvirtinta Suėmimo vykdymo įstatymo 22 straipsnyje.

73. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nuosekliai savo praktikoje akcentuoja, kad sprendimus dėl teisės pasimatyti su artimaisiais priimančys laisvės atėmimo įstaigų pareigūnai yra saistomi ne tik bausmių vykdymo arba suėmimo vykdymo tvarką įtvirtinančių įstatymų, bet ir kitų įstatymų, *inter alia* Europos žmogaus teisių konvencijos bei Viešojo administravimo įstatymo nuostatų:

73.1. Apžvelgiamoje srityje reikšmingu teisės šaltiniu yra Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios šeimos gyvenimo gerbimą, bei šio straipsnio turinį pildanti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013 teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, sulaikymas savo prigimtimi yra privataus ir šeimos gyvenimo ribojimas. Kartu Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžia, kad kalinčio asmens teisės į šeimos gerbimą būtina dalis yra tai, kad kalėjimo administracija padėtų palaikyti veiksmingą bendravimą su artimais šeimos nariais. Kita vertus, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, tam tikros kalinčių asmenų bendravimo su išoriniu pasauliu kontrolės priemonės gali būti taikomos ir savaime Europos žmogaus teisių konvencijai neprieštarauja (žr. 2013 m. balandžio 15 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013 ir jame nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo *Messina* prieš *Italiją* (Nr. 2), pareiškimo Nr. 25498/94, 61 p. bei 2003 m. liepos 29 d. sprendimą byloje *Aliiev* prieš *Ukrainą*, pareiškimo Nr. 41220/98).

73.2. Pažymėtina, kad suimtųjų teisės pasimatyti įgyvendinimo srityje Europos Žmogaus Teisių Teismas yra priėmęs net du aktualius sprendimus bylose prieš Lietuvą.

Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. liepos 20 d. sprendimo *Balčiūnas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 17095/02, 86 paragrafe konstatuota, kad pareiškėjo situaciją pablogino ne tik netinkamos kalinimo sąlygos Šiaulių tardymo izoliatoriuje, bet ir tai, kad jis, kitaip nei nuteisti asmenys, kalinimo iki jo nuteisimo metu neturėjo teisės pasinaudoti ilgalaikiais susitikimais su savo artimaisiais. 2013 m. liepos 9 d. sprendime byloje *Varnas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 42615/06, Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad kardomajame kalinime esančiam asmeniui (suimtajam) pritaikius apribojimus pasimatyti su šeima (sutuoktine), kai nuteistiesiems asmenims tokie apribojimai buvo švelnesni (kardomajame kalinime – po 2 val. trukmės pasimatymą, nuteistajam – po 4 val., be to, nuteistasis turėjo galimybę turėti ilgalaikį pasimatymą, skyrėsi pasimatymų dažnumas ir kt.), buvo pažeisti Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 14 straipsniai. Europos Žmogaus Teisių Teismas šiuo aspektu, be kita ko, paminėjo, kad tokiais atvejais svarbu analizuoti individualias situacijos aplinkybes, konkretų poreikį ir pagrįstumą nagrinėjamu atveju drausti suimtajam pasimatyti su šeima atitinkamą laiko tarpą. Pastebėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas Lukiškių tardymo izoliatoriaus paaiškinimą, jog įstaiga neturėjo tinkamų sąlygų užtikrinti ilgalaikius pasimatymus su šeima, laikė Konvencijos prasme nepriimtiniu.

73.3. Reikalavimo laikytis Viešojo administravimo įstatymo 3 ir 8 straipsnių nuostatų kontekste paminėtinis administracinės bylos Nr. A⁸²²-3206/2012 ir Nr. A¹⁴³-2876/2011. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012, vertindama pataisos įstaigos atsisakymą suteikti pasimatymą teisėtumo ir pagrįstumo aspektu, teisėjų kolegija pabrėžė, kad pagal Tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto (2008 m. lapkričio 6 d. įstatymo Nr. X-1791 redakcija) 5 straipsnį, Kalėjimų departamentas ir jam pavaldžios įstaigos (pagal Statuto 2 straipsnio 1 dalį pataisos namai yra Kalėjimų departamentui pavaldi įstaiga) savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Bausmių vykdymo kodeksu, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamąjo proceso kodeksu, Suėmimo vykdymo įstatymu, kitais įstatymais, šiuo statutu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis ir kitais teisės aktais. Pagal Statuto 4 straipsnį, Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų veikla grindžiama teisingumo, teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo, suimtųjų ir nuteistųjų lygybės prieš suėmimo ir bausmių vykdymo įstatymus, humanizmo, bausmių vykdymo individualizavimo, progresyvaus bausmių atlikimo ir viešumo principais. Šio teisinio reguliavimo kontekste teisėjų kolegija pažymėjo, kad Pataisos namai ir Kalėjimų departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, kaip viešojo administravimo subjektai, be minėtų specialiųjų teisės nuostatų, savo veikloje privalo laikytis viešojo administravimo srityje taikomų viešojo administravimo principų, pavyzdžiui: įstatymo viršenybės, reiškiančio, kad viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia principus (Viešojo administravimo įstatymo 3 str. 1 p.). Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad šios įstaigos, spręsdamos dėl nuteistųjų teisės pasimatyti su artima šeima, be kita ko, turėtų vadovautis Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta asmens teise į šeimos gyvenimo gerbimą taip, kaip ji aiškinama Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje, ir vykdyti pozityvius veiksmus iš valstybės pusės, garantuojančius tinkamą aptariamoms asmens teisės įgyvendinimą (2012 m. gruodžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012).

Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2876/2011 teisėjų kolegija taip pat akcentavo Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio nuostatų svarbą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad teisė į trumpalaikį pasimatymą nėra nei absoliuti, nei formali. Kiekvienu konkrečiu atveju ši teisė gali būti realizuojama pataisos įstaigos direktoriui (jo pavaduotojui) sprendžiant nuteistojo pateiktą prašymą. Taigi kiekvienu konkrečiu atveju, kuriuo atsisakoma suteikti nuteistajam pasimatymą be pataisos įstaigos atstovo, sprendime turi būti aiškiai nurodyti objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis pagrįsti atsisakymo motyvai, kurie, be kita ko, atitiktų Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnyje numatytus reikalavimus (2011 m. balandžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2876/2011).

74. Remiantis Bausmių vykdymo kodekso nuostatomis, teisė į pasimatymus yra suteikiama paprastosios bei lengvosios grupių nuteistiesiems (Bausmių vykdymo kodekso 73 ir 74 str.), tačiau nenumatyta drausmės grupei priskirtiems asmenims (Bausmių vykdymo kodekso 75 str.). Pažymėtina, kad administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-138/2011 buvo keliamas šio teisinio reguliavimo konstitucingumo klausimas. Tačiau bylą išnagrinėjusi teisėjų kolegija, remdamasi Administracinių bylų teisenos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies nuostatomis, kreipimosi dėl Bausmių vykdymo kodekso 75 straipsnio teisėtumo į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą būtinumo neįžvelgė (2011 m. vasario 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-138/2011).

75. Analizuodamas drausmės grupei priskiriamų asmenų teisės pasimatyti su artima šeima įgyvendinimo ypatumus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra konstatavęs, kad asmuo, kuris iš paprastos grupės yra perkeliamas į drausmės grupę, teisės į pasimatymą įgyvendinti negali. Ši nuostata teismo suformuota administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-187/2008. Šioje byloje nustatyta, kad 2006 m. lapkričio 21 d. Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų direktoriaus patvirtintu grafiku dėl ilgalaikių pasimatymų suteikimo gruodžio mėnesį, pareiškėjui gruodžio 30–31 dienomis buvo suteiktas ilgalaikis pasimatymas. Dėl 2006 m. gruodžio 14 d. padaryto bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimo pareiškėjui Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų direktoriaus 2006 m. gruodžio 18 d. nutarimu buvo perkeltas iš paprastos grupės į drausmės grupę. Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų direktoriaus 2006 m. gruodžio 29 d. raštu pareiškėjas buvo informuotas, kad drausmės grupėje esantys nuteistieji neturi teisės į pasimatymus ir kad 2006 m. gruodžio 30–31 dienomis ilgalaikis pasimatymas su tėvais nebus suteiktas. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija pabrėžė, kad teisė į pasimatymą priklauso tik tiems nuteistiesiems, kurie priskirtini paprastajai nuteistųjų grupei. Tokios teisės nuteistieji, priskirti drausmės grupei, pagal Bausmių vykdymo kodekso 75 straipsnį neturi. Teismas pažymėjo, kad galiojantys teisės aktai sprendimo dėl pasimatymo atšaukimo nenumato. Toks sprendimas ir nebuvo priimtas. Ginčijamu raštu pareiškėjui nebuvo atimta ar panaikinta teisė į pasimatymą, kadangi atlikdamas bausmę pataisos namų drausmės grupėje jis tokios teisės neturi. Atsižvelgus į tai, pareiškėjo prašymas įpareigoti pataisos namų administraciją suteikti pasimatymą atmestas kaip nepagrįstas (2008 m. vasario 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-187/2008).

76. Minėta, kad pagal Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 1 dalį, nuteistųjų pasimatymai yra skirstomi į trumpalaikius – iki keturių valandų ir ilgalaikius – iki dviejų parų. Kiekvieno jų rūšį ir jos taikymo administracinių teismų praktikoje ypatumus verta apžvelgti atskirai:

76.1. *Trumpalaikių pasimatymų* tvarką reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 2 dalis. Joje nustatyta, kad trumpalaikiai pasimatymai, išskyrus šio Kodekso 85 straipsnio 2 dalyje numatytus atvejus, su sutuoktiniu, sugyventiniu bei artimaisiais giminaičiais ir kitais asmenimis vyksta pataisos įstaigos atstovo akivaizdoje, tačiau pokalbio nesiklausoma. Nuteistojo pageidavimu trumpalaikis pasimatymas gali būti pakeistas telefoniniu pokalbiu.

76.2. Šios nuostatos taikymo aspektu paminėtina administracinė byla Nr. A⁴⁴²-1069/2011. Šioje byloje pareiškėjas ginčijo sprendimą neleisti jam susitikti su sutuoktine be kalėjimo administracijos atstovo. Teisėjų kolegija nustatė, kad toks sprendimas buvo motyvuotas neigiamai charakterizuojamu pareiškėjo elgesiu. Pareiškėjas įrašytas į linkusių užpulti asmenų įskaitą, turėjo 6 galiojančias nuobaudas, už gerą elgesį skatintas nebuvo, tiesiogiai su juo dirbantys pareigūnai nerekomendavo leisti jam pasimatyti su sutuoktine be kalėjimo administracijos atstovo. Teisėjų kolegijos vertinimu, tokie atsakovo Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo motyvai buvo pagrįsti ir sudarė teisėtą pagrindą neleisti pareiškėjui pasimatyti su sutuoktine be kalėjimo administracijos atstovo. Atsakovas privalo užtikrinti, kad pasimatymo metu būtų išvengta incidentų ir užtikrintas su nuteistuoju susitinkančio asmens saugumas, todėl jis negali neatsižvelgti į neigiamai charakterizuojamą nuteistojo elgesį. Kartu pažymėta, kad pats pasimatymas nėra draudžiamas ir gali vykti, tik tiek kad jo metu atitinkamoje patalpoje dėl būtinumo užtikrinti saugumą turi būti ir kalėjimo administracijos atstovas. Vadinasi, pati galimybė bendrauti su sutuoktiniu nuteistajam pagal aplinkybes yra suteikiama (2011 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1069/2011).

76.3. *Ilgalaikiai pasimatymai* nuteistiesiems suteikiami, remiantis Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 3 dalies nuostatomis, įtvirtinančiomis, jog nuteistasis turi teisę susitikti tik su sutuoktiniu, sugyventiniu ar artimaisiais giminaičiais.

76.4. Pastebėtina, kad nors minėtame Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnyje nėra įtvirtinta sugyventinio sąvoka, šios sąvokos turinį Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs administracinėje byloje Nr. A⁶²-1028/2007. Byloje nustatyta, kad pataisos namų administracija atsisakė pareiškėjui suteikti ilgalaikį pasimatymą, motyvuodama tuo, jog pareiškėjas su pageidaujama pasimatyti asmeniu nėra įregistravęs partnerystės. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nors minėtame Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnyje nėra išaiškinta sugyventinio sąvoka, tačiau šiuo atveju atsižvelgtina į Bausmių vykdymo kodekso 55 straipsnio 6 dalį, reglamentuojančią, kad sugyventinis yra Civilinio kodekso 3.229 straipsnyje nurodytas asmuo. Minėtame Civilinio kodekso 3.229 straipsnyje sugyventiniais apibrėžiami vyras ir moteris, kurie, įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeiminius santykius, bet ši teisės norma, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 straipsniu, šiuo metu dar nėra įsigaliojusi, nes nėra priimtas įstatymas, reglamentuojantis partnerystės įregistravimo tvarką. Tačiau įvertinusi minėto Civilinio kodekso 3.229 straipsnio dispoziciją, teisėjų kolegija sprendė, kad įstatymų leidėjas partnerystės įregistravimą įstatymų numatyta tvarka sieja su sugyventinių turtinių santykių reguliavimu. Tuo tarpu nagrinėjamoje byloje buvo sprendžiamas sugyventinių asmeninių neturtinių teisių realizavimo klausimas. Atsižvelgus į tai, teisėjų kolegijos vertinimu, vien partnerystės neįregistravimas įstatymų nustatyta tvarka, nesant galiojančio tai reglamentuojančio norminio

akto, negali būti vertinamas kaip kliūtis, užkertanti asmenims, atitinkantiems kitus sugyventinio statusui keliamus reikalavimus, galimybę pasinaudoti Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 3 dalyje numatytais teisėmis. Tokia išvada padaryta atsižvelgus ir į Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio nuostatas. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad pareiškėjas, siekdamas pasinaudoti savo kaip sugyventinio teise, numatyta Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 3 dalyje, kreipėsi į atsakovą, prašydamas suteikti jam ilgalaikį pasimatymą su partnere. Jo paties bei jo partnerės paaiškinimai, taip pat pateikta partnerystės sutartis patvirtino, kad iki pareiškėjo suėmimo 2006 m. gegužės 24 d. jie kartu gyveno nuo 2004 metų rugsėjo mėnesio bei vedė bendrą ūkį, turėdami tikslą ateityje sukurti šeimą, tad minėtų asmenų tarpusavio santykiai iš esmės atitiko kitus Civilinio kodekso 3.229 straipsnyje numatytus sugyventinio teisiniam statusui keliamus reikalavimus. Be to, iš bylos medžiagos buvo matyti, kad tarp pareiškėjo ir jo partnerės šiam atliekant laisvės atėmimo bausmę buvo nuolat palaikomas tarpusavio ryšys laiškais, telefoniniais pokalbiais, finansine parama. Jiems nuo bausmės atlikimo pradžios buvo suteikti keturi trumpalaikiai pasimatymai. Įvertinusi šias aplinkybes, teisėjų kolegija nusprendė, kad tarp pareiškėjo ir jo partnerės faktiškai buvo susiklostę sugyventinių tarpusavio santykiai (2007 m. gruodžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶²-1028/2007; taip pat žr. 2005 m. balandžio 26 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁰-483/2005).

77. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje ne kartą buvo aiškinaamos nuteistųjų sutuoktinių, kurie abu atlieka laisvės atėmimo bausmę, teisės pasimatyti įgyvendinimas. Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad šiems asmenims per metus gali būti suteikiami du ilgalaikiai pasimatymai. Šių pasimatymų vietą nustato pataisos įstaigų, kuriose sutuoktiniai atlieka bausmes, direktoriai. Nuteistųjų pervežimo išlaidas apmoka patys nuteistieji. Šioje srityje paminėtinos administracinės bylos Nr. A⁸²²-3206/2012 ir Nr. A⁸⁵⁸-889/2013:

77.1. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012 teisėjų kolegija išaiškino, kad teisę į trumpalaikį pasimatymą su sutuoktine nuteistąja (sutuoktiniu nuteistuoju) turi ir bausmę kalėjimuose atliekantys asmenys. Byloje nustatyta, kad pareiškėjui, bausmę atliekančiam kalėjime, išreiškus norą pasimatyti su žmona, Lukiškių tardymo izoliatoriumo-kalėjimas jam tokią teisę suteikė ir apie tai raštu informavo Panevėžio pataisos namų direktorių. Tačiau Panevėžio pataisos namai atsisakė pristatyti pareiškėjo žmoną į trumpalaikį pasimatymą, teigdami, kad Bausmių vykdymo 94 straipsnio 6 dalis netaikoma kalėjimuose laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 85 straipsnio 1 dalies 2 punkto, įtvirtinančio nuteistųjų teisę per du mėnesius gauti vieną trumpalaikį pasimatymą, ir 94 straipsnio 6 dalies nuostatos turi būti aiškinamos taip, kad laisvės atėmimo bausmę vykdančios pataisos įstaigos turi užtikrinti paprastajai grupei priskirtiems nuteistiesiems vieną trumpalaikį pasimatymą per du mėnesius, kuris gali būti organizuotas ir su sutuoktine nuteistąja (sutuoktiniu nuteistuoju), kuri (-is) taip pat atlieka laisvės atėmimo bausmę. Teisėjų kolegijos vertinimu, kitoks minėtų teisės nuostatų aiškinimas būtų nesuderinamas su Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio pagrindu formuojamais pozityviais veiksmais iš valstybės pusės, garantuojančiais tinkamą aptariamoms asmenims teisės įgyvendinimą. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija priėmė sprendimą įpareigoti atsakovą Panevėžio pataisos namus pareiškėjo prašymą dėl pasimatymo su su-

tuoktine nagrinėti iš naujo (2012 m. gruodžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012).

77.2. Tuo metu administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013 teisėjų kolegija, aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 6 dalies nuostatas, konstatavo, kad teisės aktai nenumato, jog tarp ilgalaikių pasimatymų intervalas būtinai turi būti 6 mėnesiai. Apžvelgiamoje byloje konstatuota, kad pataisos namai netinkamai aiškino ir taikė teisinį reguliavimą, teigdami, kad pareiškėjui maksimaliai per metus gali būti suteikiami du ilgalaikiai pasimatymai ir kad intervalas tarp jų būtinai turi būti 6 mėnesiai. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 6 dalyje numatyta teisė į ilgalaikius pasimatymus su sutuoktiniu negali būti aiškinama taip, kad jos suteikimas, įgyvendinimas priklausytų išimtinai nuo įkalinimo įstaigų diskrecijos. Šiuo aspektu pažymėta, jog teisė į ilgalaikius pasimatymus yra viena iš nuteistųjų teisių, padedančių palaikyti santykius su artimais žmonėmis, ir šiuo atveju nuo kiekvieno konkretaus asmens priklauso, ar jis pasinaudos šia teise ir kaip jis ja naudosis. Teisėjų kolegijos vertinimu, asmeniui nusprendus pasinaudoti teise į ilgalaikius pasimatymus ir atitinkant įstatymų numatytus reikalavimus į tokius pasimatymus, pasimatymų teisės suteikimas negali priklausyti išimtinai nuo įkalinimo įstaigų diskrecijos teisės, nes tokiu atveju būtų paneigiamos nuteistiesiems Bausmių vykdymo kodekso suteiktos teisės ir jų įgyvendinimas priklausytų išimtinai nuo kitų asmenų valios. Iš esmės tokie veiksmai nurodytą teisę paverstų deklaratyvia ir neefektyvia. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog tokį nurodytą teisės į pasimatymus aiškinimą pagrindžia ir tai, kad tokios teisės įtvirtinimas, jos įgyvendinimas padeda pasiekti *inter alia* Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymų paskirtį – nustatyti tokią bausmės vykdymo tvarką, kad atlikęs bausmę nuteistasis savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis (Bausmių vykdymo kodekso 1 str. 2 d.). Be to, jos įtvirtinimu yra užtikrinama Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje garantuojama teisė į šeimos gyvenimo gerbimą. Teisėjų kolegija, įvertinusi byloje taikytiną teisinį reguliavimą, darė išvadą, jog iš nurodytų Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio nuostatų nei eksplicitiškai, nei implicitiškai neišplaukia, kad intervalas tarp ilgalaikių pasimatymų, kurie yra suteikiami nuteistiesiems sutuoktiniams, kurie abu atlieka laisvės atėmimo bausmę, būtinai turi būti 6 mėnesiai. Teisėjų kolegija pabrėžė, jog pataisos namai, be kita ko, užtikrindami įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas laikymo sąlygas, turi imtis pozityvių veiksmų, garantuojančių tinkamą teisės į šeimos gyvenimo gerbimą įgyvendinimą, kad asmeniui atitinkant įstatymų keliamus reikalavimus jis galėtų palaikyti ryšius su savo artimaisiais ir tokiu būdu saugoti ir puoselėti savo šeimą. Pataisos namai negali numatyti ir taikyti apribojimų, kurių įstatymai aiškiai nenumato ar kurie neišplaukia iš jo nuostatų (2013 m. balandžio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013).

78. Pastebėtina, kad nuteistiesiems be Bausmių vykdymo kodekse numatytų privalomai suteikiamų trumpalaikių ir ilgalaikių pasimatymų gali būti skiriami papildomi susitikimai su šeima. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalį, nuteistiesiems, kurie laisvės atėmimo bausmę atlieka būdami priskirti paprastajai arba lengvajai grupei, socialiniams ryšiams palaikyti pataisos įstaigos direktoriaus arba jį pavaduojančio pareigūno nutarimu gali būti suteikiami papildomi trumpalaikiai ir ilgalaikiai pasimatymai.

78.1. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad papildomo pasimatymo suteikimas tiesiogiai su nuteistajam paskirtą nuobaudų klausimu nėra

siejamas. Administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-143/2012 pareiškėjas teigė patyręs neturtinės žalos, nes jam neteisėtai paskirta nuobauda apribojo teisę gauti papildomą pasimatymą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalis numato pataisos įstaigos teisę, o ne pareigą suteikti tokiems nuteistiesiems papildomus pasimatymus. Įstatymas nesieja tokių pasimatymų suteikimo ar nesuteikimo su nuteistiesiems paskirtų nuobaudų buvimu ar nebuvimu. Byloje nebuvo jokių įrodymų, galinčių patvirtinti, kad pareiškėjui buvo atsisakyta suteikti papildomą pasimatymą su giminaičiais būtent dėl tos priežasties, kad jam buvo paskirtos drausminės nuobaudos. Atsižvelgus į tai, pareiškėjo skundas atmestas kaip nepagrįstas (2012 m. sausio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-143/2012).

78.2. Teisės gauti papildomus pasimatymus aiškinimui aktuali ir administracinė byla Nr. A¹⁴⁶-746/2013, kurioje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išaiškino, jog vien ta aplinkybė, kad abu sutuoktiniai atlieka laisvės atėmimo bausmę, jiems neatima teisės gauti papildomą ilgalaikį pasimatymą. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalyje suformuluota įstatymų leidėjo valia, jog nuteistiesiems, priskirtiems paprastajai arba lengvajai grupei, socialiniams ryšiams palaikyti gali būti suteikiami papildomi trumpalaikiai ir ilgalaikiai pasimatymai, aiškiai atriboja, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalyje numatyti pasimatymai yra papildomi, t. y. jie gali būti suteikti pagal šioje įstatymo normoje nustatytas sąlygas, jei nuteistasis yra pasinaudojęs Bausmių vykdymo kodekso 73 ir 74 straipsniuose ir 94 straipsnio 1 ir 6 dalyse numatytu ilgalaikių pasimatymų skaičiumi. Įvertinusi ginčui aktualų teisinį reguliavimą, teisėjų kolegija darė išvadą, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalyje numatyta galimybė gauti papildomų ilgalaikių ar trumpalaikių pasimatymų gali pasinaudoti ir nuteistieji sutuoktiniai, kurie abu atlieka laisvės atėmimo bausmę, jei jie atitinka papildomo ilgalaikio pasimatymo suteikimo sąlygas. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad vien ta aplinkybė, jog pareiškėjos sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę, savaime nereiškia, kad socialinių ryšių su juo palaikymas neatitinka Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalyje nustatyto tikslo. Be kita ko, byloje pažymėta, kad Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalyje numatyta pataisos įstaigos vadovo diskrecija suteikti papildomą ilgalaikį ar trumpalaikį pasimatymą ir sprendžiant tokį prašymą turi būti įvertinama visuma aplinkybių, tarp jų nuteistojo asmenybė, jo elgesys laisvės atėmimo įstaigoje. Dėl Bausmių vykdymo kodekso 94 straipsnio 7 dalyje numatytos pataisos įstaigos direktoriaus ar jį pavaduojančio pareigūno diskrecijos suteikti (nesuteikti) papildomą ilgalaikį ar trumpalaikį pasimatymą teisėjų kolegija pabrėžė, kad naudojimasis šia diskrecija turi būti motyvuotas atsižvelgiant į kiekvieną individualią situaciją, kad būtų galima įvertinti, ar atitinkamu atveju naudojimasis įstatymų leidėjo suteikta diskrecija dėl papildomų ilgalaikių ar trumpalaikių pasimatymų skyrimo neprieštarauja bausmių vykdymo tikslams ir uždaviniams, ar nebuvo peržengtos suteiktos diskrecijos ribos. Reikalavimas motyvuoti atsisakymą suteikti papildomą pasimatymą nustatytas ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 102 punkte (2013 m. gegužės 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-746/2013; taip pat žr. 2012 m. spalio 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2836/2012).

79. Pastebėtina, kad ginčą dėl pasimatymų suteikimo nagrinėjantis teismas neturėtų iš esmės spręsti laisvės atėmimo įstaigoms pavestų klausimų. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012 teisėjų kolegija nustatė, kad pirmosios instancijos teismas savo sprendimu įpareigojo Panevėžio pataisos namus bausmių vykdymo įstatymuose nusta-

tyta tvarka organizuoti pareiškėjo trumpalaikį pasimatymą su šioje įstaigoje kalinčia jo sutuoktine. Teisėjų kolegijos vertinimu, šis įpareigojimas nebuvo pagrįstas, nes, pirma, teismas neturi imtis iš esmės spręsti kompetentingų institucijų veiklai priskirtų klausimų, antra, teismas, konstatavęs, kad teisinis reglamentavimas pagrindžia teisę pareiškėjui gauti trumpalaikį pasimatymą su sutuoktine nuteistąja, neturėjo galimybės įvertinti kitų aplinkybių, svarbių organizuojant tokį pasimatymą, apie kurių buvimą ar nebuvimą nagrinėjamoje byloje informacijos nėra. Tokiais atvejais laisvės atėmimo įstaiga įpareigotina pareiškėjo prašymą dėl pasimatymo su sutuoktine nuteistąja nagrinėti iš naujo (2012 m. gruodžio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3206/2012).

IV.2. Teisė įsigyti maisto produktų ir būtiniausių reikmenų (BVK 92 str.; SVĮ 28 str.)

---

80. Bausmių vykdymo kodekso 92 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nuteistiesiems leidžiama už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus įsigyti maisto produktų ir būtiniausių reikmenų. Šiuo aspektu administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1772/2013 pažymėta, kad prekybos tinklo įsigyti maisto produktų ir būtiniausių reikmenų organizavimas laisvės atėmimo bausmės atlikimo įstaigose yra viena iš laisvės atėmimo bausmės atliekančių nuteistųjų materialinio, buitinio aprūpinimo kryptų (2014 m. sausio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1772/2013).

81. Bausmių vykdymo kodekso 92 straipsnio 2 dalies nuostatas įgyvendina teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194 patvirtintų Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių XII skyrius „Nuteistųjų maisto produktų ir būtiniausių reikmenų įsigijimo tvarka“ (76–79 punktai) ir 18, 19 priedai. Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 76 punkte nurodyta, kad nuteistiesiems draudžiamų įsigyti maisto produktų sąrašą nustato šių taisyklių 18 priedas. Šioje srityje taip pat aktualus Kalėjinimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2009 m. liepos 9 d. įsakymas Nr. V-172 „Dėl Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomų maisto produktų ir būtiniausių reikmenų asortimentų ir kainų kontrolės taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2009, Nr. 84-3563). Pastebėtina, kad pagal šio įsakymo 2 punktą, Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomų maisto produktų ir būtiniausių reikmenų asortimentą rekomenduojama taikyti ir areštinėms bei pataisos įstaigoms.

82. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje yra pažymėjęs, kad Bausmių vykdymo kodekso 92 straipsnio 1 dalyje numatyta nuteistųjų specialioji teisė įsigyti maisto produktų nėra absoliuti. Šio straipsnio 2 dalimi įstatymų leidėjas suteikė teisę Teisingumo ministerijai nustatyti pataisos įstaigose nuteistiesiems draudžiamų įsigyti maisto produktų sąrašą. Įsigyti maisto produktų nuteistieji gali tik už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus (Bausmių kodekso vykdymo 92 str. 1 d.). Šis įstatymo reikalavimas reiškia, kad nuteistasis gali pasinaudoti specialiąja teise įsigyti neuždraustų maisto produktų tik tuo atveju, jei asmeninėje sąskaitoje turi lėšų, nes įstatymų nustatytas nuteistųjų maitinimas nemokamai pagal fiziologines mitybos normas. Be to, specialioji teisė įsigyti maisto produktų gali būti ribojama įstatymų nustatyta tvarka. Tarp Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnio 1 dalyje numatytų nuobaudų, kurios gali būti skiriamos laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, numatytas uždraudimas iki vieno mėnesio pirkti maisto produktų (2014 m. sausio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1772/2013).

83.1 Pastebėtina, kad administraciniuose teismuose daugiausia sprendžiami ginčai, susiję su laisvės atėmimo vietose veikiančių parduotuvių tiekiamų prekių asortimento klausimais:

83.1. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1772/2013 pareiškėjas skundą teismui pateikė dėl to, kad Marijampolės pataisos namuose veikiančioje parduotuvėje nebuvo leidžiama įsigyti dirbtinio medaus ir pasaldinto sutirštinto kondensuoto pieno. Teisėjų kolegija, remdamasi Kalėjų departamento direktorius 2009 m. liepos 9 d. įsakymo Nr. V-172 „Dėl Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomų maisto produktų ir būtiniausių reikmenų asortimentų ir kainų kontrolės taisyklių patvirtinimo“ 2 punktu, darė išvadą, kad Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomų maisto produktų asortimentas pataisos įstaigų vadovams yra rekomendacinio pobūdžio teisės aktas. Teismas, įvertinęs Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 77 punkto ir Kalėjų departamento direktoriaus 2011 m. rugpjūčio 2 d. įsakymu Nr. V-221 patvirtintų Kalėjų departamentui prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pavaldžių įstaigų patikėjimo teise valdomo turto nuomos parduotuvių nuteistiesiems (suihtiesiems) veiklai viešo konkurso būdu tvarkos taisyklių 8 ir 18.2 punktų nuostatas, sprendė, kad pataisos įstaigos administracija turi teisės aktų nustatyta tvarka užtikrinti sąlygas nuteistųjų specialiosios teisės už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus įsigyti maisto produktų įstaigoje veikiančioje parduotuvėje realizavimui, tačiau, priešingai nei buvo nurodyta pirmosios instancijos teismo sprendime, pataisos įstaiga neturi pareigos įsteigtoje parduotuvėje prekiauti pati. Ji neturi ne tik tokios pareigos, bet neturi ir tokios teisės. Byloje nustatyta, kad Marijampolės pataisos namų administracija apsisprendė vykdyti rekomendacinės teisės normos – Kalėjų departamento direktorius įsakymu Nr. V-172 patvirtintu Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomo maisto produktų asortimento nuostatas. Į Maisto produktų asortimento grupes, be kita ko, įtrauktas kondensuotas pienas (5 p.) ir medus (9 p.). Tačiau teisėjų kolegija pabrėžė, kad teisinis reguliavimas, kuris nustatytas įsakymu Nr. V-172 patvirtintu Maisto produktų asortimentu, nenumato atitinkamos laisvės atėmimo įstaigos, kurioje veikia parduotuvė, administracijai pareigos užtikrinti, kad šiose parduotuvėse būtų konkrečių rūšių ir savybių maisto produktų. Pagal minėtos redakcijos teisės aktu nustatytą teisinį reguliavimą, laikytina, jog įstaigos administracija užtikrina Maisto produktų asortimento nuostatas, jei veikiančioje parduotuvėje yra produktų, kurie patenka į maisto produktų grupes, nurodytas šio Asortimento 1–11 punktuose. Byloje nustatyta, kad Marijampolės pataisos namuose veikiančioje parduotuvėje nuolat prekiaujama natūraliu medumi, taip pat atitinkamų rūšių kondensuotu pienu (sutirštintu pienu be cukraus, sutirštintu pienu su kakava ir kt.), t. y. produktais, kurie patenka į maisto produktų grupes „medus“ ir „kondensuotas pienas“. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai yra pakankamas pagrindas konstatuoti, kad Marijampolės pataisos namų administracija dėl nagrinėjamam ginčui aktualių maisto produktų grupių užtikrino, jog šioje įstaigoje veikiančioje parduotuvėje pareiškėjas galėtų pasinaudoti Bausmių vykdymo kodekso 92 straipsnio 1 dalyje numatyta teise už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus įsigyti maisto produktų, kurie įtraukti į Maisto produktų asortimente išvardytas maisto produktų grupes „medus“ ir „kondensuotas pienas“. Byloje, be kita ko, pažymėta, kad pareiškėjas nepateikė į bylą įrodymų (mediciniinių išvadų), jog jo nurodytos prekės (dirbtinis medus ir pasaldintas sutirštintas pienas) jam yra reikalingos dėl sveikatos. Teisėjų kolegija šiuo aspektu pažymėjo, jog visuotinai žinoma, kad natūralūs produktai žmogaus sveikatai yra naudingesni. Tuo tarpu

pareiškėjas be jokių argumentų reiškė pretenzijas, kad pataisos įstaigos parduotuvėje negali nusipirkti dirbtinio medaus ir kito produkto, kuriam būdinga ta pati savybė – sudėtyje yra cukraus. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad Maisto produktų asortimente yra numatyti konditerijos gaminiai (šokoladas, saldainiai, sausainiai, vafiliai), taip pat uogienė, džemas. Taigi, esant poreikiui pirkti saldžių maisto produktų, pasirinkimas yra. Esant poreikiui pirkti pieno produktų, į Maisto produktų asortimentą jie taip pat įtraukti. Apibendrinusi išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija pareiškėjo skundą atmetė kaip nepagrįstą (2014 m. sausio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1772/2013).

83.2. Administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2794/2011 pareiškėjas teigė, jog jam nepagrįstai ribojama teisė įsigyti žalių bulvių. Vertindama šio skundo pagrįstumą, teisėjų kolegija pabrėžė, jog Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių (toliau – ir Taisyklės), pavirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194, 18 priede yra pateiktas Pataisos įstaigose nuteistiesiems draudžiamų įsigyti (parduoti parduotuvėse) maisto produktų sąrašas. Šio sąrašo 7 punktą numato, jog nuteistiesiems, laikomiems kamerose, draudžiami įsigyti produktai yra žalios bulvės, miltai, makaronai, kruopos. Teismas atsižvelgė į atsakovo atstovės paaiškinimus, jog teisės aktų nuostatos neleidžia pirkti bulvių, nes Kalėjimo kamerose nėra sudarytos sąlygos maisto gaminimui. Maistas yra gaminamas Kalėjimo virtuvėje ir patiekiamas asmenims į kameras. Todėl atsižvelgiant į Taisyklių 18 priedo 7 punktą, į atsakovo atstovės paaiškinimus ir į tai, kad pareiškėjas bausmę atlieka kameroje, nuspręsta, kad jam teisė įsigyti žalių bulvių apribota pagrįstai ir teisėtai (2011 m. rugpjūčio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2794/2011).

83.3. Pastebėtina, kad Bausmių vykdymo kodekso 92 straipsnio 1 dalyje numatyta nuteistųjų teisė už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus įsigyti ne bet kokių reikmenų, o tik būtinausių reikmenų. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-3002/2012 teisėjų kolegija pažymėjo, kad nors būtinausiųjų reikmenų sąrašas įstatymu neapibrėžtas, tačiau neabejotina, kad šiam sąrašui priskirtini tokie daiktai, kurie laisvės atėmimo bausmę atliekančiam asmeniui būtini kasdieniniam naudojimui (asmens higienos priemonės, rūbai, avalynė, rašymo reikmenys ir pan.). Teisėjų kolegija, įvertinusi ginčui aktualų teisinį reguliavimą, nustatė, kad pareiškėjo nurodyta prekė – bokso maišas – nėra įtraukta nei į draudžiamų turėti daiktų sąrašą, nei į Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomų būtinausiųjų reikmenų asortimentą. Sporto maišai į nuteistųjų laisvalaikio ir sporto renginiams organizuoti skirtą inventorių taip pat neįtraukti. Teisėjų kolegija konstatavo, kad laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų teisės įsigyti būtinausiųjų reikmenų kontekste Marijampolės pataisos namų administracija negali būti pripažinta pažeidusia teisės aktų normas ir pareiškėjo teises. Be to, teisėjų kolegija pripažino, kad ginčijamas ribojimas, kaip matyti iš laisvės atėmimo bausmės vykdymo įstaigos administruojančio Kalėjimų departamento argumentų, pagrįstas proporcingumo principu, kadangi nuteistųjų galimybės užsiimti koviniu sportu, susijusiu su smūgio technikos lavinimu, ribojimas kompensuojamas sąlygų sudarymu pataisos namuose užsiimti kitomis sporto šakomis, o nuteistųjų agresijos valdymui siūloma psichologinė pagalba (2012 m. gruodžio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-3002/2012).

83.4. Administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2438/2011 teisėjų kolegija taip pat akcentavo, jog tai, kad pageidaujamas įsigyti daiktas į draudžiamų daiktų sąrašą neįtrauktas, nereiškia laisvės atėmimo įstaigos pareigos sudaryti galimybes šį daiktą įsigyti. Byloje

nustatyta, kad pareiškėjas kreipėsi į pataisos namų administraciją, prašydamas leisti įsigyti parduotuvėje vandens kaitinimo spiralę. Administracija informavo pareiškėją, kad bendrovė, kuriai priklauso pataisos namuose veikianti parduotuvė, atsisako prekiauti kaitinimo spiralėmis, nes jos kelia pavojų žmogaus gyvybei. Taip pat pažymėjo, kad vietoje spiralės parduotuvėje galima užsisakyti elektrinį virdulį. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija pažymėjo, kad nors nei Bausmių vykdymo kodekso 1 priede „Daiktų ir reikmenų, kuriuos draudžiama turėti laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, sąrašas“, nei Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 8 priede nurodytame daiktų ir reikmenų, kuriuos draudžiama turėti nuteistiesiems, sąraše, nei šių taisyklių 19 priede įtvirtintame Pataisos įstaigose nuteistiesiems draudžiamų įsigyti (parduoti parduotuvėse) būtiniausių reikmenų sąraše vandens kaitinimo spiralė nėra nurodyta kaip draudžiamas įsigyti ir turėti daiktas, tačiau šis daiktas nėra nurodytas ir Kalėjimų departamento direktoriaus 2009 m. liepos 9 d. įsakymu Nr. V-172 patvirtintame Tardymo izoliatorių parduotuvėms privalomų būtiniausių reikmenų asortimente. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad šis asortimentas yra rekomenduotas ir pataisos įstaigoms (minėto įsakymo 2 p.). Jame kaitinimo spiralės nėra numatytos, be to, drausmės grupėje esančio nuteistojo teisė įsigyti ir naudotis šiuo daiktu nenumatyta ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse. Teismas atkreipė dėmesį, kad pareiškėjui buvo pasiūlyta alternatyva – įsigyti elektrinį virdulį, tačiau jis atsisakė tai padaryti. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija darė išvadą, kad atsakovo veiksmai yra teisėti ir atlikti nepažeidžiant pareiškėjo teisių ir teisėtų interesų (2011 m. liepos 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2438/2011).

IV.3. Teisė gauti pašto bei perduodamus siuntinius ir smulkiuosius paketus su spauda (BVK 95 str.; SVĮ 25 str.)

---

84. Nuteistųjų teisė gauti pašto bei perduodamus siuntinius ir smulkiuosius paketus su spauda įtvirtinta Bausmių vykdymo kodekso 95 straipsnyje. Bausmių vykdymo kodekso 95 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nuteistiesiems leidžiama per šešis mėnesius gauti vieną pašto arba perduodamą drabužių, avalynės siuntinį. Pašto ir perduodamų drabužių, avalynės siuntinių, smulkiųjų paketų su spauda priėmimo ir įteikimo nuteistiesiems, labdaros siuntų priėmimo ir paskirstymo nuteistiesiems tvarką nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės (Bausmių vykdymo kodekso 95 str. 4 d.). Sumintieji teisę gauti vieną pašto ar perduodamą drabužių, avalynės siuntinį ir neribotą kiekį smulkiųjų paketų su spauda turi kartą per tris mėnesius (Suėmimo vykdymo įstatymo 24 str. 1 d.). Pašto ar perduodamų drabužių, avalynės siuntinių, smulkiųjų paketų su spauda priėmimo ir įteikimo tardymo izoliatoriuose laikomiems asmenims tvarka ir labdaros siuntų priėmimo ir paskirstymo šiems asmenims tvarka nustatyta Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklėse (Suėmimo vykdymo įstatymo 24 str. 4 d.).

85. Aptariamam klausimui paminėtina administracinė byla Nr. A⁵²⁵-1439/2011. Šioje byloje teisėjų kolegija išaiškino, kad nuteistasis, perkeltas į kamerų tipo patalpas, teisės gauti siuntinius nepraranda, išskyrus atvejus, kai taikoma Bausmių vykdymo kodekso 119 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta nuobauda. Pareiškėjas skundą teismui, be kita ko, pateikė dėl to, kad 2009 m. rugsėjo 2 d. nebuvo priimtas ir jam atitinkamai pateiktas jo brolio siuntinys. Byloje nustatyta, kad pareiškėjui laikotarpiu, kai jo brolis at-

nešė siuntinį į Pataisos namus, buvo taikoma nuobauda ir jis buvo perkeltas į kamerų tipo patalpas. Teisėjų kolegija, sistemiškai aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 86 straipsnio, 95 straipsnio 1 dalies ir 145 straipsnio nuostatas, pažymėjo, kad šiame įstatyme papildomos nuostatos, susijusios su asmens, atviroje kolonijoje atliekančio laisvės atėmimo bausmę teisės gauti siuntinius apribojimu, jį perkėlus į kamerų tipo patalpas, nebuvo nustatytos. Teismas atkreipė dėmesį, kad Bausmių vykdymo kodekso X skyriaus skirsniai, reglamentuojantys bausmių atlikimo tvarką atskirose pataisos įstaigose, apskritai atskirai neįtvirtino nuteistųjų teisės gauti drabužių, avalynės siuntinių, o tokia jų teisė ir jos įgyvendinimo tvarka buvo atskirai apibrėžta Bausmių vykdymo kodekso X skyriaus VI skirsnyje, nustačiusiame specialiąsias nuteistųjų, kuriems paskirtos laisvės atėmimo bausmės, teises ir pareigas. Todėl nėra pagrindo teigti, jog vien dėl to, kad pareiškėjas buvo perkeltas į kamerų tipo patalpas, jis prarado savo teisę gauti siuntinius. Bausmių vykdymo kodekso 119 straipsnio 1 dalies 1 punktas įtvirtino pataisos įstaigos direktoriaus arba jį pavaduojančio pareigūno teisę, pranešus Kalėjimų departamento direktoriui arba jį pavaduojančiam pareigūnui ir prokurorui, įsakymu laikinai sustabdyti nuteistųjų laiškų išsiuntimą, taip pat gautų laiškų, pašto bei perduodamų siuntinių ir smulkiųjų paketų su spauda įteikimą nuteistiesiems, jeigu nuteistieji imasi neteisėtų grupinių veiksmų, šurkščiai pažeidžiančių pataisos įstaigos vidaus tvarką. Tačiau byloje nebuvo duomenų, jog pareiškėjui būtų buvusi pritaikyta tokia nuobauda (2011 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1439/2011).

IV.4. Teisė naudotis televizoriais, kompiuteriais ir kitais daiktais (BVK 96 str.; SVĮ 27 str.)

---

86. Nuteistųjų teisė naudotis televizoriais, kompiuteriais ir kitais daiktais nustatyta Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnyje. Šio straipsnio 1 dalis reglamentuoja, kad nuteistiesiems, išskyrus laisvės atėmimo bausmę atliekančius pataisos įstaigose drausmės grupės laikymo sąlygomis, leidžiama naudotis už asmeninėse sąskaitose turimus pinigus įsigytais ar sutuoktinio, sugyventinio arba artimųjų giminaičių perduotais televizoriais, kompiuteriais, vaizdo leistuvais ir garso grotuvais, radijo imtuvais, kompiuterinių žaidimų aparatais ir kitais Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nurodytais daiktais. Tą paties straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šio straipsnio 1 dalyje nurodytų daiktų techninius parametrus ir naudojimosi jais tvarką nustato Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės. Taigi, kaip ne kartą yra konstatavęs Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nuteistojo teisė naudotis asmeniniu kompiuteriu nėra absoliuti. Šiuo klausimu teismas taip pat yra pabrėžęs, jog teisė naudotis asmeniniu kompiuteriu nesuteikiama nuteistiesiems drausmės grupės laikymo sąlygomis (2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-309/2013; 2013 m. vasario 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-383/2013).

87. Už dėl naudojimosi minėtais daiktais suvartotą energiją nuteistieji moka patys Kalėjimų departamento direktoriaus 2010 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. V-46 patvirtintų Nuteistųjų naudojamų daiktų elektros energijos sąnaudų apskaičiavimo ir išlaidų už sunaudotą elektros energiją apmokėjimo taisyklių nustatyta tvarka. Pastebėtina, kad šios taisyklės nenumato elektros skaitiklio arba kito elektros energijos suvartojimą padorančio prietaiso kameroje įrengimo. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-362/2012 tei-

sėjų kolegija pažymėjo, jog taisyklėse yra pateiktas ir detalai sureglamentuotas kitas nuteistųjų elektros energijos asmeniniams tikslams apskaičiavimo ir apmokėjimo būdas, kuris yra taikomas, atsižvelgiant į nuteistųjų laikymo bausmių atlikimo vietose specifiką (dažniausiai nuteistieji yra laikomi ne po vieną, o kartu su kitais nuteistaisiais, jų laikymo vietos – kameros – nėra individualizuotos ir pan.). Ši elektros energijos sąnaudų apmokėjimo tvarka sureguliuota taip, kad neatima galimybės nuteistiesiems naudotis leistiniais naudotis elektros prietaisais ir tokios galimybės iš esmės nevaržo. Teismas darė išvadą, kad ši tvarka atitinka teisingumo ir protingumo kriterijus ir nesudaro sąlygų pažeisti nuteistųjų teises (2012 m. kovo 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-362/2012).

88. Pastebėtina, kad Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnyje įtvirtintus ir kitus Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nurodytus daiktus nuteistajam gali perduoti ir paimti jo sutuoktinis, sugyventinis arba artimieji giminaičiai. Šios nuostatos taikymo aspektu paminėtina administracinė byla Nr. A⁵²⁵-1178/2013. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnio nuostata aiškiai nurodo, jog perduoti tam tikrą techniką nuteistajam gali ne bet kuris asmuo, o tik jo sutuoktinis, sugyventinis ar artimasis giminaitis. Atitinkamai, nuspręsta, kad šią techniką paimti gali taip pat tik nuteistojo sutuoktinis, sugyventinis ar artimasis giminaitis. Šią išvadą patvirtino ir Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnio 5 dalis, kurioje nurodyta, kad šio straipsnio 4 dalyje nurodytais atvejais paimti daiktai saugomi pataisos įstaigoje arba gali būti gražinami juos perdavusiems asmenims pagal jų arba nuteistojo rašytinį prašymą. Įvertinusi bylos faktines aplinkybes, teisėjų kolegija nustatė, kad pareiškėjo kompiuterio paimti atvykęs asmuo, nors pareiškėjo prašyme Laisvės atėmimo vietų ligininės (toliau – ir Ligoninės) administracijai ir buvo nurodytas kaip asmuo, kuris gali atvykti paimti pareiškėjo kompiuterio, nepateko į Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnio 1 dalyje apibrėžtų asmenų ratą. Todėl Ligoninės administracija, vykdydama teisės aktų reikalavimus, pagrįstai ir teisėtai pareiškėjo kompiuterio jam neperdavė (2013 m. gegužės 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1178/2013).

89. Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnio 1 dalyje ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nurodytas daiktų sąrašas plečiamai administracinių teismų praktikoje nėra aiškinamas. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-2242/2011 teisėjų kolegija, remdamasi Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnio 1 dalimi ir Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 173 punktu, konstatavo, kad teisė naudotis konvekciniemis ir (ar) mikrobangų krosnelėmis (keptuvėmis) nuteistiesiems nėra numatyta. Todėl atsakovų sprendimai, kuriais nebuvo tenkintas pareiškėjo prašymas leisti naudotis minėtais daiktais, pripažinti teisėtais ir pagrįstais (2011 m. rugpjūčio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-2242/2011).

90. Apžvelgiant laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų teisės naudotis kompiuteriais įgyvendinimo ypatumus, aktuali administracinė byla Nr. A¹⁴⁶-1223/2013. Šioje byloje pareiškėjas teismo prašė įpareigoti Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą leisti jam naudotis asmeniniu kompiuteriu 8 valandas per parą. Teisėjų kolegija, remdamasi Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėmis (173¹ p.) ir Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2012 m. kovo 30 d. įsakymu Nr. V-123 patvirtintais Nuteistųjų ir suimtųjų naudojimosi laisvės atėmimo vietose turimais asmeniniais kompiuteriais tvarkos aprašu bei Leidimo nuteistiesiems ar suimtiesiems naudotis asmeniniais kompiuteriais ilgiau kaip 3 valandas per parą kriterijais

(toliau – ir Kriterijai), pažymėjo, kad bendroji taisyklė yra ta, jog paprastosios ir lengvosios grupės sąlygomis laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji ar suimtieji asmeniniais kompiuteriais naudojami ne ilgiau kaip tris valandas per parą įstaigos direktoriaus dienvakariu nustatytu metu. Teisėjų kolegija, išanalizavusi Kriterijų nuostatas, pažymėjo, kad laisvės atėmimo vietos direktoriaus ar jo įgalioto pareigūno diskrecija leisti nuteistiesiems ar suimtiesiems naudotis asmeniniais kompiuteriais ilgiau kaip 3 valandas per parą nėra absoliuti, ji yra saistoma Bausmių vykdymo kodekso 96 straipsnio, Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 173¹ straipsnio, Naudojimosi kompiuteriais tvarkos aprašo 1 ir 2 punktų bei Kriterijų 1, 2 punktų nuostatų. Tai reiškia, kad laisvės atėmimo vietos direktorius ar jo įgaliotas pareigūnas gali leisti naudotis asmeniniu kompiuteriu ilgiau kaip tris valandas per parą tik paprastosios ir lengvosios grupės sąlygomis laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, kurie atitinka vieną ar kelias Kriterijų 1.1–1.8 punktuose nurodytas sąlygas. Pareiškėjas Lukiškių tardymo izoliatoriui-kalėjimui nurodė, kad atitinka Kriterijų 1.5 punkto numatytas sąlygas – užsiima kūrybine veikla (rašo knyga). Teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuteistojo kūrybine veikla Kriterijų 1.5 punkto prasme yra ne bet koks nuteistojo naudojimas kompiuteriu, kurį nuteistasis deklaruoja kaip tariamą kūrybinę veiklą, o tik tokia veikla, kuria leista užsiimti Bausmių vykdymo kodekso 126 straipsnio (bylai aktuali 2011 m. gruodžio 22 d. įstatymo Nr. XI-1863 redakcija) ir šį įstatymo straipsnį įgyvendinančių Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių XXII skyriaus „Nuteistųjų individualios darbinės ir kūrybinės veiklos tvarka“ (bylai aktuali 2010 m. sausio 20 d. įsakymo Nr. 1R-22 redakcija) nustatyta tvarka. Pagal minėtą teisinį reguliavimą, lengvosios grupės laikymo sąlygomis nuteistiesiems, kurie to pageidauja, pagal jų rašytinius prašymus gali būti leista užsiimti individualia darbine ar kūrybine veikla, išskyrus draudžiamas veiklos rūšis. Šis leidimas įforminamas įstaigos direktoriaus įsakymu (Taisyklių 135 p.). Pareiškėjas nepateikė įrodymų, kad jis prašymo pateikimo leisti naudotis asmeniniu kompiuteriu 8 valandas per parą metu buvo kreipęsis raštu į Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo administraciją leidimo užsiimti kokia nors kūrybine veikla ir kad buvo priimtas įsakymas, leidžiantis jam tokia veikla užsiimti. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija nusprendė, kad pareiškėjas neatitiko teisės aktuose nustatytų sąlygų, kurias atitinkantiems nuteistiesiems gali būti leista naudotis asmeniniu kompiuteriu maksimalų laiką – iki 8 valandų per parą (2013 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1223/2013; taip pat žr. 2013 m. gegužės 23 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-309/2013).

IV.5. Teisė kreiptis į valstybės ar savivaldybių institucijas (BVK 100 str.; SVĮ 15 str.)

---

91. Nuteistųjų teisė kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus bei tarnautojus, visuomenines organizacijas ir tarptautines institucijas su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais reglamentuojama Bausmių vykdymo kodekso 11 straipsnio 1 dalies 2 punkte ir 100 straipsnyje. Bausmių vykdymo kodekso 100 straipsnio 2 dalis įtvirtina, jog valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnams ir tarnautojams bei tarptautinėms institucijoms, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietu-

vos Respublika, adresuoti pasiūlymai, prašymai (pareiškimai) ir skundai netikrinami ir išsiunčiami per vieną darbo dieną nuo jų gavimo momento. Atsakymai į nuteistųjų pasiūlymus, prašymus (pareiškimus), peticijas ir skundus per tris darbo dienas nuo jų gavimo momento įteikiami nuteistiesiems pasirašytinai. Šio straipsnio 2 dalyje numatytų tarptautinių institucijų atsakymai nuteistiesiems įteikiami ne vėliau kaip per vieną darbo dieną nuo jų gavimo momento (Bausmių vykdymo kodekso 100 str. 3 d.). Pastebėtina, jog įstatymas įtvirtina draudimą nuteistiesiems kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus bei visuomenines organizacijas su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais kitų nuteistųjų vardu arba ne per pataisos įstaigos administraciją (Bausmių vykdymo kodekso 100 str. 6 d.).

92. Suimtųjų teisę kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus ir tarnautojus, nevyriausybinės organizacijas ir tarptautines institucijas reglamentuoja Suėmimo vykdymo įstatymo 15 straipsnis. Remiantis Suėmimo vykdymo įstatymo 15 straipsnio 2 dalimi, nusikalstamą veiką tiriančiam ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui, teismui, kurio žinioje yra byla, Seimo kontrolieriui, teisingumo ministrui, kitų valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnams ir tarnautojams, tarptautinėms institucijoms, kurių kompetenciją priimti asmenų, kuriems suėmimas vykdomas Lietuvoje, pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika, adresuoti pasiūlymai, prašymai (pareiškimai), peticijos ir skundai netikrinami ir turi būti išsiunčiami per vieną darbo dieną nuo jų gavimo momento. Tuo metu atsakymai į suimtųjų pasiūlymus, prašymus (pareiškimus), peticijas ir skundus per dvi darbo dienas nuo jų gavimo momento pasirašytinai įteikiami suimtiesiems (Suėmimo vykdymo įstatymo 15 str. 3 d.). Suimtieji į valstybės ir savivaldybių institucijų pareigūnus bei tarnautojus ir nevyriausybinės organizacijas su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), peticijomis ir skundais taip pat privalo kreiptis per tardymo izoliatoriaus administraciją, išskyrus šio straipsnio 5 dalyje numatytus atvejus (Suėmimo vykdymo įstatymo 15 str. 4 d.).

93. Prieš apžvelgiant, kaip minėtas teisinis reguliavimas taikomas administracinių teismų praktikoje, reikia pažymėti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas keletą kartų yra kritikavęs Lietuvos teisės aktų nuostatas, ypač dėl nepakankamai apibrėžtos „cenzūros“ sąvokos, dėl ko keletą bylų buvo pripažintas institucijų piktnaudžiavimas plačiu kalinių susirašinėjimo tikrinimu bei sulaikymu (žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. vasario 24 d. sprendimo byloje *Jankauskas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 59304/00, 19–23 paragrafus, 2002 m. kovo 14 d. sprendimo byloje *Puzinas prieš Lietuvą* (Nr. 1), pareiškimo Nr. 44800/98, 18–22 paragrafus; 2006 m. lapkričio 14 d. sprendimo byloje *Čiapas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 4902/02, 24–26 paragrafus; 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimo byloje *Savenkovas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 871/02, 96 paragrafą; 2001 m. liepos 24 d. sprendimo byloje *Valašinas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 44558/98, 128 paragrafą). Nors pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką kai kurios nuteistųjų korespondencijos kontrolės priemonės, tokios kaip atsitiktiniai patikrinimai (išskyrus laiškus, susijusius su teismo nagrinėjimo klausimais pagal vidaus teisę ar Konvenciją), gali būti vykdomos ir pačios savaime nėra nesuderinamos su Konvencija, tačiau tai nereiškia, kad korespondencija gali būti sustabdoma dėl joje reiškiamų skundų, susijusių su pataisos darbų įstaiga, arba užlaikoma, kol tokius skundus iš pradžių išnagrins pataisos darbų įstaigos administracija (Europos

Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. sausio 9 d. sprendimo byloje *Puzinas prieš Lietuvą* (Nr. 2), pareiškimo Nr. 63767/00, 33 paragrafas).

94. Konstitucinės teisės kritikuoti bei skūsti valstybės institucijų bei pareigūnų sprendimus užtikrinimo laisvės atėmimo vietoje svarba ne kartą pripažinta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo. Administracinėje byloje Nr. I¹⁴³-22/2011 teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 11 straipsnio 1 dalies 2 punkto bei 100 straipsnių nuostatos, kiek tai susiję su nuteistųjų teise kreiptis su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais) ir skundais į valstybės ar savivaldybės instituciją ar įstaigą, pareigūną – yra konkretizuota Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnio 2 dalimi laiduojamos piliečių teisės kritikuoti ir apskūsti valstybės įstaigų ar pareigūnų sprendimus išraiška. Jose yra ištirtinta nuteistųjų, *inter alia* atliekančių laisvės atėmimo bausmes, konstitucinė teisė kritikuoti bei skūsti valstybės institucijų bei pareigūnų sprendimus. Bausmių vykdymo kodekso 10 straipsnio 1 dalis nustato, kad bausmes atliekantys Lietuvos Respublikos piliečiai turi visas Lietuvos Respublikos piliečiams įstatymų nustatytas teises, laisves ir pareigas su apribojimais, kuriuos numato Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis. Nėra jokių teisinių argumentų teigti, jog šios konstitucinės teisės įgyvendinimui nuteistiesiems, atliekantiems laisvės atėmimo bausmes, gali būti taikomi apribojimai, nenumatyti įstatymuose ar neišplaukiantys iš jų (2011 m. gruodžio 27 d. išplėstinės teisėjų kolegijos sprendimas administracinėje byloje Nr. I¹⁴³-22/2011).

95. Minėta byla taip pat aktuali teisės kreiptis į valstybės institucijas ar jų pareigūnus tam tikrų įgyvendinimo sąlygų aiškinimui. Administracinėje byloje Nr. I¹⁴³-22/2011 buvo ginčijama Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių nuostata, pagal kurią dokumentų kopijos įstaigose buvo daromos tik tada, kai nuteistasis buvo mokus. Atsižvelgiant į tai, jog apžvelgiamoje norminėje administracinėje byloje buvo vertinamas klausimas dėl teisinio reguliavimo, liečiančio nuteistųjų teisę apskūsti valstybės institucijų ar pareigūnų sprendimus, *inter alia* kelti klausimą ir dėl bausmių vykdymo institucijų ar pareigūnų veiksmų ir sprendimų teisėtumo bei pagrįstumo, pripažinta, jog atitinkamoms valstybės institucijoms, taip pat ir atsakovui, kyla pareiga užtikrinti visas galimybes nuteistiesiems, atliekantiems laisvės atėmimo bausmes, tinkamai ir laiku įgyvendinti konstitucinę teisę kritikuoti bei skūsti valstybės institucijų bei pareigūnų sprendimus. Vertinant nurodytos asmenų, taip pat ir nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmes, teisės realizavimą, pažymėta, jog tam tikrais atvejais, asmenims siekiant veiksmingai, tinkamai ir laiku įgyvendinti savo teisę apskūsti valstybės institucijos ar pareigūno veiksmus ar sprendimus, gali kilti būtinybė kartu su skundu pateikti atitinkamus dokumentus (jų kopijas). Išplėstinės teisėjų kolegijos teigimu, šiuo aspektu akivaizdu, jog galimybė su skundu (prašymu, pareiškimu) pateikti ir būtinus papildomus dokumentus (jų kopijas) gali būti vertinama kaip neatsiejamas teisės apskūsti atitinkamus sprendimus elementas, kadangi nesant tokios galimybės, šios teisės tinkamas ir efektyvus realizavimas gali būti apsunkintas ar suvaržytas. Išplėstinė teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, jog galimos situacijos, kai konkrečiu laikotarpiu nuteistasis, atliekantis laisvės atėmimo bausmę, objektyviai gali neturėti asmeninių lėšų sumokėti už jam būtinų, siekiant laiku ir tinkamai realizuoti savo konstitucinę teisę apskūsti valstybės institucijų ar pareigūnų sprendimus ar veiksmus, dokumentų kopijų padarymą. Tačiau ginčijamu teisiniu reguliavimu, imperatyviai nustatčius, jog pataisos įstaigos privalo padaryti nuteistųjų prašomų dokumentų ar medžiagos kopijas tik tuo atveju, jei pareiš-

kėjas prašymo pateikimo metu yra mokus, ir nenumačius jokios tvarkos, kaip prašymo pateikimo metu nemokus nuteistasis galėtų gauti jam būtinas dokumentų kopijas (sumokant vėliau ar pan.), sudaromos prielaidos tam tikrais atvejais apriboti nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmes, galimybę tinkamai ir veiksmingai realizuoti savo konstitucinę teisę kritikuoti ir / ar apskusti valstybės įstaigų ar pareigūnų sprendimus, nors nėra teisinių argumentų, pagrindžiančių tokio ribojimo būtinumą. Atsižvelgusi į nurodytus argumentus, išplėstinė teisėjų kolegija konstatavo, jog teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194 patvirtintų Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 193 punktą tiek, kiek jame nebuvo nustatytas teisinis reguliavimas, užtikrinantis nuteistųjų, atliekančių laisvės atėmimo bausmę, galimybę laiku gauti reikiamas dokumentų ar medžiagos kopijas, siekiant tinkamai realizuoti savo teisę kritikuoti ir / ar apskusti valstybės įstaigas ar pareigūnus, jei šio prašymo pateikimo metu nuteistasis nėra mokus, prieštaravo Bausmių vykdymo kodekso 11 straipsnio 1 dalies 2 punktui ir 100 straipsniui (2011 m. gruodžio 27 d. išplėstinės teisėjų kolegijos sprendimas administracinėje byloje Nr. I¹⁴³-22/2011; taip pat žr. 2012 m. balandžio 16 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1194/2012).

96. Pastebėtina, kad pareiškėjo ginčo su laisvės atėmimo įstaigos pareigūnu metu išreikšti ketinimai rašyti skundus negali būti pagrindas skirti Bausmių vykdymo kodekse numatytas nuobaudas. Administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1672/2008 nustatyta, kad pareiškėjas ginčo metu pareigūnui pasakė, jog rašys skundus dėl pareigūno veiksmų. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad Bausmių vykdymo kodekso 100 straipsnis suteikia teisę nuteistiesiems rašyti skundus teismams ir kitoms institucijoms. Teisėjų kolegijos vertinimu, nuteistojo pasakymas, jog jis pasinaudos jam įstatymo suteikta teise, negali būti laikomas grasinimu (psichiniu smurtu), todėl šiuo atveju nebuvo ir pagrindo bausti pareiškėją už Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 8 punkto, įtvirtinančio draudimą naudoti psichinį smurtą prieš kitus asmenis, pažeidimą (2008 m. spalio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1672/2008).

IV.6. Teisė paskambinti telefonu (BVK 102 str.; SVĮ 23 str.)

---

97. Teisė paskambinti telefonu yra viena iš nuteistųjų, atliekančių bausmę pataisos namuose, objektyviųjų teisių (Bausmių vykdymo kodekso 102 str.). Ja naudotis gali visi nuteistieji, nepriklausomai nuo to, kuriai iš Bausmių vykdymo kodekso 73–75 straipsniuose numatytų grupių jie yra priskirti, tačiau naudojimosi šia teise apimtis skiriasi, priklausomai nuo priskyrimo grupei. Nuteistųjų, priskirtų lengvajai grupei, teisės paskambinti telefonu apimtis nėra ribojama (Bausmių vykdymo kodekso 74 str. 1 d. 4 p.). Priskirtieji paprastajai grupei šia teise gali naudotis vieną kartą per savaitę (Bausmių vykdymo kodekso 73 str. 1 d. 4 p.), o priskirti drausmės grupei – vieną kartą per mėnesį (Bausmių vykdymo kodekso 73 str. 1 d. 3 p.). Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011 teisėjų kolegija pažymėjo, kad tokiu diferencijavimu, be kita ko, užtikrinamas Bausmių vykdymo kodekso 8 straipsnyje įtvirtintas bausmių vykdymo individualizavimo principas – atskirų bausmių vykdymo tvarką ir sąlygas reglamentuojančiuose Bausmių vykdymo kodekso skyriuose numatytos pataisos priemonės nuteistiesiems taikomos atsižvelgiant į jų asmenybę bei elgesį bausmės atlikimo metu,

taip pat į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą ir pobūdį (2011 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011).

98. Kalbant apie suimtųjų teisę paskambinti, pažymėtina, kad pagal Suėmimo vykdymo įstatymo 23 straipsnį suimtiesiems telefoninių pokalbių su giminaičiais, su tuoktiniu ar sugyventiniu skaičius neribojamas, tačiau telefoninį pokalbį tardymo izoliatoriaus administracija leidžia tik norinčio paskambinti telefonu suimtojo ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio ar jį atliekančio prokuroro arba teismo, kurio žinioje yra byla, rašytiniu sutikimu.

99. Pastebėtina, kad apžvelgiamoje srityje priimti teisės aktai nenustato, jog pokalbis telefonu laisvės atėmimo įstaigoje laikomam asmeniui turi būti suteiktas nedelsiant, kai jis paprašo. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-250/2013 pareiškėjas reikalavimą dėl neturtinės žalos atlyginimo kildino iš to, jog Šiaulių tardymo izoliatoriaus administracija pagal pareiškėjo 2012 m. kovo 29 d. pateiktą prašymą neleido jam paskambinti sūnui prašyme nurodytu laiku, t. y. 2012 m. kovo 29 d. 18.45 val. Iš įrašų ant pareiškėjo 2012 m. kovo 29 d. prašymo paskambinti telefonu buvo matyti, kad šį prašymą įstaigos administracija gavo anksčiau nei Panevėžio miesto apylinkės teismo 2012 m. kovo 29 d. nutartį, kuria teismas davė kaltinamajam (pareiškėjui) daugkartinį sutikimą telefoniniams pokalbiams, todėl pareiškėjui (suimtajam) paaiškino, jog reikalingas jam suėmimą paskyrusio teismo sutikimas. Teisėjų kolegija, įvertinusi šias aplinkybes, konstatavo, kad tai atitinka Suėmimo vykdymo įstatymo 23 straipsnio, kuris reglamentuoja suimtųjų teisę paskambinti telefonu, 1 dalies reikalavimus. Byloje nustatyta, kad teismo nutartį, kuria teismas davė pareiškėjui daugkartinį sutikimą telefoniniams pokalbiams su 5 išvardytais šeimos nariais, Šiaulių tardymo izoliatoriaus gavo 2012 m. kovo 29 d. 15.30 val. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad dokumento Šiaulių tardymo izoliatoriuje, kaip bet kurioje kitoje įstaigoje, gavimas turi būti atitinkamai įformintas (dokumentas užregistruotas, peržiūrėtas kompetentingo darbuotojo, nukreiptas vykdytojui). Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovo atstovas pagrįstai akcentavo, kad minėta teismo nutartis įstaigoje buvo gauta likus vienai valandai iki darbo laiko pabaigos (16.30 val.). Tai, kad teismo nutarties gavimas įformintas pagal raštvedybos ir vidaus tvarkos taisykles ir ji nukreipta vykdyti pagal paskirtį atsakingiems pareigūnams 2012 m. kovo 30 d., suteikė pagrindą teismui konstatuoti, kad teismo nutartis buvo perduota vykdyti per protingą terminą. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad nei Suėmimo vykdymo įstatymo 23 straipsnis, nei Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklių XII skyrius „Suimtųjų skambinimas telefonu“, nei kitos teisės normos nenustato, kad pokalbis telefonu suimtajam turėtų būti suteiktas nedelsiant, kai jis paprašo. Atsižvelgus į paminėtą, pareiškėjo reikalavimas atlyginti tariamą žalą atmetas kaip nepagrįstas (2013 m. vasario 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-250/2013).

100. Apžvelgiamoje srityje administraciniai teismai daugiausia nagrinėjo ginčų, susijusių su Bausmių vykdymo kodekso 102 straipsnio 1 dalyje numatyta pataisos įstaigos administracijos teise leisti papildomai vieną kartą paskambinti telefonu. Administracinių teismų praktikoje akcentuojama, kad įstatymas nustato pataisos įstaigos direktoriaus teisę leisti papildomai vieną kartą paskambinti telefonu, jei to prašo nu-teistasis dėl svarbių aplinkybių. Tačiau nepaisant pataisos įstaigos direktoriui suteiktos diskrecijos teisės nuspręsti dėl papildomo skambučio suteikimo, šis, kaip ir bet kuris kitas viešojo administravimo subjekto funkcijas įgyvendinančio pareigūno (institucijos) sprendimas, turi būti motyvuotas. Tik motyvuotas sprendimas gali būti laikomas

pagrįstu (Viešojo administravimo įstatymo 8 str.). Motyvavimo pareiga turėtų apimti nuteistojo prašyme pateiktų svarbių aplinkybių įvertinimą bei argumentų dėl priimamo sprendimo pateikimą (2011 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011).

101. Pažymėtina, kad pagal administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011 pateiktą išaiškinimą, teisė gauti papildomą skambutį gali būti įgyvendinama tik pasinaudojus Bausmių vykdymo kodekso 73–75 straipsniuose numatyta pokalbio telefonu teise. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011 pareiškėjas kreipėsi į teismą, teigdamas, kad buvo pažeista jo teisė bendrauti su šeima, nes jam nebuvo suteikta papildoma teisė paskambinti telefonu mamai, kuriai atlikta akies operacija. Byloje nustatyta, kad pareiškėjas, kuris buvo priskirtas drausmės grupei, vis dar nebuvo pasinaudojęs pagal Bausmių vykdymo kodekso 75 straipsnio 1 dalį jam priklausančiu skambučiu už tą kalendorinį mėnesį. Atsižvelgus į tai, teisėjų kolegijos vertinimu, Drausmės komisijos posėdyje priimtas protokolinis sprendimas nesuteikti pareiškėjui papildomo skambučio buvo objektyviai pagrįstas. Šiame kontekste teisėjų kolegija, sistemiškai aiškindama aktualaus teisinio reguliavimo nuostatas, reglamentuojančias teisę paskambinti telefonu, bei atsakydama į pareiškėjo argumentus, susijusius su jo teisės bendrauti su šeima ribojimu, akcentavo, kad šios teisės ribojimai, jeigu jie yra nustatyti įstatymu ir pagrįsti, patys savaime negali būti suprantami, kaip teisių pažeidimas. Pačiame Bausmių vykdymo kodekse yra nustatyti teisės paskambinti telefonu ribojimai, atsižvelgiant į tai, kuriai grupei priskirtas nuteistasis. Be to, įstatymas nustato pataisos įstaigos direktoriaus diskrecijos teisę nuspręsti dėl papildomo skambučio suteikimo. Teisėjų kolegija, įvertinusi pareiškėjo prašyme nurodytą aplinkybę, kuria jis grindė poreikį papildomai pasikalbėti telefonu su tėvais, pastebėjo, kad artimo šeimos nario liga (tuo labiau – operacija) paprastai galėtų būti pripažįstama svarbia tokio prašymo pateikimo priežastimi. Kartu pažymėta, kad po apelianto motinos operavimo dienos, jis turėjo, tačiau savo laisvu apsisprendimu nesinaudojo Bausmių vykdymo kodekso 75 straipsnio 1 dalyje jam numatyta pokalbio telefonu teise. Byloje taip pat nustatyta, kad mamos pooperaciniu laikotarpiu pareiškėjas du kartus savo nuožiūra pasinaudojo teise paskambinti telefonu, t. y. turėjo galimybę bendrauti su artimaisiais jam svarbiu laikotarpiu, ši jo teisė nebuvo suvaržyta daugiau nei tai numato įstatymas. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad sprendžiant dėl papildomo pokalbio telefonu suteikimo nuteistajam turi būti įvertintos jo nurodomos svarbios aplinkybės, tačiau kartu turi būti atsižvelgiama ir nuteistojo asmenybė bei elgesį bausmės atlikimo metu (Bausmių vykdymo kodekso 8 str.). Bylos duomenys patvirtino, kad pareiškėjui už pataisos įstaigoje nustatytų režimo reikalavimų nesilaikymą buvo paskirtas išpėjimas. Ši aplinkybė buvo reikšminga sprendžiant dėl papildomo pokalbio telefonu suteikimo. Todėl Drausmės komisijos posėdyje į šią aplinkybę buvo atsižvelgta pagrįstai. Teisėjų kolegija nusprendė, jog atsižvelgiant į Bausmių vykdymo kodekso 102 straipsnio 1 dalyje numatyto sprendimo pobūdį (sprendimas priimamas realizuojant diskrecinę teisę) ginčijamas pataisos įstaigos sprendimas buvo teisėtas ir pagrįstas. Teisėjų kolegija nagrinėjamos bylos kontekste taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad vienkartinis prašymo leisti papildomai paskambinti telefonu atvejis negali būti pripažintas ryšių su šeima apribojimu. Įstatymu numatyta apelianto teisė paskambinti kartą per mėnesį nebuvo suvaržyta. Be to, atsižvelgiant į Bausmių vykdymo kodekso nuostatas, ryšys su šeima gali būti palaikomas ne tik telefonu, bet ir kitais Bausmių vykdymo kodekso nustatytais būdais, pavyzdžiui, Bausmių vykdymo kodekso

75 straipsnio 1 dalis numato drausmės grupei priskirto nuteistojo teisę gauti ir siųsti neribotą kiekį laiškų. Ši apelianto teisė nebuvo apribota (2011 m. balandžio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011).

102. Pastebėtina, kad sprendžiant dėl Bausmių vykdymo kodekso 102 straipsnio 1 dalyje numatytos teisės leisti papildomai paskambinti, gali būti atsižvelgiama į nuteistajam paskirtas nuobaudas, kaip tai konstatuota minėtoje administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-968/2011. Tačiau ši teisė tiesiogiai nėra siejama su aplinkybe, ar nuteistajam yra paskirtos tam tikros nuobaudos. Administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-143/2012 pareiškėjas, be kita ko, teigė, kad neteisėtai paskirta nuobauda jam sutrukdė gauti papildomus pokalbius telefonu su artimaisiais giminaičiais. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad įstatymas nesieja teisės paskambinti suteikimo su nuteistiesiems paskirtų nuobaudų buvimu ar nebuvimu. Telefoninių pokalbių skaičių nustato Bausmių vykdymo kodekso 73–75, 79, 80, 85, 86, 91 ir 152 straipsniai. Tačiau Bausmių vykdymo kodekso 102 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad pataisos įstaigos direktorius turi teisę leisti papildomai vieną kartą paskambinti telefonu, jei to prašo nuteistasis dėl svarbių aplinkybių. Leisti nuteistajam papildomai paskambinti telefonu taip pat yra pataisos įstaigos teisė, o ne pareiga. Įstatymas nenumato, kad šios teisės realizavimas yra priklausomas nuo to, ar nuteistajam yra paskirtos drausminės nuobaudos. Byloje nebuvo jokių įrodymų, galinčių patvirtinti, kad pareiškėjui buvo atsisakyta leisti papildomai paskambinti telefonu būtent dėl tos priežasties, kad pataisos įstaigos administracijos nutarimais jam buvo paskirtos drausminės nuobaudos (2012 m. sausio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-143/2012).

IV.7. Teisė į trumpalaikę išvyką už pataisos įstaigų ribų (BVK 105 str.; SVĮ 30 str.)

---

103. Nuteistųjų teisė į trumpalaikę išvyką už pataisos įstaigų ribų reguliuoja Bausmių vykdymo kodekso 105 straipsnis. Minėto straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog nuteistiesiems, išskyrus atliekančius laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, gali būti leidžiama išvykti už šių pataisos įstaigų ribų ne ilgiau kaip dešimčiai parų dėl sutuoktinio, sugyventinio ar artimojo giminaičio mirties ar sunkios ligos, gresiančios ligonio gyvybei, taip pat dėl gaivalinės nelaimės, padariusios didelės materialinės žalos nuteistajam ar jo sutuoktiniui, sugyventiniui arba artimiesiems giminaičiams. Nuteistųjų teisės į trumpalaikę išvyką už pataisos įstaigų ribų įgyvendinimo sąlygas nustato Bausmių vykdymo kodekso 105 straipsnio 2 dalis. Remiantis Bausmių vykdymo kodekso 105 straipsnio 2 dalimi, leidimo išdavimas išvykti už pataisos įstaigos ribų priklauso nuo nuteistojo asmenybės, elgesio bausmės atlikimo metu, kokia bausmės dalis atlikta.

104. Nuteistųjų teisės į trumpalaikę išvyką aiškinimui aktuali administracinė byla Nr. A⁸²²-128/2013. Apžvelgiamu atveju pareiškėjas kreipėsi į laisvės atėmimo įstaigos administraciją, prašydamas ją išleisti namo dėl tėvo sunkios ligos ir vėliau dėl jo mirties. Tačiau toks leidimas suteiktas nebuvo. Pataisos įstaiga atsakymą motyvavo ta aplinkybe, kad iš gydymo įstaigos gautoje pažymoje nebuvo nurodyta, jog liga yra sunki ar gresia ligonio gyvybei. Įvertinusi pateiktos pažymos turinį, teisėjų kolegija pažymėjo, kad nagrinėtu atveju atsakovas iš minėtos pažymos turinio pats galėjo spręsti apie ligos sunkumą (pažymoje nurodyta, kad ligonis guli reanimacijos opera-

cinės skyriuje ir kad jam smegenų koma). Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija sutiko su atsakovo pozicija, kad teisės aktai nenumato atsakovui pareigos suteikti nuteistajam trumpalaikės išvykas, tačiau akcentavo, kad sprendimai nesuteikti trumpalaikių išvykų turėtų būti motyvuoti ir nekelti abejonių dėl to, kad atsakovas piktnaudžiauja valdžia. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Tarnybos Kalėjimų departamente prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos statuto (2008 m. lapkričio 6 d. įstatymo Nr. X-1791 redakcijos) 5 straipsnį, Kalėjimų departamentas ir jam pavaldžios įstaigos (pagal Statuto 2 straipsnio 1 dalį pataisos namai yra Kalėjimų departamentui pavaldi įstaiga) savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Bausmių vykdymo kodeksu, Baudžiamuoju kodeksu, Baudžiamojo proceso kodeksu, Suėmimo vykdymo įstatymu, kitais įstatymais, šiuo statutu, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis ir kitais teisės aktais. Pagal Statuto 4 straipsnį Kalėjimų departamento ir jam pavaldžių įstaigų veikla grindžiama teisingumo, teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo, suimtųjų ir nuteistųjų lygybės prieš suėmimo ir bausmių vykdymo įstatymus, humanizmo, bausmių vykdymo individualizavimo, progresyvaus bausmių atlikimo ir viešumo principais. Pataisos namai, be minėtų specialiųjų teisės nuostatų, savo veikloje taip pat privalo laikytis viešojo administravimo srityje taikomų viešojo administravimo principų, pavyzdžiui: įstatymo viršenybės, reiškiančio, kad viešojo administravimo subjektų įgaliojimai atlikti viešąjį administravimą turi būti nustatyti teisės aktuose, o veikla turi atitikti šiame įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia principus (Viešojo administravimo įstatymo 3 str. 1 p.). Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalis numato, jog individualus administracinis aktas turi būti pagrįstas objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis, o taikomos poveikio priemonės turi būti motyvuotos. Šių nuostatų kontekste įvertinusi atsakovo veiksmus, teisėjų kolegija nusprendė, kad atsakovo atstovo veiksmai buvo nemotyvuoti ir nesuderinami su teisės aktų reikalavimais bei laikė juos neteisėta veikla, galinčia sudaryti pagrindą neturtinei žalai atlyginti. Atsižvelgus į nustatytas aplinkybes, pareiškėjui priteista iš Lietuvos valstybės, atstovaujamos pataisos įstaigos, 5 000 litų neturtinės žalos dėl neteisėtų atsakovo veiksmų, nesuteikiant jam trumpalaikių išvykų, siekiant aplankyti sergantį tėvą ir sudalyvauti tėvo laidotuvėse (2013 m. sausio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-128/2013).

V. Laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų darbas

---

105. Pagal Bausmių vykdymo kodeksą darbas yra viena iš nuteistųjų, kuriems paskirta laisvės atėmimo bausmė, pataisos priemonių (Bausmių vykdymo kodekso 111 str.). Kaip pažymėta administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1396/2011, šios pataisos priemonės pagrindinis tikslas – paruošti asmenį integracijai į visuomenę bei išmokyti nuteistąjį gyvenimo tikslų siekti teisėtais būdais ir priemonėmis (2011 m. gegužės 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1396/2011). Nuteistųjų darbas yra esminis nuteistųjų laisvės atėmimu resocializacijos elementas ir turi didelę reikšmę jų pataisos procese (2012 m. spalio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012).

106. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 125 straipsnio 1 dalį, kiekvienas laisvės atėmimo bausmę atliekantis nuteistasis privalo dirbti, jeigu jam darbą siūlo pataisos įstaigos administracija. Šios pareigos įgyvendinimo sąlygas ir tvarką reglamentuoja Baus-

mių vykdymo kodekso XI skyriaus antrasis skirsnis (dėl suimtųjų įtraukimo į darbą žr. Suėmimo vykdymo įstatymo 7 str. 1 d. 7 p.; 40 str.). Iš Bausmių vykdymo kodekso antrojo skirsnio normų visumos matyti, jog laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų darbas yra skirstomas į mokamą darbą (tokiam darbui yra taikomos kodekso 131 straipsnio nuostatos dėl jo apmokėjimo) ir nemokamą darbą (tokį darbą reglamentuoja tik viena, speciali šio skirsnio norma – 134 straipsnis) (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013).

107. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, sistemiskai aiškina Bausmių vykdymo kodekso antrojo skirsnio normas, administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013 konstatavo, kad nuteistųjų mokamas ir nemokamas darbas yra jiems privalomas. Vis dėlto teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad prievolės dirbti mokamą ir nemokamą darbą realizavimo būdai yra skirtingi. Pirmuoju atveju (įtraukiant nuteistuosius į mokamą darbą) yra numatytos tokio darbo paskyrimo alternatyvos, priklausiančios nuo pataisos įstaigos administracijos valios parinkti nuteistajam vienokį arba kitokį darbą, atsižvelgiant į nuteistųjų darbingumą, jų turimą kvalifikaciją (125 str.), antruoju atveju (įtraukiant nuteistuosius į nemokamą darbą) tokio pasirinkimo nėra, o yra tik imperatyvo būdu nustatyti tokio darbo apribojimai jo paskirties prasme ir jo atlikimo tvarka ir laikas (134 str.). Nurodyti nuteistųjų mokamo ir nemokamo darbo skirtumai leido teisėjų kolegijai daryti išvadą, kad nuteistųjų įtraukimas į nemokamą darbą nėra saistomas jokiais priklausančiais nuo nuteistųjų valios (pageidavimų ir pan.) apribojimais. Kitaip tariant, Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio 1 dalyje nurodytas nuteistųjų darbas yra jiems privalomas darbas be jokių (išskyrus sveikatos būklę) išlygų. Viena vertus, tai reiškia, kad toks nuteistiesiems skirtas imperatyvas gali būti paneigtas tik kita specialia norma, kurioje išimtis iš šios taisyklės būtų suformuluota aiškiai ir nedviprasmiškai. Kita vertus, atsižvelgiant į Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio 2 dalyje nurodytas sąlygas, kurių yra būtina laikytis įtraukiant nuteistąjį į nemokamus darbus, konstatuota, kad paskyrimas nuteistajam atlikti nemokamą darbą gali būti pripažintas neteisėtu, jeigu konkrečioje situacijoje nebuvo laikomasi nors vienos iš šių sąlygų (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013).

108. Iš nuoseklios Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos matyti, kad nuteistųjų įtraukimas į darbus įstatymų nustatyta tvarka draudžiamu priverčiamuoju darbu nelaikomas (2012 m. spalio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012; 2011 m. gegužės 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1396/2011; 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2686/2012; 2009 m. gruodžio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-946/2009; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013 ir kt.).

109. Pastebėtina, kad minėta išvada Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje buvo suformuota, laikantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 3 ir 5 dalies nuostatų, įtvirtinančių, kad priverčiamasis darbas draudžiamas, tačiau juo nelaikomas įstatymo reguliuojamas teismo nuteistųjų darbas, bei atsižvelgus į priversstinio ar privalomo darbo draudimą įtvirtinančius tarptautinius dokumentus: 1950 m. Europos žmogaus teisių konvenciją, Jungtinių Tautų 1966 m. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktą, Tarptautinės darbo organizacijos 1930 m. Konvenciją dėl privers-

tinio ar privalomojo darbo bei 1957 m. Konvenciją dėl priverstinio darbo panaikinimo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą akcentavo, jog pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 4 straipsnį, sąvoka „priverstinis ar privalomasis darbas“ negali reikšti kokio nors darbo, kurį paprastai reikalaujama atlikti kalinimo metu, taikant šios Konvencijos 5 straipsnio nuostatas, ir darbo lygtinio atleidimo nuo tokio kalinimo laikotarpiu (3 d. (a) p.) (žr. 2012 m. lapkričio 13 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2686/2012; 2012 m. spalio 18 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012 bei jose nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką).

110. Pastebėtina, kad Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos pareigos atlikti nemokamą darbą teisėtumas ne kartą buvo ginčijamas administracinių teismų praktikoje. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1396/2011 pareiškėjas ginčijo paskirtą nuobaudą už tai, kad atsisakė atlikti tvarkinio darbą. Pareiškėjo teigimu, atsakovas nesuteikė jam teisės pasirinkti darbą su jį tenkinančiu atlyginimu, verčia dirbti be atlygio už darbą ir socialinės apsaugos, o tai prieštarauja priverčiamojo darbo draudimui. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas priverčiamojo darbo draudimas. Šio Konstitucijos straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad priverčiamuoju darbu nelaikomas ir įstatymo reguliuojamas teismo nuteistųjų darbas. Be to, Europos žmogaus teisių konvencijos 4 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad niekas negali būti verčiamas dirbti priverstinį ar privalomąjį darbą. Aptariamo Konvencijos straipsnio 3 dalyje išaiškinta, kad šiame straipsnyje sąvoka „priverstinis ar privalomasis darbas“ negali reikšti: a) kokio nors darbo, kurį paprastai reikalaujama atlikti kalinimo metu, taikant šios Konvencijos 5 straipsnio nuostatas, ir darbo lygtinio atleidimo nuo tokio kalinimo laikotarpiu. Atsižvelgusi į šias nuostatas, teisėjų kolegija nusprendė, kad nei Lietuvos Respublikos Konstitucija, nei Europos žmogaus teisių konvencija nuteistųjų darbo nelaiko privalomu ar priverstiniu, todėl šių teisės aktų kontekste galima daryti išvadą, jog nuteistųjų darbas gali būti ne tik teisė, bet ir pareiga. Teisėjų kolegija taip pat atkreipė dėmesį į Europos kalėjimų taisyklių 26 punktą, kuriame, be kita ko, nurodoma, kad darbą kalėjime apskritai reikėtų vertinti kaip pozityvų kalinimo režimo elementą. Teisėjų kolegija, atsižvelgusi į Bausmių vykdymo kodekso 125 straipsnio 1 dalies imperatyvų pobūdį, atmetė pareiškėjo argumentus, esą atsakovas suvaržė jo teisę pasirinkti darbą pagal jį tenkinantį atlyginimą. Teismas pabrėžė, kad kol pareiškėjas atlieka terminuotą laisvės atėmimo bausmę, jam taikomi įstatymų numatyti laikini suvaržymai ir apribojimai, kaip tai numatyta Bausmių vykdymo kodekso 10 straipsnio 1 dalyje. Nustatęs, kad pareiškėjas nevykdė taikomo režimo reikalavimų, teismas konstatavo, kad tai pagal Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnį yra pakankamas pagrindas jam skirti šioje teisės normoje nustatytas nuobaudas. Atsižvelgusi į tai, kad nuteistųjų darbas yra jų pareiga (Bausmių vykdymo kodekso 125 str. 1 d.), teisėjų kolegija darė išvadą, jog laisvės atėmimo bausmę atliekantis nuteistasis (išskyrus Bausmių vykdymo kodekso 125 str. 2 d., 167 str. 3 d.), atsisakydamas dirbti pataisos įstaigos administracijos pasiūlytą darbą, pažeidė bausmės atlikimo režimo reikalavimą tiksliai ir nenukrypstamai atlikti savo pareigas (Bausmių vykdymo kodekso 112 str. 2 d.), o įstatymu nustatytos pareigos dirbti nevykdymas yra pagrindas skirti Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnyje numatytą nuobaudą (2011 m. gegužės 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1396/2011; taip pat žr. 2012 m. spalio 18 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012).

111. Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnyje įtvirtintos nuteistųjų pareigos

dirbti nemokamus darbus įgyvendinimo sąlygos buvo aiškinamos administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012. Teisėjų kolegija visų pirma pažymėjo, kad nuteistųjų įtraukimas į nemokamus darbus yra specifinė darbo rūšis ir nuteistųjų pataisos priemonė, kuri reglamentuota atskirame Bausmių vykdymo kodekso straipsnyje. Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnyje yra numatyta, kad nemokant už darbą, nuteistieji gali būti įtraukti tik į pataisos įstaigų ir gretimų teritorijų tvarkymo, taip pat į nuteistųjų kultūros ir buities sąlygų gerinimo darbus (1 dalis); šio straipsnio 1 dalyje nurodytus darbus nuteistieji atlieka paeiliui ne darbo metu, tokie darbai neturi trukti ilgiau kaip dvi valandas per dieną (2 dalis). Taigi įstatymas įtvirtina nuteistųjų pareigą dirbti nemokamus darbus, tačiau kartu nustato ir šios pareigos realizavimo mechanizmą. Paminėtame Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnyje yra tiksliai apibrėžtas darbų, kuriuos nuteistieji privalo atlikti nemokamai, pobūdis (tai yra pataisos įstaigų ir gretimų teritorijų tvarkymas, taip pat nuteistųjų kultūros ir buities sąlygų gerinimo darbai). Įstatymas taip pat nustato nuteistųjų įtraukimo į nemokamus darbus tvarką bei sąlygas: a) nuteistasis dalyvauja šiuose darbuose pagal pataisos įstaigos administracijos patvirtintą grafiką; b) minėti darbai atliekami laisvu nuo darbo laiku, t. y. baigus pagrindinį darbą arba poilsio dienomis; c) šių darbų trukmė neturi viršyti dviejų valandų per dieną. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad pataisos įstaigos administracija turi užtikrinti nuteistiesiems, dirbantiems nemokamus darbus, saugias ir sveikas darbo sąlygas, atitinkančias saugų darbą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus. Be to, įtraukdama nuteistuosius į nemokamus darbus, pataisos įstaigos administracija turi atsižvelgti į fizines ir protines nuteistų asmenų (ypač nepilnamečių, moterų ir riboto darbingumo žmonių) galimybes dirbti tokius darbus. Atsižvelgusi į paminėtą, teisėjų kolegija sprendė, kad ginčo, kilusio dėl atsisakymo dirbti nemokamus darbus, metu bylą sprendžiantis teismas turi patikrinti, ar pareiškėją buvo siekiama įtraukti į nemokamus darbus teisėtai, t. y. laikantis pirmiau paminėtos nuteistųjų įtraukimo į nemokamus darbus tvarkos bei sąlygų. Nagrinėjant ginčą dėl nuobaudos skyrimo už atsisakymą atlikti nemokamus darbus, turi būti nustatyta, ar toks reikalavimas atitinka Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio ir su jo taikymu susijusių poįstatyminių teisės aktų numatytas sąlygas. Atsižvelgus į tai, kad byloje nebuvo surinkta duomenų, leidžiančių šią patikrą atlikti, bylos nagrinėjimas grąžintas pirmosios instancijos teismui (2012 m. spalio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1956/2012). Šiame kontekste paminėtina, kad reikalavimas į darbus nuteistuosius įtraukti laikantis Bausmių vykdymo kodekse nustatytų sąlygų, *inter alia* eilės tvarka, taip pat buvo akcentuojamas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nagrinėtose administracinėse bylose Nr. A¹⁴³-1898/2013 ir Nr. A¹⁴³-1449/2013 (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013).

112. Kalbant apie nuteistųjų, kurie atlieka laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, darbą, aktuali administracinė byla Nr. A⁸²²-2686/2012. Šioje byloje ginčas kilo dėl pareiškėjo, atliekančio laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, atsisakymo tvarkyti pasivaikščiojimo kiemelius. Taigi šiomis aplinkybėmis buvo taikomos Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 3 dalies nuostatos, įtvirtinančios, kad laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantys nuteistieji gali dirbti, jei patys to pageidauja, kalėjimo arba pataisos namų administracijos parinktą darbą, taip pat šioje dalyje yra nustatyta, kad dirbantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems nuteistie-

siems taikomos Bausmių vykdymo kodekso 125–129, 131, 132, 134 ir 135 straipsnių nuostatos. Bylos šalys nesutarė, ar iki gyvos galvos bausmę atliekantys nuteistieji gali būti įtraukti į nemokamus darbus, jei jie to nepageidauja. Kitaip tariant kilo klausimas, ar terminas dirbantiems Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 3 dalies antrajame sakinyje turi būti suprantamas taip, kad tik asmenims, pasirinkusiems darbą remiantis Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 3 dalies pirmuoju sakiniu, yra taikomos Bausmių vykdymo kodekso 125–129, 131, 132, 134 ir 135 straipsnių nuostatos. Teisėjų kolegijos vertinimu, bendras straipsnių, reglamentuojančių mokamą ir nemokamą darbą, įvardijimas Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 3 dalies antrajame sakinyje rodo, jog šiuo atveju terminas dirbantiems vartojamas bendrąja prasme (134 straipsnio nuostatos reglamentuoja nemokamą nuteistųjų darbą), o Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 3 dalies nuostatos nenustato reikalavimo, kad iki gyvos galvos bausmę atliekantys nuteistieji gali būti įtraukti į nemokamus darbus Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio prasme tik esant jų pageidavimui. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija darė išvadą, kad Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio nuostatos taikytinos ir nuteistiesiems iki gyvos galvos (2012 m. lapkričio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2686/2012; taip pat žr. 2012 m. balandžio 26 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-2264/2012).

113. Administracinių teismų praktiką dėl nuteistųjų, kurie atlieka laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę, darbo taip pat papildė administracinė byla Nr. A¹⁴³-1449/2013. Aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 167 straipsnio 3 dalį lingvistiniu teisės aiškinimo būdu, teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuostata apie galimybę nesutikti (nepageidauti) dirbti yra nukreipta tik į kalėjimo arba pataisos namų administracijos parinktą darbą. Atsižvelgiant į nuteistųjų mokamųjų ir nemokamųjų darbų skirtumą (skirtingą jų reglamentavimą), ši nuostata negali būti aiškinama plečiausiai ir dėl to negali būti taikoma ir pataisos įstaigų bei gretimų teritorijų tvarkymo, t. y. nemokamiems darbams. Tai reiškia, kad Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnio 1 dalies imperatyvas šia kodekso 167 straipsnio 3 dalies nuostata nėra paneigiamas. Kita pastarosios dalies nuostata (Dirbantiems laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmę atliekantiems nuteistiesiems taikomos šio Kodekso 125–129, 131, 132, 134 ir 135 straipsnių nuostatos) turi būti aiškinama ir suprantama tik kaip dirbantiems (sutikusiems su administracijos jiems pasiūlytu darbu) nuteistiesiems iki galvos adresuota garantija, nukreipta į jų nemokamo darbo organizavimą ir jo trukmės nustatymą (2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013).

114. Ginčai dėl nuteistų asmenų apmokamo darbo, kurį reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 131 ir 132 straipsnio nuostatos, administraciniuose teismuose inicijuojami pastebimai rečiau. Šioje srityje paminėtina administracinė byla Nr. A¹⁴⁶-1435/2010. Šioje byloje ginčas kilo, ar pataisos namų, kuriuose pareiškėjas atliko teismo sprendimu paskirtą laisvės atėmimo bausmę, administracija pagrįstai išskaitė iš išmokų už viršvalandinį darbą ir darbą poilsio dienomis įmokas į socialinės paramos nuteistiesiems fondą. Pareiškėjas, kuris dirbo bibliotekos vedėju pilnu etatu ir kuriam buvo nustatytas atlyginimas 0,45 koeficiento minimalios mėnesinės algos, teigė, kad jam turėjo būti taikoma Bausmių vykdymo kodekso 132 straipsnio 1 dalyje numatyta išimtis. Bausmių vykdymo kodekso 132 straipsnio 1 dalis nustato, kad iš nuteistųjų darbo užmokesčio į pataisos įstaigose sudaromą socialinės paramos nuteistiesiems fondą atskaitoma pataisos namuose – dvidešimt penki procentai bendros darbo

užmokesčio sumos. Šios išskaitos nedaromos iš darbo užmokesčio dalies, priskaičiuotos už nustatytą išdirbio normų viršijimą, ir premijų. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 131 straipsnio 1 dalis reglamentuoja, jog nuteistųjų darbas apmokamas pagal jo kiekį ir kokybę Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka. Suimtųjų ir nuteistųjų darbo apmokėjimo tvarka (toliau – ir Apmokėjimo tvarka) patvirtinta Vyriausybės 2002 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 228 (nuo 2009 m. birželio 4 d. galioja Suimtųjų ir nuteistųjų darbo apmokėjimo tvarkos aprašas, patvirtintas Vyriausybės 2009 m. gegužės 27 d. nutarimu Nr. 494). Apmokėjimo tvarkos 2 punktas nustatė, kad nuteistiesiems, atliekantiems bausmę ir įdarbintiems už darbą mokama: pagal jo kiekį ir kokybę arba dirbtą laiką – nustatant atitinkamos kategorijos darbų valandinius tarifinius atlygius koeficientais (šio nutarimo 1 priedas) nuo minimalaus valandinio atlygio (2.1 p.); esant pastoviams konkrečios apimties ilgalaikiams nenoruotiems darbams, – nustatant mėnesinę algą koeficientais (šio nutarimo 2 priedas) nuo minimalios mėnesinės algos (2.2 p.). Apmokėjimo tvarkoje (18, 20 p.) taip pat numatytas apmokėjimas už viršvalandinį ir darbą poilsio arba švenčių dienomis). Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi faktines bylos aplinkybes, nustatė, kad pareiškėjui buvo taikomas Apmokėjimo tvarkos 2-asis priedas. Atsižvelgęs į tai, teismas nusprendė, kad taikyti įstatyme numatytą išimtį nėra pagrindo. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad išdirbio normos nustatomos dirbant atitinkamus su technologiniais procesais susijusius darbus, gaminant atitinkamą konkrečiais rodikliais (dydžiais) apskaitomą produkciją. Tuo metu pareiškėjas dirbo pastovų konkrečių funkcijų atlikimu apibrėžtą (bibliotekinininko) darbą (tokio pobūdžio darbai išdirbio normos nenustatomos), už kurį jam buvo mokama mėnesinė alga (įsakymu nustatytas koeficientas nuo Vyriausybės patvirtintos minimalios mėnesinės algos) (2011 m. sausio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1435/2010).

VI. Asmenų, kuriems ribojama laisvė, pareigos ir jiems taikomi draudimai

---

115. Remiantis Bausmių vykdymo kodekso 10 straipsnio 1 dalimi, bausmes atliekantys asmenys turi ne tik visas Lietuvos Respublikos piliečiams įstatymų nustatytas laisves ir teises su apribojimais, kuriuos numato Lietuvos Respublikos įstatymai ir teismo nuosprendis, bet ir pareigas (taip pat žr. Suėmimo vykdymo įstatymo 5 straipsnį). Bendrosios nuteistųjų pareigos nustatytos šio Kodekso 12 straipsnyje. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra konstatavęs, kad Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 1 ir 2 dalys imperatyviai nustato bendrąją nuteistųjų pareigą – nuteistieji privalo vykdyti įstatymų reikalavimus ir laikytis jiems nustatytų elgesio taisyklių, vykdyti bausmės vykdymo institucijos, įstaigos arba pareigūno nurodymus ir įsakymus (2011 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1427/2010; 2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013; 2013 m. vasario 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-434/2013).

116. Specialiosios nuteistųjų pareigos ir jiems nustatyti draudimai įtvirtinti Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnyje. Aiškindamas šio straipsnio nuostatas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad nuteistiesiems nustatytų pareigų ir draudimų tikslas – užtikrinti tvarkos palaikymą bausmės vykdymo metu, būtinybė palaikyti drausmę, sukurti būtinas sąlygas normaliai pataisos įstaigų veiklai

(2010 m. gegužės 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-589/2010; 2013 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-942/2013), motyvuoti nuteistuosius teisės aktus atitinkančiam elgesiui, vykdyti pataisos įstaigų režimo pažeidimų prevenciją (2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013; dėl suimtiesiems nustatytų pareigų ir draudimų tikslo žr. 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1483/2013).

117. Nuteistiesiems taikomi draudimai įtvirtinti Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalyje. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalį, laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems draudžiama: 1) organizuoti piketus, mitingus, demonstracijas, riaušes ir kitus neteisėtus renginius ir juose dalyvauti; 2) steigti politines partijas ir organizacijas ir dalyvauti jų veikloje; 3) įsigyti, gaminti, platinti ar vartoti alkoholinius gėrimus ar jų surogatus, narkotines, psichotropines ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, vartoti be gydytojo leidimo medikamentus, naudoti toksines priemones; 4) pirkti, parduoti, keisti, dovanoti ar kitaip perleisti tiek savo, tiek ir valstybės turta kitiems kalinamiesiems, nuteistiesiems ar pataisos įstaigų administracijos darbuotojams; taip pat atlikti mokamas ar kitaip atlyginamas paslaugas tiek kitiems kalinamiesiems ar nuteistiesiems, tiek pataisos įstaigų administracijos darbuotojams; 5) daryti tatuiruotes sau ir kitiems asmenims; 6) platinti be pataisos įstaigos administracijos leidimo rankraščius ir kitus leidinius; 7) kurstyti kitus kalinamuosius ar nuteistuosius atsisakyti vykdyti pataisos įstaigų administracijos reikalavimus; 8) reikalauti bet kokios paslaugos iš kito nuteistojo ar kalinamojo, naudoti fizinį ar psichinį smurtą prieš kitus asmenis.

Pažymėtina, kad Suėmimo vykdymo įstatymo 32 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti suimtiems asmenims taikomi draudimai savo pobūdžiu labai panašūs į nuteistiesiems taikomus draudimus. Šiuo aspektu vis dėlto reikia atkreipti dėmesį į tik suimtiesiems taikomą ir Suėmimo vykdymo įstatymo 32 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatytą imperatyvą, draudžiantį suimtiesiems bendrauti su asmenimis, laikomais kitose kamerose.

118. Specialiausias nuteistųjų pareigas reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalis. Remiantis Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalimi, laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji privalo: 1) laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos; 2) vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus; 3) administracijos paskyrimu eilės tvarka budėti gyvenamosiose patalpose; 4) tausoti pataisos įstaigos turta. Analogiškos pareigos įtvirtintos ir suimtiesiems (Suėmimo vykdymo įstatymo 32 str. 1 d.).

119. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje ne kartą pažymėta, jog pataisos įstaigų vidaus tvarka yra viena iš pataisos įstaigų režimo užtikrinimo priemonių, o nuteistųjų pareigos laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos bei vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus yra specialiosios, Bausmių vykdymo kodekse atskirai aptartos ir nustatytos nuteistųjų pareigos (Bausmių vykdymo kodekso 110 str. 1 d. 1, 2 p., 112 str. 2 d.). (žr., pvz., 2009 m. balandžio 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-539/2009 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1235/2009, 2010 m. liepos 20 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1068/2010; 2013 m. balandžio 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-942/2013; 2013 m. rugpjūčio 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1262/2013).

120. Reikia pažymėti, kad reikalavimai paklusti laisvės atėmimo įstaigoje nustatyta vidaus tvarkai ir vykdyti jos administracijos reikalavimus Lietuvos vyriausiojo

administracinio teismo aiškinami vienareikšmiškai – šios normos laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims yra imperatyvios. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-273/2012 teisėjų kolegija pabrėžė, jog aptartų įstatymo normų imperatyvus pobūdis reiškia, kad nuteistasis privalo įvykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimą, o po to, jei abejoja dėl jo teisėtumo, gali jį apskusti nustatyta tvarka (Bausmių vykdymo kodekso 11 str.). Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktų konstrukcija nėra atsitiktinė. Ji turi būti aiškinama kartu su šio Kodekso 5 straipsnyje įtvirtintu teisėtumu principu, reiškiančiu, jog bausmės vykdymo įstaigos ir jų pareigūnai gali veikti tik įstatymų numatytais būdais ir priemonėmis (pasielgus priešingai, kyla atsakomybė pagal įstatymus). Pagal šį teisinį reglamentavimą nuteistasis, abejodamas pareigūno reikalavimo teisėtumu, privalo reikalavimą įvykdyti, o įvykęs turi teisę apskusti, jo manymu, neteisėtus veiksmus ar sprendimus įstatymais nustatyta tvarka (2012 m. kovo 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-273/2012; 2009 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-504/2009). Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-225/2013 taip pat pažymėta, kad įstatyme nėra aptartas suimto asmens elgesys esant situacijai, kai pareigūno tam tikras reikalavimas galbūt yra neteisėtas. Tačiau Suėmimo vykdymo įstatymo 15 straipsnyje yra išvardintos teisinės priemonės, kurias suimtasis gali panaudoti, gindamas savo tariamai pažeistas teises. Atsižvelgiant į suėmimo vykdymo režimo ypatumus, šių priemonių sąrašas yra baigtinis. Todėl visi kiti suimtųjų reagavimo būdai į jų manymu, pareigūnų neteisėtus veiksmus Suėmimo vykdymo įstatymo taikymo požiūriu yra neleistini, o tuo pačiu laikytini neteisėtais (2013 m. vasario 14 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-225/2013).

121. Pasisakydamas dėl specialiųjų Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytos laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų pareigos laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos bei 2 punkte įtvirtintos pareigos vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas taip pat yra nurodęs, kad šios nuostatos turi būti aiškinamos Bausmių vykdymo kodekso bendrųjų normų, kuriose yra atskleistas santykiuose tarp nuteistųjų ir pataisos namų administracijos vyraujantis teisėtumo principas (5 str.), bei nurodytos bendrosios nuteistųjų pareigos (12 str.) kontekste (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013). Bausmių vykdymo kodekso 5 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad nuteistų asmenų teisių bei laisvių apribojimus ir nuteistų asmenų pareigas nustato tik Lietuvos Respublikos įstatymai, o straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad nuteistojo elgesį gali suvaržyti tik draudimas arba pareiga. Pagal Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 1 dalį, nuteistieji privalo vykdyti įstatymų reikalavimus ir laikytis jiems nustatytų elgesio taisyklių, o pagal jo 2 dalį – vykdyti bausmės vykdymo institucijos, įstaigos arba pareigūno nurodymus ir įsakymus. Aiškindama nurodytas Bausmių vykdymo kodekso 5 ir 12 straipsnių nuostatas sisteminiu teisės aiškinimo būdu bei pabrėždama šių nuostatų tarpusavio sąsają, teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013 pažymėjo, kad jos suponuoja nuteistųjų pareigą vykdyti tik tokius į jų teisių suvaržymą nukreiptus pataisos įstaigos administracijos reikalavimus, kurie yra pagrįsti konkrečiomis įstatymo (Bausmių vykdymo kodekso) normomis. Tai, be kita ko, reiškia, kad Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 ir 2 dalių numatytas iš nuteistojo reikalaujamas elgesio modelis turi būti nustatytas įstatymo, turi būti jam žinomas ir suprantamas arba turi būti preziumuojama, kad jis yra jam žino-

mas (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013; 2013 m. lapkričio 5 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1732/2013).

122. Nuostata, kad nuteistiesiems adresuoti pataisos įstaigos administracijos reikalavimai būtų pagrįsti konkrečiomis įstatymo normomis, nereiškia, kad taikomo režimo reikalavimai negali būti nustatyti kalinimo laisvės atėmimo vietose tvarką reglamentuojančius įstatymus įgyvendinančiuose teisės aktuose. Šiuo aspektu paminėtina administracinė byla Nr. A¹⁴³-1898/2013, kurioje buvo aiškinamas Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 73.6 punktą (2010 m. sausio 20 d. įsakymo Nr. 1R-22 redakcija), pagal kurį nuteistieji privalo vykdyti įstatymų reikalavimus ir laikytis jiems nustatytą elgesio taisyklių: tvarkyti ir prižiūrėti savo darbo, gyvenamąją (miegamą) ir pasivaikščiojimo vietas. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės yra poįstatyminis teisės aktas, todėl (atsižvelgiant į aukščiau aptartą būtinumą bet kokį nuteistojo elgesio suvaržymą pagrįsti įstatymu) yra būtina atsakyti į klausimą, ar šiai administracinei bylai aktualus Taisyklių 73.6 punkte nurodytas nuteistųjų elgesio apribojimas (šiam punkte nustatyta jų pareiga) yra tiesiogiai numatytas Bausmių vykdymo kodekse. Atsakydama į šį klausimą, teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuteistųjų darbas tvarkant pataisos įstaigas ir gretimas teritorijas yra numatytas Bausmių vykdymo kodekso 134 straipsnyje. Sistemiskai išanalizavusi Bausmių vykdymo kodekso antrojo skirsnio nuostatas, teisėjų kolegija darė išvadą, kad nuteistųjų įtraukimas į nemokamą darbą nėra saistomas jokiais priklausančiais nuo nuteistųjų valios (pagaidavimų ir pan.) apribojimais. Teismas konstatavo, kad nuteistųjų darbas yra jiems privalomas ir teisės aktų leidžiamas (2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1898/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1449/2013).

123. Atkreiptinas dėmesys, kad bausmių vykdymo įstatymų nuostatas įgyvendinančiuose teisės aktuose negali būti nustatyti nauji reikalavimai laisvės atėmimo vietose laikomiems asmenims. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1732/2013 teisėjų kolegija, aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 punkto, 5 straipsnio 2 dalies, 12 straipsnio 1 dalies nuostatas sisteminiu teisės aiškinimo būdu, pažymėjo, kad, atsižvelgiant į santykiuose tarp nuteistųjų ir pataisos namų administracijos vyraujantį teisėtumo principą bei įstatymo viršenybės principą, laikytina, kad nuteistųjų tam tikrų teisių suvaržymai ar apribojimai turi būti nustatyti ir aiškiai apibūdinti įstatymų. Įstatymus įgyvendinančiuose teisės aktuose negali būti nustatomi nauji, įstatymo lygmeniu neaptarti, nuteistųjų tam tikrų teisių suvaržymai. Minėtų teisės principų suponuojamų imperatyvų kontekste teisėjų kolegija vertino, ar apribojimas (draudimas) nuteistiesiems naudoti specialias kompiuterio darbo istoriją naikinančias programas galėjo būti nustatytas pataisos namų direktoriaus įsakymu. Nagrinėjamu atveju teismas taikė Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 174 punkto nuostatas, kurios nustato, jog pataisos įstaigos direktorius įsakymu patvirtina tvarką, pagal kurią tikrinami, peržiūrimi, perklausomi ir laikomi nuteistiesiems perduodami ir perduoti kompaktiniai diskai ir skaitmeninės informacijos ir duomenų laikmenos. Teisėjų kolegijos vertinimu, aiškinant šią nuostatą pažodžiui, akivaizdu, kad joje nėra išvardyti jokie nuteistiesiems adresuoti jų teisių apribojimai arba jų suvaržymai (šioje nuostatoje nenurodytas reikalaujamos patvirtinti tvarkos tikslas užtikrinti tam tikrų draudimų laikymąsi, o yra kalbama tik apie tam tikrų procedūrų nustatymą). Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija darė išvadą, kad pataisos namų direktoriaus įsakymu patvirtintame teisės akte numatytas

draudimas nuteistiesiems naudoti specialias kompiuterio darbo istoriją naikinančias programas negali būti laikomas leistinu draudimu nei Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 174 punkto taikymo požiūriu, nei Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 punkto taikymo prasme (2013 m. lapkričio 5 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1732/2013).

VII. Asmenims, kuriems ribojama laisvė, skiriamos nuobaudos ir paskatinimo priemonės

---

124. Laisvės atėmimo vietoje laikomiems asmenims įstatymu nustatytas privalomumas atlikti tam tikrus veiksmus arba susilaikyti nuo jų garantuojamas įstatymu numatytomis bausmių vykdymo teisės prievartos priemonėmis – drausminėmis nuobaudomis, kurių rūšis ir skyrimo tvarką nustato Bausmių vykdymo kodeksas (2010 m. gegužės 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-589/2010; 2013 m. rugpjūčio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1262/2013).

125. Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad už bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą nuteistiesiems gali būti skiriamos šios nuobaudos: 1) papeikimas; 2) pataisos įstaigos patalpų ir teritorijos tvarkymas be eilės; 3) draudimas iki vieno mėnesio pirkti maisto produktų; 4) atvirose kolonijose ir pataisos namuose laikomų nuteistųjų uždarymas į baudos izoliatorių iki penkiolikos parų arba nepilnamečių nuteistųjų uždarymas į drausmės izoliatorių iki dešimties parų; 5) kalėjimuose laikomų nuteistųjų uždarymas į karcerį iki penkiolikos parų; 6) pataisos namuose drausmės grupės sąlygomis laikomų nuteistųjų perkėlimas į kamerų tipo patalpas iki šešių mėnesių; 7) kalėjimuose laikomų nuteistųjų perkėlimas į drausmės grupę nuo dviejų iki šešių mėnesių. Tuo metu pagal Suėmimo vykdymo įstatymo 34 straipsnio 1 dalį, suimtiesiems už suėmimo vykdymo režimo pažeidimą gali būti skiriamos šios nuobaudos: papeikimas; pasivaikščiojimo pailginto laiko panaikinimas; teisės pirkti maisto produktų atėmimas iki vieno mėnesio; uždarymas į drausmės izoliatorių iki dešimties parų.

Pastebėtina, jog Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnio 1 dalies 6 punkto normos nenustato jokių išlygų dėl nuobaudos – perkėlimo į kamerų tipo patalpas – taikymo, jeigu šios nuobaudos galiojimo laikotarpiu baigiasi nuteistojo laikymo drausmės grupės sąlygomis terminas. Priešingai, administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1158/2012 teisėjų kolegija, teleologiniu ir gramatiniu metodu aiškindama Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnio 1 dalies 6 punkto nuostatą, darė išvadą, kad aptariamoms nuobaudos skyrimo momentu nuteistojo, pažeidusio režimo reikalavimus, priskyrimas pataisos namuose drausmės grupės sąlygomis laikomų nuteistųjų grupei yra būtina sąlyga, norint skirti jam nuobaudą – perkėlimą į kamerų tipo patalpas iki šešių mėnesių laikotarpiui. Tačiau ši aplinkybė (nuteistojo priskyrimas drausmės grupei ir buvimo šioje grupėje trukmė) neturi jokios juridinės reikšmės parenkant minėtos nuobaudos taikymo terminą arba ją vykdant. Kitaip tariant, skirdamas nuteistajam nuobaudą – perkėlimą į kamerų tipo patalpas – atsakingas pareigūnas vertina teisinę padėtį, susiklosčiusią šios nuobaudos skyrimo momentu (nuteistojo asmenybę, priskyrimą/nepiskyrimą drausmės grupei, pažeidimo pobūdį ir pan.), ir priima atitinkamą sprendimą. Teisėjų kolegija padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas, atsižvelgęs į tai, jog pareiškė-

jui nuobauda – perkėlimas į kamerų tipo patalpas šešioms mėnesiams – buvo skirta ir pradėta vykdyti tuo metu, kai jis atlikinėjo bausmę drausmės grupės sąlygomis, teisėtai ir pagrįstai konstatavo, kad Vilniaus pataisos namų direktorius objektyviai įvertino ginčo aplinkybes ir tinkamai taikė Bausmių vykdymo kodekso reikalavimus, skirdamas nuteistajam minėtos rūšies nuobaudą ir apibrėždamas jos galiojimo laikotarpį šešiais mėnesiais, nors minėtos nuobaudos skyrimo metu nuteistajam buvo likęs tik vienas mėnuo priskyrimo drausmės grupei (2012 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1158/2012).

126. Nuteistiesiems, sistemingai pažeidinėjantiems arba itin piktybiškai pažeidusiems režimą, gali būti panaikinta anksčiau paskirta paskatinimo priemonė – perkėlimas iš paprastosios grupės į lengvąją grupę arba gali būti paskirtas perkėlimas iš paprastosios grupės į drausmės grupę nuo šešių mėnesių iki vienerių metų (Bausmių vykdymo kodekso 142 str. 2 d.). Papildoma nuobauda – uždarymas į drausmės izoliatorių iki dešimties parų – Suėmimo vykdymo įstatymo 34 straipsnio dalyje numatytais atvejais taip pat gali būti paskirta suimtiesiems, kurie per vienerius metus padaro ne mažiau kaip tris režimo pažeidimus.

127. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra konstatavęs, kad pagal Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnį laisvės atėmimo bausmę atliekančiam nuteistajam įstatyme nustatytų pareigų (bausmės atlikimo režimo reikalavimų) nevykdymas yra pakankamas pagrindas skirti jam šioje teisės normoje nustatytas nuobaudas (žr., pvz., 2009 m. balandžio 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-539/2009, 2009 m. rugsėjo 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1235/2009; 2010 m. liepos 20 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A143-1068/2010; 2013 m. balandžio 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-942/2013; 2013 m. rugpjūčio 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1262/2013 ir kt.).

128. Atkreiptinas dėmesys, kad remiantis Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio 2 dalimi, pataisos įstaigų režimo reikalavimus pažeidusiam laisvės atėmimo bausmę atliekančiam nuteistajam turi būti paskirta nuobauda, adekvati padaryto pažeidimo sunkumui ir pobūdžiui (taip pat žr. 2013 m. balandžio 30 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-942/2013). Analogiškos taisyklės saisto suėmimą vykdančias institucijas (žr. Suėmimo vykdymo įstatymo 36 str. 2 d.; 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1483/2013).

129. Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio 2 dalis taip pat nustato, kad skiriamas nuobaudas, be kita ko, atsižvelgiama į nuteistojo rašytinį pasiaiškinimą dėl pažeidimo. Nuteistojo teisės teikti paaiškinimą aiškinimui svarbi administracinė byla Nr. A¹⁴⁶-1427/2010. Šioje byloje teisėjų kolegija, remdamasi minėta Bausmių vykdymo kodekso nuostata bei išanalizavusi Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194, 205 ir 206 punktus, konstatavo, kad teikti paaiškinimą yra nuteistojo teisė, o ne pareiga. Nuteistojo nepasinaudojimas šia teise pataisos įstaigos administracijai nėra kliūtis skirti drausminę nuobaudą, jei yra nustatoma, kad atitinkamoje nuteistoje veikloje yra nusižengimo sudėtis (2011 m. sausio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1427/2010; taip pat žr. 2009 m. rugsėjo 7 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-913/2009).

130. Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, vertindamas nuteistiesiems paskirtų nuobaudų pagrįstumą ir teisėtumą,

atsižvelgia į tai, ar asmuo, kuriam taikoma atsakomybė, buvo supažindintas su laisvės atėmimo įstaigoje taikomomis taisyklėmis (žr., pvz., 2013 m. gegužės 9 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-920/2013; 2013 m. rugpjūčio 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1262/2013; 2011 m. vasario 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-75/2011). Pastebėtina, kad tai, jog informuojant apie tam tikrą draudimą nebuvo laikomasi nuostatos apie supažindinimą pasirašytinai (Bausmių vykdymo kodekso 116 str.), savaime nepanaikina atsakomybės pagal Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnį, nes ši aplinkybė neturi lemiamos reikšmės subjektyviai nusižengimo pusei nustatyti (2009 m. gegužės 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-552/2009).

131. Administraciniuose teismuose laikomasi pozicijos, kad taikant atsakomybę už bausmės atlikimo režimo pažeidimą, galioja iš esmės tos pačios taisyklės, kaip ir taikant baudžiamąją ar administracinę atsakomybę, t. y. kad atitinkama teisinė atsakomybė gali būti taikoma nustačius teisės pažeidimo sudėtį. Toks reikalavimas iš esmės įtvirtintas Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnyje, kuris nustato, kad nuobauda gali būti skiriama tik pažeidimą padariusiam asmeniui (Bausmių vykdymo kodekso 143 str. 3 d.) (2013 m. spalio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1675/2013; 2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013; 2013 m. vasario 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-224/2013; taip pat žr. Suėmimo vykdymo įstatymo 36 str. 3 d.). Kaip pažymėta administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-2258/2013, Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnyje numatyta nuteistųjų atsakomybė už laisvės atėmimo bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą yra specialios rūšies drausminė atsakomybė, kuri taikoma tik laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, todėl sprendžiant dėl nuobaudų, numatytų Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnyje, paskyrimo pagrįstumo bei teisėtumo, kiekvienu konkrečiu atveju turi būti nustatyta, ar nuteistojo veikoje yra atitinkamo nusižengimo sudėtis, t. y. turi būti surinkti įrodymai, galintys patvirtinti ar paneigti nusižengimo faktą, nuteistojo kaltę, kitus nusižengimo sudėties elementus (2013 m. gruodžio 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-2258/2013; taip pat žr. 2010 m. spalio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1240/2010).

132. Nuobaudos asmenims, kurių laisvė apribota, skiriamos tam įgalioto pareigūno nutarimu arba įsakymu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad nutarimas skirti vieną iš Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnyje numatytų nuobaudų yra aktas, kuriame įgaliojimus skirti nuobaudas turintis pareigūnas pateikia nuteistajam kaltinimą dėl bausmės atlikimo režimo pažeidimo (Bausmių vykdymo kodekso 143 str. 1 d.). Taigi nutarime dėl nuteistojo nubaudimo turi būti aiškiai suformuluotas jam reiškiamas kaltinimas dėl režimo pažeidimo konkrečiai nurodant pažeidimo padarymo laiką, vietą, režimo reikalavimus pažeidžiantys veiksmai ir jų teisinis įvertinimas (kvalifikavimas) pagal konkrečias teisės aktų normas. Nutarimas dėl nuteistojo nubaudimo, kuriame nesuformuluotas konkretus kaltinimas arba kaltinimas, kuris neatitinka faktinių aplinkybių, negali būti laikomas pagrįstu (žr., pvz., 2013 m. vasario 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013; 2013 m. spalio 29 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1675/2013; 2013 m. vasario 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013).

133. Pastebėtina, kad nutarimams, kuriais skiriamos įstatyme nustatytos nuobaudos, be kita ko, taikomos Viešojo administravimo įstatymo 8 straipsnio 1 dalies nuostatos, įtvirtinančios, kad individualus administracinis aktas turi būti pagrįstas

objektyviais duomenimis (faktais) ir teisės aktų normomis, o taikomos poveikio priemonės turi būti motyvuotos (2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1483/2013).

134. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas savo praktikoje nuosekliai akcentuoja, kad nutarime skirti nuobaudą turi būti nurodytos visos reikšmingos aplinkybės, *inter alia* jo padarymo data ir laikas. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013 nustatyta, kad ginčijamame nutarime skirti nuobaudą nurodyta data ir laikas (2012 m. sausio 17 d. 8.00 val.) buvo ne pažeidimo naudojant kompiuterį padarymo data ir laikas, o pareiškėjo kompiuterio paėmimo patikrinimui data ir laikas. Atsakovas teigė, kad teisės aktų patvirtinta formali nutarimo skirti nuobaudą forma reikalauja įrašyti tik pažeidimo nustatymo laiką. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 38 priedu patvirtintos nutarimo dėl nuteistojo nubaudimo formos šią formą pildančiam pareigūnui negali būti kliūtis joje tinkamai suformuluoti konkretų kaltinimą. Be to, teismas atkreipė dėmesį, jog nutarimo dėl nuteistojo nubaudimo formoje pažymėta, kad užpildant šios formos dalį, kurioje apibūdinamas padarytas baudmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimas, nurodomas pažeidimo padarymo laikas, vieta, aplinkybės. Tai patvirtino, kad apelianto nurodytoje dokumento formoje yra atkreiptas dėmesys į reikalavimą surašant nutarimą (užpildant patvirtintą formą) dėl režimo pažeidimo nurodyti pažeidimo padarymo laiką, o ne pažeidimo nustatymo laiką, kaip teigė atsakovas. Teisėjų kolegija sutiko su atsakovo teiginiu, kad skiriant Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnyje numatytas nuobaudas, turi būti laikomasi šio Kodekso 143 straipsnio 4 dalyje nustatytų terminų, kurie skaičiuojami atitinkamai nuo pažeidimo atskleidimo dienos arba nuo tyrimo pabaigos dienos, tačiau pabrėžė, kad nutarime skirti nuobaudą kaltinimas turi būti suformuluotas nurodant pažeidimo padarymo laiką ir kitus pažeidimo sudėties elementus. Ar nėra pasibaigęs terminas, per kurį gali būti paskirta nuobauda, įgaliotas skirti nuobaudas pareigūnas turi įsitikinti iki nutarimo skirti nuobaudą priėmimo (2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013).

135. Nutarime skirti nuobaudą taip pat turi būti nurodytos konkrečios teisės normos, kurias pažeidžia nuteistasis. Šiame kontekste aktuali nuobaudų pagal Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalis 1 punktą, įtvirtinantį pareigą laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos, skyrimo praktika. Kaip teisėjų kolegija pažymėjo administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2211/2012, Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 punktas yra blanketinė bendro pobūdžio norma, kuri (dėl šio savo pobūdžio) turi būti taikoma kartu su paminėtą tvarką reglamentuojančio ir detalizuojančio teisės akto atitinkama norma (2012 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2211/2012; 2013 m. balandžio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-942/2013). Todėl sprendžiant dėl nuobaudos nuteistajam paskyrimo už baudmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimus, turi būti nustatyta ne tik tai, kokią bendrojo pobūdžio reikalavimą, nurodytą blanketinėje įstatymo normoje, pažeidė nuteistasis, o ir tai, kokių būtent Bausmių vykdymo kodekso normas įgyvendinančių poįstatyminių teisės aktų konkrečias nuostatas jis pažeidė (2013 m. vasario 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-236/2013). Kita vertus, tai, kad nutarime paskirti nuobaudą nėra nurodyta konkreti Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių nuostata, kurios pažeidimu pareiškėjas kaltinamas, vertintina kaip formalus pažeidimas, jei paties pažeidimo esmė nutarime suformuluota aiškiai ir nėra pažeista pareiškėjo teisė žinoti

už kokio konkretaus reikalavimo nesilaikymą jam skiriama nuobauda (2009 m. vasario 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-277/2009). Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁶³-192/2009 teisėjų kolegija konstatavo, kad nors nagrinėjamu atveju skiriant nuobaudą pareiškėjui ir nebuvo nurodyta jokių papildomų teisės aktų, kurių reikalavimus pareiškėjas pažeidė, tačiau bendros visuotinai žinomos higienos normos apsprendžia tam tikrą bendražmogišką asmenų elgesį bei atitinkamus draudimus (šiuo atveju draudimą šlapintis laisvės atėmimo vietos pasivaikščiojimo kiemyje), todėl pareiškėjas už Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punkto normų nesilaikymą buvo nubaustas pagrįstai (2009 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶³-192/2009).

136. Nutarime skirti nuobaudą, be kita ko, turi būti tiksliai nurodyta šio nutarimo apskundimo tvarka. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-2540/2011 teisėjų kolegija nustatė, kad pareiškėjo ginčijamame nutarime skirti nuobaudą pateiktas apskundimo tvarkos išaiškinimas buvo nekonkretus. Nutarime buvo nurodyta iš esmės tik tai, kad skundas turi būti paduotas per 5 dienas, o dėl pačios apskundimo tvarkos buvo apibendrintai nukreipiama į Bausmių vykdymo kodekso 143 ir 183 straipsnius. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio 8 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, nuobaudos apskundimo tvarka, priklausomai nuo to, ar nuobaudą paskyrė įstaigos direktorius, ar žemesnis pagal pareigas pareigūnas, skiriasi. Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio 8 dalis nustato palyginti trumpą kalendorinėmis dienomis skaičiuojamą nuobaudos apskundimo terminą, todėl apskundimo tvarkos išaiškinimas yra itin reikšmingas. Įstatymo reikalavimas išaiškinti individualaus administracinio akto apskundimo tvarką yra susijęs su akta priimančio subjekto pareiga nurodyti sprendime tokią informaciją, iš kurios be papildomų informacijos šaltinių (įstatymų, poįstatyminių teisės aktų) ir laiko sąnaudų asmeniui, nepriklausomai nuo jo išsilavinimo, amžiaus, būtų aišku, kokiai institucijai ir per kokį terminą gali būti paduotas skundas. Administracinio akto apskundimo tvarkos neišaiškinimo, nepilno ar klaidinančio išaiškinimo galima įtaka asmens teisės paduoti skundą ikiteisminei ginčo nagrinėjimo institucijai ar teismui, kilus dėl to ginčui, vertinama kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į individualios bylos faktines aplinkybes, kartu atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas asmuo savo teisėmis, kurias suteikia įstatymai, turi naudotis sąžiningai. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovo nurodyta aplinkybė, kad pareiškėjas ne pirmą kartą atlieka bausmę negali būti traktuojama taip, kad tokiam asmeniui jo teises, kurias numato įstatymai, galima aiškinti tik formaliai nurodant įstatymo normą. Tokiu būdu nuoroda į Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisykles, t. y. poįstatyminį teisės aktą, kuriuo yra patvirtinta nutarimo skirti nuteistajam nuobaudą forma (38 priedas), ginčą nagrinėjančiam teismui savaime nėra pagrindas konstatuoti, kad nuobaudos apskundimo tvarka asmeniui individualaus ginčo atveju buvo išaiškinta tinkamai. Be to, į Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių priedą aiškinant nutarimo skirti nuobaudą apskundimo tvarką nėra perkeltas Bausmių vykdymo kodekso atitinkamų normų turinys, o tik nukreipiama į šias normas (2011 m. rugpjūčio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-2540/2011).

137. Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio 8 dalies prasme „aukštesniu pagal pareigas pareigūnu“, kuriam gali būti apskūsta paskirta nuobauda, laikytinas tas pareigūnas, kuris gali revizuoti nutarimus dėl nuobaudų paskyrimo, priimtus šio Kodekso 143 straipsnio 7 dalyje nurodytų pa-

reigūnų. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra akcentavęs, kad Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio 8 dalis yra specialioji norma, kuri nustato privalomą ikiteisminę nuobaudą, skiriamą laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, apskundimo tvarką, pagal kurią bausmės vykdymo įstaigos vadovo sprendimas paskirti nuteistajam nuobaudą per penkias dienas ikiteisimine tvarka skundžiamas aukštesniam pagal pareigas pareigūnui – Kalėjų departamento direktoriui (2011 m. rugpjūčio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-2540/2011; taip pat žr. 2007 m. gegužės 24 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS¹⁴-241/2007, 2009 m. kovo 26 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-411/2009 ir kt.).

138. Pastebėtina, kad šioje srityje Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja praktiką, pagal kurią teismas, nagrinėjantis paskirtos nuobaudos teisėtumo ir pagrįstumo klausimą, turi būti aktyvus, kaip to reikalauja Administracinių bylų teisenos įstatymo 81 straipsnis (šiuo klausimu žr. 2013 m. rugpjūčio 28 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1262/2013). Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-219/2012 teisėjų kolegija akcentavo, jog administracinei bylai reikšmingos faktinės aplinkybės nustatytinos įvertinant byloje esančius įrodymus pagal taisykles, nurodytas Administracinių bylų teisenos 57 straipsnyje. Šioje teisės normoje įtvirtinta, kad įrodymai administracinėje byloje yra visi faktiniai duomenys, priimti bylą nagrinėjančio teismo ir kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybės, pagrindžiančios proceso šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokios aplinkybės, turinčios reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra (1 d.); minėti faktiniai duomenys nustatomi tokiomis priemonėmis: proceso šalių ir jų atstovų paaiškinimais, liudytojų parodymais, specialistų paaiškinimais ir ekspertų išvadomis, daiktiniais įrodymais, dokumentais ir kitais rašytiniais, garso bei vaizdo įrodymais (2 d.). Taigi byloje esantys tarnybiniai pranešimai, pažymos, taip pat ir paties pareiškėjo tarnybinio tyrimo metu duoti paaiškinimai laikytini tinkamais (leistiniais) įrodymais byloje ir įvertintini pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 6 dalyje nustatytas taisykles. Kartu teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad pagal pastarąją straipsnio dalį jokie įrodymai teismui neturi iš anksto nustatytos galios; teismas įvertina įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais (2012 m. sausio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-219/2012; 2011 m. gruodžio 13 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2932/2011).

139. Iš Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos matyti, kad nuteistieji ir suimtieji už nustatytų pareigų ir draudimų nesilaikymą atsako tik tada, kai bylą nagrinėjančiam teismui pateikiami išsamūs įrodymai, jog šie asmenys iš tiesų atliko teisės aktais draudžiamą veiką:

139.1. *Draudimas reikalauti paslaugos iš kito nuteistojo (BVK 110 str. 2 d. 8 p.)*. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 8 punkte įtvirtintas draudimas reikalauti bet kokios paslaugos iš kito nuteistojo ar kaltinamojo yra siejamas su fiziniu ar psichiniu poveikiu asmeniui, iš kurio reikalaujama paslaugos. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-224/2013 teisėjų kolegija nagrinėjo, ar teisėtai pareiškėjui buvo paskirta nuobauda, nustačius faktą, kad 2012 m. sausio 17 d. jis perdavė medicininio tepalo tūtelę kitam nuteistajam, prašydamas paklausti gydytojo apie šio tepalo gydymą paskirtį. Šią veiką atsakovas kvalifikavo, be kita ko, pagal Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies

8 punktą – draudimo reikalauti bet kokios paslaugos iš kito nuteistojo ar kaltinamojo pažeidimą. Teisėjų kolegija, patikrinsi bylą, konstatavo, kad minėta faktinė situacija nepatenka į Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 8 punkte numatyto draudimo ribas. Teisėjų kolegijos vertinimu, ši pareiškėjo kreipimasi į kitą nuteistąjį pagal pateiktus įrodymus nėra pagrindo traktuoti kaip reikalavimą paslaugos, nes reikalavimas siejamas su fiziniu ar psichiniu poveikiu asmeniui, iš kurio reikalaujama paslaugos. Nei ginčijamame nutarime skirti nuobaudą, nei medžiagoje, kuria remiantis priimtas šis nutarimas, nebuvo užfiksuota, kad pareiškėjas reikalavo paslaugos iš kito nuteistojo. Atsižvelgus į tai, ginčijamas nutarimas skirti nuobaudą buvo teismo panaikintas (2013 m. vasario 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-224/2013).

139.2. *Draudimas perleisti daiktus (BVK 110 str. 2 d. 4 p.)*. Aiškindamas Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 4 punkte įtvirtintą draudimą perleisti savo turtą kitiems kaltinamiesiems, nuteistiesiems ar pataisos įstaigų administracijai, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad šioje nuostatoje numatytas turto perleidimas reiškia atlygintą ar neatlygintą jo perdavimą kito asmens naudai. Šią išvadą teisėjų kolegija taip pat suformulavo minėtoje administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-224/2013. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal nustatytas aplinkybes nebuvo įrodymų, patvirtinančių, kad pareiškėjas perleido savo turtą kitam asmeniui. Šiuo aspektu teismas pabrėžė, kad turto perleidimas reiškia atlygintą ar neatlygintą jo perdavimą kito asmens naudai. Nagrinėtu atveju nebuvo pateikta įrodymų, kad pareiškėjas medicininių tepalų koku nors būdu perleido kitam nuteistajam. Teisėjų kolegija vertino, kad esant minėtoms aplinkybėms nuobaudos skyrimas pareiškėjui už Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 4 punktu pažeidimą negali būti pripažintas pagrįstu ir teisėtu, kadangi nenustatyta pažeidimo, kvalifikuoto pagal minėtas įstatymo normas, sudėtis. Teisėjų kolegija pripažino, kad nagrinėtu atveju pareiškėjas nesilaikė nustatytos kreipimosi į gydytoją tvarkos, tačiau ši situacija nepatenka į Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 4 punkto reguliavimo sritį (2013 m. vasario 6 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-224/2013).

139.3. *Draudimas atlikti atlygintinas paslaugas (BVK 110 str. 2 d. 4 p.)*. Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 4 punkte taip pat įtvirtintas draudimas atlikti mokamas ar kitaip atlyginamas paslaugas tiek kitiems kaltinamiesiems ar nuteistiesiems, tiek pataisos įstaigų administracijos darbuotojams. Šios nuostatos taikymui aktuali administracinė byla Nr. A⁷⁵⁶-1675/2013. Šioje byloje pareiškėjas skundė Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos direktoriaus nutarimą, kuriuo jam paskirta nuobauda už tai, kad 2012 m. liepos 25 d. jis padarė bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą – atliko mokamas paslaugas kitam nuteistajam, parašydamas už jį pataisos įstaigos direktoriui skirtą prašymą ir Lietuvos Respublikos Prezidentei skirtą malonės prašymą, ir tuo pažeidė Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 4 punktą. Teisėjų kolegija, išnagrinėjusi skundžiamo nutarimo turinį, nustatė, kad šiame nutarime, kuriame buvo formuluojamas kaltinimas pareiškėjui, nenurodyta nei pažeidimo padarymo vieta, nei data (surašant nutarimą turėtų būti nurodytas pažeidimo padarymo laikas, o ne pažeidimo nustatymo laikas). Nenurodytos ir kitos svarbios faktinės aplinkybės: kokiam nuteistajam už jį pareiškėjas parašė atitinkamus dokumentus, kokią konkrečiai naudą gavo iš asmens, kuriam atliko tas paslaugas. Tokiu būdu konstatuota, kad administraciniame akte nebuvo nurodyti visi režimo reikalavimus pažeidžiantys veiksmai, sudarantys konkrečią teisės pažeidimo sudėtį. Teisėjų kolegi-

ja taip pat pažymėjo, kad Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos pareigūno 2012 m. liepos 25 d. tarnybiniame pranešime nenurodyta, kokio pobūdžio naudą pareiškėjas gavo iš asmens už atitinkamų dokumentų surašymą. Be to, asmens, kurio atžvilgiu tariamai atlikta paslauga, paaishkinimas įstaigos direktoriui, kuriame jis pripažino, jog pareiškėjas paprašė parašyti prašymus (kuriuos pareiškėjas parašė 2012 m. liepos 18 d.), už ką jam davė tris cigaretes, rašytas tik 2012 m. liepos 30 d., t. y. keliomis dienomis vėliau nei pareigūno tarnybinis pranešimas, ir tą pačią dieną, kai buvo priimtas atsakovo nutarimas. Teisėjų kolegijos vertinimu, šios aplinkybės taip pat verčia abejoti, kad nuobauda pareiškėjui buvo pritaikyta nustačius, jog jo veikoje yra teisės pažeidimo sudėtis. Atsižvelgus į paminėtus nutarimus, pripažinta, kad vien šių pažeidimų pakanka Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos direktoriaus nutarimą pripažinti nepagrįstu ir jį panaikinti (2013 m. spalio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1675/2013).

139.4. *Draudimas vartoti necenzūrinius žodžius (SVĮ 32 str. 1 d. 1 p.)*. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1483/2013 pareiškėjas ginčijo nuobaudą, paskirtą už tai, kad kalėjimo prižiūrėtoją, atsakingą už kalinių vedimą pokalbiams telefonu, pavadino necenzūriniu terminu „ot kalė“. Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo direktoriaus nutarimu nuobauda skirta už Suėmimo vykdymo įstatymo 32 straipsnio 1 dalies 1 punkto bei Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo direktoriaus 2010 m. vasario 14 d. įsakymu Nr. 1-23 patvirtintų Suimtųjų elgesio taisyklių 3.11 punkto, pagal kurį suimtiesiems draudžiama vartoti necenzūrinius žodžius, žargoną, pravardes, toleruoti subkultūros reiškinius, reikalavimų pažeidimą. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija pirmiausia pastebėjo, kad pareiškėjas pasirašytinai buvo supažindintas su Bausmių vykdymo kodekso, Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių, Suėmimo vykdymo įstatymo, Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklių ir kitų teisės aktų reikalavimais bei perspėtas dėl atsakomybės už minėtų teisės aktų, vidaus tvarkos ir dienotvarkės pažeidimus. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad pats žodis „kalė“, jeigu kalbama apie gyvūnus, yra vartotinas, tačiau, jeigu šiuo žodžiu apibūdinamas žmogus, jis neabejotinai turi įžeidžiančią prasmę. Necenzūrinis yra netinkamas viešai pasakoti ar sakyti, nepadorus žodis. Tai patvirtino ir Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (<http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/n/necenzurinis>), ir paties pareiškėjo iniciatyva gauta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos išvada. Teisėjų kolegija sutiko su Kalėjimų departamento vertinimu, kad žodis „kalė“, ypač vartojamas moters, o šiuo konkrečiu atveju moters pareigūnės, vykdančios savo pareigas, atžvilgiu, turi būti suprantamas kaip įžeidimas, nes šiuo žodžiu yra vadina-mos visuomenei nepriimtina gyvenimo būdą propaguojančios moterys. Atsižvelgiant į tai, kad tuo metu, kai pareiškėjas pavartojo šį žodį, moterų daugiau nebuvo, nebuvo jokio pagrindo manyti, kad žodis „kalė“ buvo adresuotas kam nors kitam, o ne pareigūnei, nors ji tuo metu buvo ir kitoje kameros durų pusėje. Tai, kad minėtas įžeidžiančią prasmę turintis žodis buvo vartojamas pareigūnės atžvilgiu, leido spręsti ir pareiškėjo paaishkinimas, kad jis susierzino būtent dėl šios pareigūnės veiksmų, be to, pareiškėjas neneigė, kad vartojo šį žodį, taip pat kad šis žodis buvo pavartotas iš karto po pokalbio su minėta pareigūne. Atsižvelgus į tai, pripažinta, kad nuobauda pareiškėjui paskirta teisėtai ir pagrįstai (2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1483/2013; taip pat žr. 2013 m. gegužės 9 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-920/2013).

139.5. *Draudimas vartoti alkoholį (BVK 110 str. 2 d. 3 p.)*. Lietuvos administraci-

nio teismo praktikoje draudimas laisvės atėmimo įstaigoje vartoti alkoholią aiškinamas kaip absoliutus. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-589/2010 teisėjų kolegija konstatavo, kad drausminės nuobaudos paskyrimas už draudimo vartoti alkoholią pažeidimą nepriklauso nuo alkoholio koncentracijos kraujyje. Apžvelgiamas ginčas šioje byloje kilo dėl pataisos įstaigos administracijos nutarimų skirti nuteistajam nuobaudą – perkėlimą iš paprastosios nuteistųjų grupės į drausmės grupę – pagrįstumo bei teisėtumo. Pareiškėjas perkeltas iš paprastosios nuteistųjų grupės į drausmės grupę 12 mėnesių už tai, kad pažeidė bausmės atlikimo režimo reikalavimus, t. y. Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtintą draudimą vartoti alkoholinius gėrimus ar jų surogatus. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 2 dalies 3 punkte įtvirtintas draudimas laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems išgyyti, gaminti, platinti ar vartoti alkoholinius gėrimus ar jų surogatus yra absoliutus. Tai reiškia, kad laisvės atėmimo bausmės atlikimo režimo reikalavimu pripažįstamas nustatytas nuteistojo šia bausme alkoholinių gėrimų ar jų surogatų vartojimo faktas, nepriklausomai nuo alkoholio koncentracijos promilėmis jo biologinėse organizmo terpėse – iškvėptame ore, kraujyje, šlapime, seilėse ar kituose organizmo skysčiuose. Todėl aplinkybė, kad 2008 m. rugsėjo 25 d. patikrinus alkoholio kiekio matuokliu įtariamą neblaivumu pareiškėją, jo iškvėptame ore buvo užfiksuota nedidelė (0,3 promilių) alkoholio koncentracija, nagrinėjamam ginčui nebuvo pripažinta reikšminga. Teisėjų kolegija nurodė, kad pažeidimo pobūdis (itin piktybinis bausmės atlikimo režimo pažeidimas), taip pat aplinkybė, kad pareiškėjas net 14 kartų buvo baustas už įvairius bausmės atlikimo režimo pažeidimus, suteikia pagrindą išvadai, jog atsakovo paskirta pareiškėjui nuobauda nėra per griežta ir ją skiriant buvo laikytasi Bausmių vykdymo kodekso 143 straipsnio reikalavimų. Remiantis šiais motyvais, pareiškėjo apeliacinis skundas atmestas (2010 m. gegužės 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-589/2010; taip pat žr. 2010 m. vasario 1 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-803/2010).

139.6. *Draudimas bendrauti su kitais asmenimis pasivaikščiojimų metu (BVK 110 str. 1 d. 1 ir 2 p.).* Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktuose nustatyta, kad laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji privalo laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos ir vykdyti pataisos įstaigos administracijos reikalavimus. Administracinių teismų praktikoje šios nuostatos ne kartą taikytos, sprendžiant ginčus dėl Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklėse nustatyto reikalavimo nebendrauti su kitais asmenimis pasivaikščiojimo kiemelyje. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1382/2013 nustatyta, kad pareiškėjui nuobauda paskirta už tai, kad 2012 m. kovo 30 d. apie 14 val. 20 min., būdamas Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo pasivaikščiojimo kiemelyje, jis bendravo su asmenimis, esančiais kituose pasivaikščiojimų kiemeliuose, ir tokiais savo veiksmais pažeidė Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktų reikalavimus. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Bausmių vykdymo kodekso 103 straipsnyje įtvirtinta nuteistųjų teisė pasivaikščioti gryname ore. Šio straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad pasivaikščiojimas gali būti nutrauktas, jei nuteistasis pažeidžia Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių nustatytą pasivaikščiojimų tvarką. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktai yra blanketinės normos. Todėl vertinant, ar skundžiamu nutarimu pareiškėjas pagrįstai ir teisėtai buvo nubaustas už Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktų pažeidimą, turi būti nagrinėjama,

ar pareiškėjas laikėsi minėtos Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių nustatytos pasivaikščiojimų tvarkos ir vykdė pareigūnų reikalavimus. Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194, 234 punkte nustatyta, kad nuteistieji, kurie pasivaikščiojimo metu bando žodžiu ar kitais būdais palaikyti ryšius su nuteistaisiais, vaikščiančiais kitose pasivaikščiojimų kiemų kamerose, naudoja fizinį ar psichinį smurtą kitų asmenų atžvilgiu, turi daiktų ir reikmenų, kuriuos draudžiama turėti laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems, įžeidinėja, užpuola ar priešinasi pataisos įstaigos personalui, pataisos įstaigos direktoriaus budinčiojo padėjėjo sprendimu gali būti pašalinti iš pasivaikščiojimų kiemų ir uždaryti į gyvenamąsias kameras. Minėta elgesio taisyklė yra išdėstyta Vidaus tvarkos taisyklių XXXVII skyriuje „Nuteistųjų pasivaikščiojimo gryname ore tvarka“. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad šioje normoje specialių nuteistųjų pareigų nenumatyta, tačiau iš jos turinio galima spręsti, kad joje nustatytas pareigūnų veikimo būdas, kai nuteistieji elgiasi normoje aprašytu būdu. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad Vidaus tvarkos taisyklės 234 punkto nuostatų tikslas – užkardyti netinkamą nuteistųjų elgesį, draudžiamus susitarimus, agresiją. Teismas atkreipė dėmesį ir į tai, kad Vidaus tvarkos taisyklių XI skyriuje „Nuteistųjų elgesio taisyklės“ nėra nustatytos nuteistųjų pareigos nebendrauti su kitais nuteistaisiais. Byloje nustatyta, kad pareiškėjas neneigė pasisveikinęs su gretimame pasivaikščiojimo kiemelyje esančiu kaliniu (kaliniais), pasiteiravęs dėl laiko. Tačiau teisėjų kolegija, atsižvelgdama į Vidaus tvarkos taisyklių 234 punkto nuostatų tikslą, laikėsi nuomonės, kad vien tokie pareiškėjo veiksmai negali būti vertinami kaip bendravimas, „ryšių palaikymas“ Vidaus tvarkos taisyklių 234 punkto prasme ir negali būti pagrindu nuteistajam paskirti drausminę nuobaudą pagal Bausmių vykdymo kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1, 2 punktus (2013 m. birželio 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1382/2013). Tokios pačios pozicijos teisėjų kolegija laikėsi administracinėje byloje Nr. A⁸²²-900/2013, kurioje pripažinta, kad pareiškėjas, užkalbindamas kitame pasivaikščiojimo kiemelyje esantį kalinį, jam pasakydamas: „Labas, kaip tau sekasi“, Vidaus tvarkos taisyklių 234 punkto nuostatų nepažeidė. (2013 m. balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-900/2013). Šiame kontekste taip pat pastebėtina, kad vertinant, ar nuteistasis nesilaikė pasivaikščiojimo kiemeliuose tvarkos, nėra svarbu nustatyti, su kuo konkrečiai pareiškėjas bandė bendrauti, jeigu kitų bylos duomenų pakanka pažeidimo nustatymui (2013 m. lapkričio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1927/2013).

Pastebėtina, kad asmens pašalinimas iš pasivaikščiojimo kiemo nelaikytinas nuobauda, skiriama už bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą. Administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1927/2013 pareiškėjas teigė, jog buvo nubaustas du kartus, nes buvo ne tik nutrauktas jo pasivaikščiojimas, bet ir už tą patį pažeidimą jam papildomai uždrausta mėnesį pirkti maisto prekes. Šiuo aspektu teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuobaudos, skiriamos už bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą nuteistiesiems, numatytos Bausmių vykdymo kodekso 142 straipsnyje. Viena iš tokių nuobaudų yra draudimas iki vieno mėnesio pirkti maisto produktų (1 d. 3 p.), kuri nagrinėjamu atveju ir buvo paskirta pareiškėjui. Gi Vidaus tvarkos taisyklių 234 punkte numatyta pataisos įstaigos direktoriaus budinčiojo padėjėjo diskrecijos teisė pašalinti iš pasivaikščiojimų kiemų asmenį, kuris pažeidinėja nuteistųjų pasivaikščiojimo gryname ore tvarką, nėra nuobauda (2013 m. lapkričio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1927/2013).

139.7. *Pareiga gauti pataisos įstaigos administracijos leidimą, pageidaujant bendrauti su kitame sektoriuje esančiu asmeniu (BVK 110 str. 1 d. 1 ir 2 p.).* Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje akcentuojama, kad laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų pareigos teisės aktuose turi būti suformuluotos tiksliai ir aiškiai. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-953/2010 pareiškėjas skundė nutarimą, kuris priimtas dėl to, jog bendraudamas (kalbėdamas) su kitame lokaliniame sektoriuje esančiu (gyvenančiu) nuteistuoju, jis pažeidė Pravieniškių 1-ųjų pataisos namų direktoriaus 2006 m. liepos 19 d. įsakymu Nr. 1/05-88 patvirtintų Nuteistųjų elgesio taisyklių (toliau – ir Taisyklės) 2.44 punktą ir, nereaguodamas į pareigūno reikalavimą nutraukti šį pokalbį, pažeidė Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 1 ir 2 dalis bei šio kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktus. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Taisyklių 2.44 punkte įtvirtinta nuteistųjų pareiga „gauti pataisos namų personalo leidimą, pageidaujant bendrauti tarpusavyje esant atskiruose lokaliniuose sektoriuose“. Teisėjų kolegijos vertinimu, nuteistųjų pareiga gauti atitinkamą leidimą nėra suformuluota pakankamai aiškiai. Tokią išvadą kolegija padarė, atsižvelgusi į šiuos aspektus: pirma, ši Taisyklių norma nėra suformuluota atitinkamo draudimo nustatymo būdu; antra, iš jos nėra pakankamai aiškūs nei joje nurodyto nuteistųjų galimo (leistino) bendravimo vieta, nei tokio bendravimo būdai. Be to, pagal aptariamą teisės normos konstrukciją, joje nurodyto leidimo gavimą suponuoja situacija, kai nuteistasis siekia atitinkamo bendravimo, tačiau situacijoje, kai nuteistųjų bendravimas įvyksta atsitiktinai (pvz., nuteistiesiems atsitiktinai susitikus vietoje, kurioje ir vienas, ir kitas nuteistasis turėjo teisę būti), nurodyto leidimo neturėjimo teisinės pasekmės nėra suformuluotos pakankamai aiškiai tam, kad nuteistasis vienareikšmiškai suprastų jam privalomo elgesio taisyklę. Atsižvelgusi į nurodytus argumentus, teisėjų kolegija nusprendė, kad pareiškėjo pokalbis su kitu nuteistuoju savaime negali būti laikomas pareigos laikytis nustatytos pataisos įstaigų tvarkos pažeidimu nei Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 1 dalies, nei šio kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 punkto taikymo prasme. Todėl, teisėjų kolegijos vertinimu, nagrinėjamoje situacijoje negalima padaryti išvados, kad pareiškėjas sąmoningai nesilaikė Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 1 dalyje bei šio kodekso 110 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtintos nuteistųjų pareigos laikytis jiems nustatytų elgesio taisyklių. Pasisakydama dėl kito pareiškėjo tariamai padaryto drausmės pažeidimo, kuris teisės taikymo požiūriu siejamas su pareigūno nurodymo nevykdymu, t. y. Bausmių vykdymo kodekso 12 straipsnio 2 dalies bei šio kodekso 110 straipsnio 1 dalies 2 punkto taikymu, teisėjų kolegija pažymėjo, kad nuteistųjų pareiga vykdyti bausmės vykdymo institucijos įstaigos arba pareigūno nurodymus bei administracijos reikalavimus yra absoliuti ta prasme, kad tai yra viena iš pagrindinių pataisos įstaigų režimo laikymosi užtikrinimo sąlygų. Todėl šios pareigos nevykdymas, išskyrus atvejus, kad nuteistajam adresuotas nurodymas yra akivaizdžiai neteisėtas, laikytinas nuteistajam privalomų elgesio taisyklių pažeidimu. Teisėjų kolegija, susipažinusi su bylos medžiaga, nusprendė, kad negalima daryti vienareikšmiškos išvados, jog pareiškėjas po pareigūno reikalavimo nutraukti pokalbį su kitu nuteistuoju jį (pokalbį) tęsė. Atsižvelgęs į nustatytas aplinkybes, teismas nusprendė pareiškėjo ginčijamą nutarimą panaikinti (2010 m. birželio 22 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-953/2010; taip pat žr. 2010 m. gruodžio 2 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1506/2010).

139.8. *Draudimas naudotis mobiliuoju telefonu (BVK 110 str. 1 d. 1 p.).* Administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-717/2009 teisėjų kolegija pripažino, kad tais atvejais, kai draus-

minė nuobauda skiriama už naudojimąsi telefonu, būtina nustatyti patį naudojimosi telefonu faktą. Teisėjų kolegija atmetė apeliacinio skundo argumentus, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai taikė materialinės teisės normas ir be pagrindo nustatinėjo pareiškėjo naudojimosi mobiliojo ryšio telefonu faktą, nes bet koks disponavimas juo jau yra pažeidimas. Visų pirma, pats atsakovas nutarimu pareiškėjai nuobaudą paskyrė būtent už tai, kad ši naudojosi mobiliuoju telefonu, taigi teismas privalėjo patikrinti šios aplinkybės buvimą. Kita vertus, teisėjų kolegija pabrėžė, kad neginčytinų duomenų, jog pareiškėja koku nors būdu disponavo draudžiamu laisvės atėmimo vietoje turėti daiktu, byloje nesurinkta, o grįsti asmens kaltę vien prielaidomis negalima (2009 m. rugpjūčio 6 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-717/2009).

140. Šios apibendrinimo dalies nuostatų kontekste taip pat reikia pažymėti, kad koreguojant nuteistųjų elgesį jiems gali būti skiriamos ne tik įstatyme numatytos nuobaudos, bet ir tam tikros paskatinimo priemonės. Laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems skiriamas paskatinimo priemonės ir jų skyrimo tvarką reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 140 ir 141 straipsnių nuostatos (dėl suimtiesiems skiriamų paskatinimo priemonių žr. Suėmimo vykdymo įstatymo 33 str.). Taikydamas šias nuostatas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs, jog Bausmių vykdymo kodekso nuostatos nedraudžia nuteistiesiems, turintiems galiojančių nuobaudų, skirti Bausmių vykdymo kodekso 140 straipsnio 3 dalyje numatytą paskatinimo priemonę – perkėlimą iš kalėjimo į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą paprastosios grupės laikymo sąlygomis. Administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3008/2012 ginčas kilo dėl Bausmių vykdymo kodekso 140 straipsnio 3 dalies, kurioje nustatyta, kad ne mažiau kaip pusę paskirtos bausmės laiko atlikę nuteistieji, kurių elgesys nekelia pavojaus aplinkiniams, gali būti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka teikiami perkelti iš kalėjimo į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą paprastosios grupės laikymo sąlygomis, aiškinimo. Byloje nustatyta, kad pataisos įstaigos administracija atsisakė pareiškėjui paskirti minėtą paskatinimą, remdamasi Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 204 punktu, įtvirtinančiu, kad nuteistiesiems, turintiems galiojančių nuobaudų, negalima skirti paskatinimo priemonių, išskyrus panaikinti paskirtą nuobaudą prieš terminą. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija pabrėžė, jog Bausmių vykdymo kodekso 140 straipsnio (laisvės atėmimo bausmę atliekantiems nuteistiesiems skiriamos paskatinimo priemonės) 1 ir 2 dalyse numatytas priemonės skiria įgalioti pareigūnai, o 3 ir 4 dalyse – teismas. Bausmių vykdymo kodekso 140 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatytų paskatinimo priemonių skyrimo tvarka nustatyta Bausmių vykdymo kodekso 141 straipsnyje, jų taikymo tvarką detalizuoja Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. liepos 2 d. įsakymu Nr. 194 patvirtintos Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklės. Tačiau nuteistųjų perkėlimo iš kalėjimo į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą paprastosios grupės laikymo sąlygomis atskira tvarka ir sąlygos įstatymu nėra nustatytos. Teisėjų kolegijos vertinimu, Bausmių vykdymo kodekso 140 straipsnio 3 dalyje numatytos paskatinimo priemonės – perkėlimo iš kalėjimo į pataisos namus – taikymo sąlygos gali būti nustatytos tik įstatymu, dėl to atsakovas ir trečiasis suinteresuotas asmuo, vadovaudamiesi Pataisos įstaigų vidaus tvarkos taisyklių 204 punktu, nepagrįstai manė, kad nuteistasis negali būti teikiamas teismui dėl jo perkėlimo iš kalėjimo į pataisos namus, jei jis turi galiojančių nuobaudų. Teisėjų kolegija pripažino, kad remiantis Bausmių vykdymo kodekso 140 straipsnio 3 dalies nuostata, teikti ar neteikti teismui nuteistąjį, atlikusį ne mažiau kaip pusę paskirtos bausmės laiko, dėl jo perkė-

limo iš kalėjimo į pataisos namus tęsti bausmės atlikimą paprastosios grupės laikymo sąlygomis, yra pataisos įstaigos direktoriaus ar jį pavaduojančio pareigūno diskrecija, tačiau naudojimasis šia diskrecija turi būti motyvuotas tam, kad galima būtų įvertinti, ar konkrečiu atveju jis neprieštarauja tikslams bei uždaviniams, dėl kurių institucija buvo įsteigta ir gavo atitinkamus įgaliojimus, ar nebuvo peržengtos suteiktos diskrecijos ribos. Atsižvelgdama į tai bei remdamasi gero administravimo principais, teisėjų kolegija darė išvadą, kad atsakovas ir trečiasis suinteresuotas asmuo, priimdami ginčijamus sprendimus, jų tinkamai nemotyvavo bei peržengė suteiktos diskrecijos ribas (2012 m. lapkričio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-3008/2012).

VIII. Neturtinės žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų ir neteisėtai taikomų ribojimų, atlyginimas

---

141. Žala, kilusi dėl netinkamų kalinimo sąlygų ar neteisėtai taikomų suvaržymų, atlyginama, remiantis Civilinio kodekso 6.271 straipsnio nuostatomis. Civilinio kodekso 6.271 straipsnyje numatyta viešoji atsakomybė atsiranda, esant trimis sąlygoms: neteisėtiems veiksams ar neveikimui, žalai ir priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veiksmų (neveikimo) ir žalos. Vadinasi, reikalavimas dėl žalos atlyginimo (tiek turtinės, tiek neturtinės) gali būti patenkinamas, nustačius visumą viešosios atsakomybės sąlygų: pareiškėjo nurodytos valdžios institucijos neteisėtus veiksmus ar neveikimą, žalos pareiškėjui padarymo faktą ir priežastinį ryšį tarp valdžios institucijos neteisėtų veiksmų / neveikimo ir atsiradusios žalos. Nenustačius bent vienos iš minimų trijų viešosios atsakomybės sąlygų, valstybei pagal Civilinio kodekso 6.271 straipsnį nekyla pareiga atlyginti žalą (2013 m. gruodžio 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1953/2013).

142. Pastebėtina, kad pagal Civilinio kodekso 6.271 straipsnį žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto, nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės, todėl laisvės atėmimo įstaigų administracijos kaltės nebuvimas nešalina valstybės atsakomybės ir neatleidžia nuo pareigos atlyginti neturtinę žalą (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013). Kaip pažymėta administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013, remiantis Civilinio kodekso 6.271 straipsnio 1 dalies nuostatomis, laisvės atėmimo įstaigos administracijos kaltė nesudaro būtinos valstybės atsakomybės sąlygos ir neatleidžia valstybės nuo atsakomybės dėl neturtinės žalos atlyginimo pareiškėjui (2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013). Atsižvelgus į tai, administracinių teismų praktikoje pripažįstama, kad laisvės atėmimo įstaigos argumentai, jog kalinimo įstaiga negali daryti įtakos kalinamų asmenų skaičiui, sprendžiant viešosios atsakomybės klausimą, yra nereikšmingi. Suimtiesiems ar nuteistiems asmenims garantuojamų teisių užtikrinimas įkalinimo įstaigose yra pozityvi valstybės pareiga (2013 m. balandžio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-558/2013; taip pat žr. 2013 m. lapkričio 7 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013; 2013 m. gruodžio 16 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013), o ta aplinkybė, kad kalėjimas yra perpildytas ir jame trūksta vietų, neatleidžia kalėjimo administracijos nuo pareigos pasirūpinti kalinio sveikata (2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1459/2013).

Minėtos išvados, be kita ko, grindžiamos Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 25 d. sprendime byloje *Elefteriadis prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 38427/05, suformuota nuostata, jog valstybės, nepriklausomai nuo finansinių ar kitokių sunkumų, privalo organizuoti savo kalėjimų sistemą taip, kad būtų užtikrinta pagarba kalinių orumui (žr. 2013 m. spalio 15 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1459/2013 ir joje nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką).

143. Pastebėtina, kad reikalavimams dėl žalos, kilusios nepriimtinių kalinimo sąlygų metu, atlyginimo taikomas Civilinio kodekso 1.125 straipsnio 8 dalyje nustatytas sutrumpintas 3 metų ieškinio senaties terminas. Tai reiškia, kad asmuo, kuris mano, jog jo teisės ir teisėti interesai buvo pažeisti ir jis patyrė tiek turtinės, tiek neturtinės žalos, per trejų metų terminą gali apginti savo pažeistas teises, pareikšdamas ieškinį (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013).

144. Pagal Civilinio kodekso 1.127 straipsnio 1 dalį, ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. To paties straipsnio 5 dalis nustato, kad jei pažeidimas yra tęstinis, t. y. jis vyksta kiekvieną dieną, ieškinio senaties terminas ieškiniams dėl veiksmų ar neveikimo, atliktų tą dieną, prasideda tą kiekvieną dieną. Žalos, kilusios dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų, atlyginimo bylose Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, atsižvelgęs į pažeidimų pobūdį, ne kartą yra konstatavęs, kad paprastai pareiškėjas per visą kalinimo laikotarpį žino arba turi žinoti apie jo atžvilgiu atliekamus pažeidimus (2013 m. gruodžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-2364/2013; 2013 m. sausio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-343/2013). Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-307/2013 teisėjų kolegija, atsižvelgusi į nurodyto teisės pažeidimo pobūdį, darė išvadą, kad pareiškėjas visą jo nurodytą laikotarpį žinojo arba turėjo žinoti apie tai, kad jam neužtikrinama teisė į minimalų kameros plotą vienam asmeniui (2013 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-307/2013). Tuo metu administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1090/2013 teisėjų kolegija pažymėjo, kad pareiškėjas nepateikė įrodymų, jog pažeidimų metu nežinojo ir negalėjo žinoti apie neužtikrinamą teisę laikyti jį atskirai nuo rūkančių asmenų. Teisėjų kolegija, atsižvelgusi į byloje nustatytas aplinkybes, darė išvadą, kad pareiškėjas visą nustatytą laikotarpį žinojo arba turėjo žinoti apie jo atžvilgiu atliekamus pažeidimus (2013 m. rugsėjo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1090/2013).

145. Atkreiptinas dėmesys, kad ieškinio senatį pagal Civilinio kodekso 1.126 straipsnio 2 dalį teismas taiko tik tuo atveju, kai ginčo šalis reikalauja. Administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1028/2013 teisėjų kolegija nustatė, kad atsakovas pirmosios instancijos teismui nebuvo pateikęs prašymo taikyti ieškinio senatį. Be to, atsakovo atstovas pirmosios instancijos teismo posėdyje nedalyvavo. Atsižvelgus į tai, konstatuota, kad pirmosios instancijos teismas pareiškėjo reikalavimui atlyginti neturtinę žalą neturėjo pagrindo taikyti ieškinio senaties terminą. Šioje byloje teisėjų kolegija taip pat atkreipė dėmesį, kad apeliacinės instancijos teismas tikrina pirmosios instancijos teismo sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą, todėl atsakovo prašymas dėl ieškinio senaties taikymo, pareikštas tik apeliaciniame skunde, negali būti tenkinamas (2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1028/2013; taip pat žr. 2013 m. sausio 3 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2710/2012).

146. Pagal Civilinio kodekso 1.131 straipsnio 2 dalį, jeigu teismas pripažįsta, kad

ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbios priežasties, pažeistoji teisė turi būti ginama, o praleistas ieškinio senaties terminas atnaujinamas. Klausimą, ar konkrečios ieškinio senaties termino praleidimo priežastys yra svarbios ir sudaro pagrindą jį atnaujinti, teismas turi spręsti vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, atsižvelgdamas į ieškinio senaties termino trukmę (bendrasis ar sutrumpintas), ginčo esmę, šalių elgesį, ieškinio senaties teisinio instituto esmę ir paskirtį bei į kitas reikšmingas bylos aplinkybes (pvz., 2009 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1037/2009). Tam, kad ieškinio senaties terminas būtų atnaujinimas, pareiškėjas turi įvardinti objektyvias priežastis bei pateikti įrodymų, pagrindžiančių ieškinio senaties termino atnaujinimą (žr., pvz., 2013 m. gruodžio 5 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-2364/2013). Pastebėtina, kad klausimą, ar ieškinio senatis gali būti atnaujinama, teismas gali spręsti ir savo iniciatyva (2013 m. rugsėjo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1090/2013).

VIII.1. Neteisėtų veiksmų, susijusių su kalinimo sąlygomis, nustatymas

---

147. Aiškindamas neteisėtų veiksmų sąlygą apžvelgiamo pobūdžio ginčų kontekste, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad neteisėtumo Civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme konstatavimui reikia nustatyti, kad valdžios institucijos darbuotojai neveikė taip, kaip pagal įstatymus privalėjo veikti, neįvykdė jiems teisės aktais priskirtų funkcijų arba nors ir vykdė šias funkcijas, tačiau veikė nepateisinamai aplaidžiai, pažeisdami bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Sprendžiant dėl atitinkamos valstybės valdžios institucijos (jos pareigūnų) veikos neteisėtumo (Civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme), kiekvienu atveju yra būtina nustatyti, kokios konkrečios teisės normos, kurios reglamentuoja skundžiamos institucijos veiklą, buvo pažeistos, kaip būtent šie pažeidimai pasireiškė asmens, teigiančio, kad jis dėl tokių veiksmų (neveikimo) patyrė žalą, atžvilgiu, taip pat tai, ar atitinkamos pasekmės (jei jos nustatomos) atsirado būtent dėl tų valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtų veiksmų (2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013).

148. Pagal administracinių teismų praktiką, neteisėti valstybės valdžios institucijų aktai – valstybės viešosios atsakomybės pagal Civilinio kodekso 6.271 straipsnį esminė sąlyga, todėl šios sąlygos buvimas (nebuvimas) paprastai byloje nustatinėjamas pirmiausia. Kaip teisėjų kolegija pažymėjo administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-309/2013, nenustačius valdžios institucijos neteisėtų veiksmų, kitų civilinės atsakomybės sąlygų Civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme nustatinėjimas yra teisiškai beprasmis, nes nenustačius bent vienos iš minėtų trijų civilinės atsakomybės sąlygų, valstybei neatsiranda pareiga atlyginti žalą (2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-309/2013). Pastebėtina, kad nenustačius neteisėtų veiksmų, pareiškėjo reikalavimas dėl žalos atlyginimo turi būti atmestas, o ne paliktas nenagrinėtu (2013 m. rugsėjo 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1223/2013).

149. Neteisėta veika Civilinio kodekso 6.271 straipsnio taikymo prasme gali pasireikšti ir tarptautinių teisės aktų nesilaikymu. Išplėstinė teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-619/2008 pabrėžė, kad Europos žmogaus teisių konvencijos, kuri yra tiesiogiai taikoma Lietuvos Respublikoje, 3 straipsnis nustato, jog niekas negali

būti kankinamas, patirti nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas. Konvencijos 3 straipsnio reikalavimai įpareigoja ir kardomąjį kalinimą vykdančias, ir jo tvarką užtikrinančias institucijas. Jei asmuo yra laikomas tokiomis sąlygomis, kurios pažeidžia Konvencijos 3 straipsnį, tai yra akivaizdus teisės pažeidimas, kuris negali būti pateisinamas. Valstybės valdžios institucijų pareigūnų aktais padarytas Konvencijos pažeidimas taip pat gali būti pagrindas valstybės civilinei atsakomybei atsirasti, nes neteisėta veika Civilinio kodekso 6.271 straipsnio taikymo prasme gali pasireikšti ne tik nacionalinių teisės aktų, bet ir tarptautinių teisės aktų nesilaikymu (2008 m. balandžio 16 d. išplėstinės teisėjų kolegijos sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-619/2008).

150. Kita vertus, reikia pažymėti, kad žalos, kilusios dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų, atlyginimo srityje valstybės neteisėtų veiksmų konstatavimas nėra ribojamas vien tik Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio pažeidimo nustatymu. Tais atvejais, kai teismas Konvencijos 3 straipsnio nuostatų pažeidimo nenustato, tačiau konstatuoja, kad valstybė pagal nacionalinę teisę neužtikrino pareiškėjui laisvės atėmimo baudmės atlikimo įstaigos veiklą reglamentuojančių normų laikymosi, t. y. Civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme neveikė taip, kaip to reikalavo teisės aktai, yra pagrindas toliau spręsti žalos atlyginimo klausimą (2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013; 2013 m. spalio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1477/2013). Šiuo aspektu paminėtina administracinė byla Nr. A¹⁴³-2810/2011. Šioje byloje teisėjų kolegija konstatavo, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio netaikymas nagrinėjamoje situacijoje savaime nepaneigia galimybės taikyti ginčo santykiams Civilinio kodekso nustatytą neturtinės žalos atlyginimo institutą. Pažeidimų padarymas Konvencijos 3 straipsnio taikymo prasme yra „kokybiškai“ skirtingas nuo pažeidimų Civilinio kodekso 6.271 straipsnio 4 dalies taikymo prasme („valstybės ar savivaldybės civilinė atsakomybė pagal šį straipsnį atsiranda, jeigu valdžios institucijų darbuotojai neveikė taip, kaip pagal įstatymus šios institucijos ar jų darbuotojai privalėjo veikti“). Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo kvalifikavimui yra būdinga aplinkybių visuma, kuri atskleidžia tam tikro elgesio su žmogumi minimalaus žiaurumo laipsnio pasiekimą (žr., pvz., Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. lapkričio 18 d. sprendimą byloje *Savenkovas prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 871/02). Tačiau toks „kokybinio“ vertinimo elementas nėra reikšmingas (nėra būtinas), sprendžiant civilinės (deliktinės) atsakomybės klausimą Civilinio kodekso 6.271 ir 6.250 straipsnių taikymo prasme. Šioje byloje taip pat pažymėta, kad neturtinės žalos samprata, pateikta Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalyje, apibūdinimo įvairove skiriasi nuo atitinkamos sampratos, nurodytos Konvencijos 3 straipsnyje. Toks (Civilinio kodekso 6.250 str. 1 d. pateiktas) neturtinės žalos apibūdinimas kiekvienu konkrečiu atveju suteikia teismui plačią diskreciją neteisėtų (Civilinio kodekso 6.271 str. taikymo prasme) veiksmų pasekmes pripažinti asmens patirta neturtine žala ir ją įvertinti pinigine išraiška (2011 m. lapkričio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2810/2011).

151. Šiame kontekste taip pat reikia atkreipti dėmesį į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išaiškinimą, kad tam tikro laisvės atėmimo įstaigos pareigūno sprendimo (plačiąja prasme) nenuginčijimas Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka reiškia, jog šio įstatymo taikymo požiūriu jis laikytinas teisėtu ir pagrįstu, tačiau ši aplinkybė savaime nereiškia, kad tai yra pakankamas pagrindas pripažinti su šiuo sprendimu sietinus pataisos įstaigos pareigūnų veiksmus teisėtais Civilinio kodekso

6.271 straipsnio taikymo prasme (2012 m. sausio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-239/2012). Vien tik ta aplinkybė, jog pareiškėjas įstatymų nustatyta tvarka nepaskundžia administracinio akto, nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad pareiškėjo nurodomi ir, jo nuomone, neteisėti viešojo administravimo subjektų veiksmai yra teisėti, t. y. atitiko teisės aktų keliamus reikalavimus. Teismas, sprenddamas neturtinės žalos atlyginimo klausimą, turi išsamiai ir visapusiškai ištirti bylos aplinkybes bei analizuoti atsakovo veiksmus teisėtumo prasme (2011 m. rugpjūčio 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2686/2011).

VIII.2. Priežastinis ryšys

---

152. Sprendžiant pareiškėjo reikalavimo atlyginti dėl kalinimo nepriimtiniomis sąlygomis kilusią žalą pagrįstumo klausimą, svarbu nustatyti ne tik tai, kad laisvės atėmimo institucija ar jos pareigūnai atliko neteisėtus veiksmus, bet ir tai, kad šie veiksmai sąlygojo pareiškėjo nurodytos žalos atsiradimą. Šiuo klausimu Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime yra konstatavęs, kad asmeniui teisė į žalą, padarytos neteisėtais valstybės institucijų, pareigūnų veiksmis, atlyginimą atsiranda tik tada, kai įstatymų nustatyta tvarka yra konstatuojama, kad valstybės institucijos, pareigūnai atliko neteisėtus veiksmus ir kad žala asmeniui atsirado *būtent dėl tų* valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtų veiksmų.

153. Pagal administracinių teismų praktiką, teikiant reikalavimą atlyginti žalą, be kita ko, būtina pagrįsti, kad atsakovų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintų pareigų neįvykdymas objektyviai lėmė neigiamus padarinius arba buvo žalos priežastis, arba pakankamai prisidėjo prie žalos atsiradimo, kad valstybei ir (ar) savivaldybei tektų atsakomybė. Šiuo aspektu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad pagal teisės doktriną ir formuojamą teismų praktiką (pvz., žr., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-556/2005; 2007 m. lapkričio 26 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-7-345/2007; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 24 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1897/2008) priežastinio ryšio nustatymo byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus. Pirmame etape, naudojant *conditio sine qua non* testą (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija), nustatomas faktinis priežastinis ryšys. Šiame etape sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antrame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo (deliktinės atsakomybės ribas siaurinantį priežastinio ryšio teorija) (žr., pvz., 2011 m. liepos 14 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-3034/2011). Remdamasi šiomis nuostatomis, teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1186/2013 konstatavo, kad reikalavimas dėl žalos atlyginimo turi būti atmetamas, nes nagrinėtu atveju nenustatytas nei faktinis, nei juo labiau teisinis priežastinis ryšys tarp atsakovo veiksmų ir pareiškėjo nurodomos žalos. Pareiškėjo teigimu, jam dėl netinkamų kalinimo sąlygų sutriko širdies veikla. Tačiau teisėjų kolegija, įvertinusi bylos duomenis, nustatė, kad atsakovas, siekdamas garantuoti pareiškėjo sveikatos apsaugą, užtikrino jo gydymą, suteikė reikiamą pagalbą, organizavo jo gydymą, tokiu būdu buvo adekvačiai užtikrinama jo sveikata ir gerovė.

Teisminio nagrinėjimo metu nebuvo nustatytos aplinkybės, kurios leistų daryti išvada, kad sveikatos būklės pablogėjimas atsirado dėl prastų kalinimo sąlygų (2013 m. liepos 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1186/2013; taip pat žr. 2013 m. gegužės 20 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-301/2013).

VIII.3. Neturtinė žala, kilusi dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų

---

154. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje nuosekliai laikomasi pozicijos, jog asmuo, kuris yra kalinamas nepriimtinomis sąlygomis, paprastai patiria neturtinę žalą, kaip ji yra apibrėžta Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalyje (2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013; 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1946/2013; 2008 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje A¹⁴³-1966/2008 ir kt.). Remiantis Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalimi, neturtinė žala yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais.

155. Remiantis šia administracinių teismų praktikoje suformuota doktrinine nuostata, konstatavus tam tikrus kalinimo sąlygų pažeidimus, dažnai laikoma, kad pareiškėjas neišvengiamai patyrė tam tikros neturtinės žalos. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1946/2013 nustatyta, kad valstybė pagal nacionalinę teisę neužtikrino pareiškėjui laisvės atėmimo bausmės atlikimo įstaigoje minimalios gyvenamojo ploto normos, t. y. Civilinio kodekso 6.271 straipsnio prasme neveikė taip, kaip to reikalavo teisės aktai, ir dėl to yra pagrindas konstatuoti, kad pareiškėjui kilo atitinkamos pasekmės. Atsižvelgusi į pareiškėjo skundo pagrindą ir dalyką bei į nustatytas aplinkybes dėl netinkamų pareiškėjo bausmės atlikimo sąlygų, įvertinusi pažeidimų trukmę ir mastą, teisėjų kolegija sprendė, kad pareiškėjas galėjo patirti papildomų neigiamų dvasinių išgyvenimų ir fizinių nepatogumų, papildomą diskomfortą, kurių jis nebūtų patyręs, jei būtų buvęs laikomas teisės aktų nustatytais sąlygomis (2013 m. gruodžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1946/2013; taip pat žr. 2013 m. lapkričio 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1860/2013). Kitoje administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013 teisėjų kolegija konstatavo, kad ilgas kalinimo perpildytose kameroje laikotarpis sukėlė pareiškėjui rimtą diskomfortą ir psichologinę kančią. Dar daugiau, toks perpildymas trukdė naudotis bet koku privatumu kasdieniniame gyvenime, kas, teisėjų kolegijos vertinimu, savaime buvo labai traumuojanti patirtis (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013).

156. Remdamasis minėta taisykle, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas paprastai kritiškai vertina laisvės atėmimo įstaigos poziciją, jog nepaisant nustatytų pažeidimų, įtaka kalinimo asmens sveikatai nėra nustatyta. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013 atsakovas teigė, jog pareiškėjas nepateikė duomenų apie nagrinėjamo laikotarpio savo sveikatos būklę, kurių pagrindu būtų galima spręsti dėl teisės į nustatyto dydžio gyvenamojo ploto suteikimą kameroje neįgyvendinimo įtaką sveikatos būklei. Tačiau teisėjų kolegija šių argumentų dėl žalos nevertino, atsižvelgusi į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje nustatytą taisyklę, kad asmuo, kuris yra kalinamas nepriimtinomis sąlygomis, patiria neturtinę žalą, kaip ji yra

apibrėžta Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalyje (2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1476/2013). Kitaip tariant, aplinkybė, kad nebuvo įrodyta, jog padaryta žala sveikatai, nereiškia, kad asmuo nepatiria kitokio pobūdžio neturtinės žalos.

157. Administracinių teismų pozicija, pagal kurią asmuo, kuris yra kalinamas nepriimtinomis sąlygomis, paprastai patiria neturtinę žalą, kaip ji yra apibrėžta Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalyje, iš esmės grindžiama neturtinės žalos pobūdžio specifika. Išplėstinė teisėjų kolegija administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-619/2008 akcentavo, kad neturtinės žalos įrodinėjimas, atsižvelgiant į neturtinės žalos sampratą, atskleistą Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 1 dalyje, negali nepasižymėti atitinkama specifika. Neturtinė žala yra padaroma fizinio ar dvasinio pobūdžio pakenkimais, kurie sukelia kančias ir išgyvenimus, ji paprastai pasireiškia tam tikrais žmogaus dvasinio, vidinio pasaulio patyrimais, netekimais ar skausmais ir dažnai yra susijusi su žmogaus sąmonės lygmens reiškiniais, kuriuos įrodyti tiesioginiais įrodymais, kaip tai galėtų būti padaryta, pavyzdžiui, dėl automobilio sugadinimo, dažnai yra neįmanoma. Ginčo dėl neturtinės žalos padarymo sprendimui negali būti taikomi tokie patys įrodymų konkretumo standartai kaip nagrinėjant turtinės žalos padarymo klausimus, šiuo atveju didesnę reikšmę turi visuotinai žinomų aplinkybių, tam tikrų reiškinų atitikimo visuotinai priimtos moralės ir etikos normoms bei vertinimams kriterijai (2008 m. balandžio 16 d. išplėstinė teisėjų kolegijos sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-619/2008).

158. Šiame kontekste reikia pažymėti, kad neturtinės žalos buvimas teismo konstatuojamas tik tada, kai neigiamą poveikį asmeniui darę veiksmai yra intensyvūs (2013 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1222/2013). Šiam aspektui iliustruoti paminėtina administracinė byla Nr. A⁸²²-1409/2013. Pareiškėjas skunde teismui nurodė, kad patyrė neturtinės žalos, nes laisvės atėmimo įstaigoje veikianti parduotuvė neįvykdė jo užsakymo – nesuteikė galimybės įsigyti apelsinų. Šiomis aplinkybėmis teisėjų kolegija konstatavo, kad prekių tiekimo sutrikimas (prekių tiekėjui pritrūko apelsinų produkcijos iš sandėlio) nuteistajam negalėjo lemti reikšmingų ir didelių išgyvenimų, viršijančių Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuoto minimalaus žiaurumo lygio standarto bei viršyti kalinimui neišvengiamai būdingą kentėjimo laipsnį, nes truko neilgai (savaitę) ir yra ištaisytinas (galima pakartoti užsakymą kitą savaitę). Dėl šių priežasčių aptariamais veiksmais asmeniui nėra padarytas net menkiausias laipsnio neigiamas poveikis. Teisėjų kolegija pabrėžė, kad neturtinė žala konstatuojama tik tada, kai ją sukeliantys neteisėti veiksmai yra pakankamai intensyvūs, o ne mažareikšmiai ar smulkmeniški (2013 m. rugsėjo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1409/2013). Nežymūs gyvenamosios patalpos dydžio normos pažeidimai bei sąlyginai trumpa jų trukmė, dažniausiai savaime, nenustačius kitų laisvės atėmimo vietoje laikomo asmens padėti apsunkinusių aplinkybių, nėra laikomi pakankamu pagrindu teismui daryti išvadą, kad pareiškėjas buvo patyręs dvasinį sukrėtimą ir kitas neigiamas pasekmes Civilinio kodekso 6.250 straipsnio prasme (2013 m. gruodžio 17 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2033/2013; 2013 m. gruodžio 19 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-2219/2013; 2013 m. lapkričio 19 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1852/2013).

VIII.4. Neturtinės žalos atlyginimo būdai

159. Pagal Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalį, atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymas yra teismo prerogatyva. Ši nuostata teismų praktikoje aiškinama, kaip įpareigojanti teismą ne tik patikrinti reikalavimo pagrįstumą, bet ir pripažinus jį pagrįstu, nuspręsti dėl tinkamo žalos atlyginimo būdo (2013 m. birželio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1281/2013; 2013 m. liepos 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1211/2013). Iš administracinių teismų praktikos matyti, kad asmens, kuris patyrė neturtinės žalos dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų, teisės gali būti apginamos dviem būdais – teismo sprendimu pripažįstant asmens teisių pažeidimą arba už patirtą skriaudą atlyginant pinigine kompensacija. Kaip pažymėta administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1211/2013, atsižvelgiant į tai, kad neturtinės žalos dydį pagrindžiančių kriterijų sąrašas nebaigtinis, o kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymo saugoma teisinė vertybė ir neturtinė žala patiriama individualiai, teismas kiekvienu atveju turėtų spręsti, ar pakanka pažeistos teisės pripažinimo, ar turi būti priteisiama materialinė kompensacija (2013 m. liepos 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1211/2013).

160. Pastebėtina, kad taikydamas pažeidimo pripažinimą teismo sprendimu, kaip neturtinės žalos, kilusios dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų, atlyginimo būdą, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas remiasi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika panašiose bylose. Šiuo aspektu pažymima, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas, gindamas Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintas pagrindines žmogaus teises ir laisves, tam tikrais atvejais konstatuoja, jog teisės pažeidimo pripažinimas savaime yra pakankama ir teisinga satisfakcija už patirtą skriaudą (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Daktaras prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 42095/98; 2006 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *L. L. prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 7508/02). Atsižvelgus į tai, daroma išvada, kad teisės pažeidimo pripažinimas bylose, susijusiose su neturtinės žalos atlyginimu, tam tikrais atvejais gali būti savarankiškas pažeistų asmens teisių gynimo būdas. Tai reiškia, kad ne visais atvejais tam, jog būtų apginta pažeista neturtinė teisė, priteisiamas neturtinės žalos atlyginimas pinigais. Neturtinės žalos atlyginimas pinigais priteisiamas, jeigu konkrečiu atveju nustatoma, kad teisės pažeidimo pripažinimo nepakanka pažeistai teisei apginti (žr. 2013 m. gruodžio 16 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013 ir joje nurodytą Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimą byloje *Meilus prieš Lietuvą*; taip pat žr. 2013 m. gruodžio 2 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013; 2012 m. sausio 26 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-143/2012).

161. Piniginė kompensacija už neturtinę žalą, kilusią kalinimo metu, kaip žalos atlyginimo būdas, administracinių teismų praktikoje paprastai grindžiama konstitucine teise į žalos atlyginimą bei jos taikymą pildančia Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija (žr., pvz., 2013 m. balandžio 15 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013). Nagrinėdamas šio pobūdžio klausimus, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas remiasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime suformuotomis nuostatomis. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad neturtinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos

dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas (*inter alia* jokia materiali kompensacija) negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti – tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti, panaudojant *inter alia* materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą). Materiali (piniginė) kompensacija už moralinę žalą, kaip materialus tos moralinės žalos atitikmuo, taip pat turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, nes tokia materiali kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos, kuri buvo padaryta ir už kurią yra kompensuojama, turinio ir dėl to (jos dydis nesvarbu) pagal savo prigimtį negali (arba ne visada gali) atstoti patirtos dvasinės skriaudos. Tokios materialios (pirmiausia piniginės) kompensacijos už neturtinę žalą paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko asmeniui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimą).

VIII.5. Neturtinės žalos dydžio nustatymas

---

162. Administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013 teisėjų kolegija pažymėjo, kad asmens teisė į neturtinės žalos atlyginimą yra garantuota Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje ir ji turi būti įgyvendinama įstatymų nustatyta tvarka, nepažeidžiant bendrųjų teisinės valstybės principų, *inter alia* – teisingumo principo. Teisingas žalos atlyginimas reiškia ir tai, kad sprendžiant ginčus dėl žalos atlyginimo teismo turi būti nustatytas tikrasis žalos dydis. Teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą (2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013).

163. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-107/2013 pabrėžė, kad pareiškėjo prašoma atlyginti neturtinės žalos suma vertinama kaip nevaržanti teismo diskrecijos nustatyti neturtinės žalos dydį konkrečioje byloje ir yra tik viena reikšmingų bylai aplinkybių, į kurią teismas turi atsižvelgti. Priteisiant neturtinės žalos atlyginimą vadovaujamas teisingo žalos atlyginimo koncepcija, besiremiančia įstatymo ar teismų praktikos suformuotais vertinamaisiais subjektyviais ir objektyviais kriterijais, leidžiančiais kuo teisingiau nustatyti ir atlyginti asmeniui padarytą žalą, atkurti pažeistų teisių pusiausvyrą ir suponuojančiais pareigą preciziškai įvertinti konkrečios situacijos aplinkybes. Neturtinės žalos prigimtis lemia tai, kad nėra galimybės šią žalą tiksliai apskaičiuoti, grąžinti nukentėjusįjį į buvusią padėtį ar rasti tikslų piniginių tokios žalos ekvivalentą. Neturtinės žalos dydį nustato teismas, o ją patyręs asmuo turi pateikti teismui kuo daugiau ir kuo svarbesnių žalos dydžiui nustatyti reikšmingų kriterijų (2013 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-107/2013).

164. Atsižvelgiant į tai, kad atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymas yra teismo prerogatyva, nustatant atlygintinos neturtinės žalos dydį neturi būti vadovau-

jamasi bendrosiomis reikalavimo (dėl turinės žalos atlyginimo) pagrįstumo įrodinėjimo taisyklėmis, o turi būti taikomi (atsižvelgiama) tik teismui adresuoti žalos dydžio nustatymo kriterijai, nurodyti Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje. Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nebaigtinis tokių kriterijų sąrašas: žalos pasekmės, žalą padariusio asmens kaltė, jo turinė padėtis, padarytos turinės žalos dydis bei kitos turinčios reikšmę bylai aplinkybės, taip pat sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijai (2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013; 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1841/2013).

165. Kiekvienas žalos dėl kalinimo nepriimtiniomis sąlygomis atlyginimo atvejis yra individualus ir turi būti atsižvelgta į visumą faktinių aplinkybių, esančių konkrečioje administracinėje byloje (2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1896/2013). Iš Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo formuojamos praktikos matyti, kad neturtinės žalos atlyginimo būdas bei priteistinos sumos dydis, jei pasirenkamas atlyginimo būdas pinigais, iš esmės priklauso nuo aplinkybių daugeto: pažeidimo trukmės, sukeltų neigiamų pasekmių sunkumo, besikreipusio teisminės gynybos asmens elgsenos siekiant išvengti neigiamų faktorių, pažeistų teisių gynimo laiko požiūriu, t. y. ar pažeistas teises stengtasi apginti jau pažeidimo darymo metu, ar betarpiškai pastarajam pasibaigus (2013 m. balandžio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-859/2013).

166. Nustatydamas žalos dėl netinkamų kalinimo sąlygų atlyginimo būdą ir prireikus, dydį, teismas dažniausiai remiasi (atsižvelgia) šiais kriterijais:

166.1. *Pažeistos vertybės pobūdis.* Administracinių teismų praktikoje pripažįstama, kad teisingam kompensacijos už neturtinę žalą dydžio nustatymui svarbu, į kokias vertybes buvo kėsintasi ir koku būdu jos buvo pažeistos, nes kuo aukštesnė ir svarbesnė vertybė, tuo stipriau ji turėtų būti ginama. Administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1896/2013 teismas pabrėžė, kad kiekvienu konkrečiu atveju pažeidžiama skirtinga įstatymu saugoma teisinė vertybė, taigi neturtinė žala patiriama individualiai, todėl, be Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje išvardytų ir teismo konkrečiu atveju reikšmingomis pripažintų aplinkybių, kaip į vieną iš kriterijų neturtinės žalos atlyginimo dydžiui nustatyti, teismas privalo atsižvelgti į pažeistos teisinės vertybės pobūdį, specifiką, kaip į objektyvų kriterijų siekiant užtikrinti nukentėjusiojo patirtą dvasinę bei fizinį skausmą kuo labiau kompensuojantį ir kartu lygiateisiškumo bei proporcingumo principus atitinkantį neturtinės žalos atlyginimą (2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1896/2013). Atkreiptinas dėmesys, kad nagrinėjant skundus dėl netinkamų kalinimo sąlygų, pareiškėjo subjektinių teisių pažeidimo pobūdis paprastai yra susijęs su jo esminių laisvių, įtvirtintų Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnyje, pažeidimu – draudimu elgtis nežmoniškai ar žeminant asmens orumą (2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1841/2013; 2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013).

166.2. *Pažeidimo trukmė.* Nustatant žalos dydį, atsižvelgiama į pareiškėjo kalinimo netinkamomis sąlygomis laikotarpį (2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1860/2013). Konstatavus, kad nustatyto pažeidimo laikotarpis yra pakankamai ilgas, tinkamu žalos atlyginimu negali būti laikomas vien teisės į teisės aktuose numatytas kalinimo sąlygas pažeidimo pripažinimas (2013 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1290/2013; 2013 m. rugpjūčio 7 d. sprendi-

mas administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-797/2013; 2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013; 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1946/2013). Ilgai trunkantys pažeidimai nelaikytini mažareikšmiais (2013 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1222/2013). Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-977/2013 teisėjų kolegija, nustačiusi, kad pareiškėjo kalinimas perpildytose kamerose buvo ne vienkartinis ar trumpalaikis, o tęstinis, jo trukmė pakankamai ilga (56 paros), atsisakė pažeidimą pripažinti mažareikšmiu. Atsižvelgusi į tai, teisėjų kolegija darė išvadą, kad nagrinėtu atveju negalima apsiriboti vien pažeidimo fakto konstatavimu ir būtina priteisti žalos atlyginimą pinigine forma (2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-977/2013; taip pat žr. 2013 m. rugsėjo 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-712/2013).

166.3. *Pažeidimo pobūdis.* Neturtinės žalos atlyginimo klausimą sprendžiantis teismas įvertina, ar nustatyti pažeidimai, sukėlę pareiškėjui neturtinę žalą, žymūs. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013 teisėjų kolegija, spręsdama dėl neturtinės žalos atlyginimo būdo, atsižvelgė į tai, kad ginčo laikotarpiu teisės aktais nustatyta vienam asmeniui turinti tekti minimali gyvenamojo ploto norma buvo pažeista nežymiai – pareiškėjui teko 0,1 kv. m mažiau ploto nei nustatyta norma vienam asmeniui. Remdamasi nustatytomis aplinkybėmis, teisėjų kolegija nusprendė, kad nėra pagrindo priteisti pareiškėjui neturtinės žalos atlyginimą pinigais, todėl apsiribojo jo teisės į teisės aktuose nustatytas bausmės atlikimo sąlygas pažeidimo pripažinimu, kaip pakankama satisfakcija už teisių pažeidimą (2013 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013). Kitoje administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-608/2013 teisėjų kolegija, vertindama neturtinės žalos, priteistinos pinigine forma, dydį, taip pat vertino pažeidimo mastą. Teismas šiuo aspektu atkreipė dėmesį, kad kameroje nustatytos oro temperatūros (17,5 °C) skirtumas nuo normos nebuvo didelis (minimali leistina oro temperatūra – 18 °C) (2013 m. balandžio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-608/2013).

Kita vertus, intensyvus kalinimo sąlygų pažeidimas neturtinės žalos atlyginimo dydį didina. Šiais atvejais, kalinimo sąlygų pažeidimo pripažinimas teismo sprendimu nėra pripažįstamas teisingu asmens neturtinės žalos atlyginimo būdu. Intensyviu kalinimo sąlygų pažeidimu paprastai pripažįstamas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio nuostatas pažeidęs valstybės institucijų elgesys (2013 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-757/2013). Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013 teisėjų kolegija akcentavo, kad pareiškėjui kameroje dažnai tekdavo itin mažai ploto, t. y. 1,98 kv. m, 2,65 kv. m (2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013; taip pat žr. 2013 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-307/2013). Pažeidimo intensyvumą dar labiau sustiprina aplinkybė, jog itin perpildytose kamerose pareiškėjas kalinamas gana ilgai (2013 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-502/2013; 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013).

166.4. *Pažeidimo tąsa.* Dėl neturtinės žalos atlyginimo sprendžiantis teismas atsižvelgia į tai, ar pažeidimas, sukėlęs pareiškėjui neturtinę žalą, vis dar tęsiasi. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-608/2013 teisėjų kolegija pažymėjo, kad dalis kalinimo sąlygų pažeidimų, dėl kurių skundėsi pareiškėjas, ištaisyti – atliktas paprastas kameros remontas (2013 m. balandžio 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-608/2013). Tai, kad kalinimo sąlygų pažeidimas buvo pašalintas, įvertinta ir

administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2917/2012. Šiuo klausimu teismas pažymėjo, kad gavus informaciją apie ankstesnę pareiškėjo tarnybą, tolimesniam paskirtos baudsmės vykdymui pareiškėjas buvo perkeltas į Vilniaus pataisos namus, skirtus valstybės politikams, teisėsaugos, teismo, prokuratūros, kontrolės, valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojams, kuriems teismo nustatyta atlikti bausmę pataisos namuose (2013 m. sausio 2 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2917/2012).

166.5. *Pažeistų teisių gynimas laiko požiūriu.* Vertindamas neturtinės žalos dydį, teismas taip pat atsižvelgia, ar pažeistas teises stengtasi apginti jau pažeidimo darymo metu, ar šiam jau pasibaigus. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas laikosi nuostatos, kad asmens patirtų dvasinių ir fizinių kančių (Civilinio kodekso 6.250 str. prasme) poveikis jo fizinei ir psichinei sveikatai yra skaudžiausias ir labiausiai juntamas tuo laiku, kai asmenį veikia šias kančias sukeliantys neteisėti aktai (Civilinio kodekso 6.271 str. prasme). Laiko veiksnys asmens patirtas dvasines ir fizines kančias menkina, jos blėsta. Todėl aplinkybė, kad pareiškėjas delsia pasinaudoti teismine gynyba, leidžia daryti išvadą, jog jo patirta dvasinė skriauda nėra tokia didelė (2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013; 2012 m. vasario 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶³-1343/2012; 2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1860/2013).

Aptariamam aspektui aktuali ir administracinė byla Nr. A²⁶¹-1798/2013. Šioje byloje teisėjų kolegija pabrėžė, kad iš fakto, jog pareiškėjas dėl savo pažeistų teisių į teismą kreipiasi praėjus kuriam laikui (6 mėnesiams), neišplaukia (*non sequitur*), kad jis neturtinės žalos išvis nepatyrė. Priešingai – minėta aplinkybė (nuo patirtos žalos atsiradimo iki kreipimosi į teismą praėjus laiko tarpas) gali būti pagrindas ieškinio senačiai taikyti. Tačiau šiuo atveju ieškinio senaties terminas pareiškėjo reikalavimui nebuvo pasibaigęs, atsakovas jo neprašė taikyti, o teismas savo iniciatyva to daryti ir negalėjo (Civilinio kodekso 1.126 str. 2 d.). Teisėjų kolegijos vertinimu, aplinkybė, kad pareiškėjas dėl savo pažeistų teisių į teismą kreipėsi praėjus 6 mėnesiams po to, kai jis išvyko iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo, o per visą buvimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime laiką pareiškėjas nesikreipė į šios įstaigos administraciją su skundais dėl kalinimo sąlygų, nagrinėjamu atveju gali būti reikšminga nebent neturtinės žalos atlyginimo dydžiui, tačiau ne šios žalos fakto nustatymui. Atsižvelgusi į tai, kad pareiškėjas delsdė pasinaudoti teismine gynyba (pareiškėjas dėl neturtinės žalos atlyginimo kreipėsi į teismą praėjus 6 mėnesiams nuo tada, kai išvyko iš Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo), teisėjų kolegija nusprendė, jog jo patirta dvasinė skriauda nėra tokia didelė, kad ją būtų galima vertinti pareiškėjo nurodyta 50 000 Lt suma (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013; taip pat žr. 2013 m. balandžio 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-113/2013).

166.6. *Laisvės atėmimo įstaigos pareigūnų elgesys, inter alia ketinimai.* Sprendžiant dėl pareiškėjui priteistinos sumos neturtinei žalai atlyginti, be kitų aplinkybių, atsižvelgiama į tai, ar byloje nustatyta, jog laisvės atėmimo įstaigos administracija kuriuo nors pareiškėjo kalinimo laikotarpiu išskyrė jį iš kitų kalinamųjų ir sąmoningai siekė pažeminti pareiškėjo orumą ar nežmonišškai su juo elgtis ar kitaip blogino jo kalinimo sąlygas (2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013; 2013 m. gruodžio 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1946/2013; 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1544/2013; 2013 m. lapkričio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1585/2013; 2013 m. lapkričio 25 d.

nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1860/2013). Pastebėtina, kad teismas, sprenddamas dėl neturtinės žalos atlyginimo būdo ar piniginės kompensacijos dydžio, be kita ko, atsižvelgia į laisvės atėmimo įstaigos pastangas gerinti kalinamo asmens padėtį. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013 teismas palankiai vertino atsakovo nurodytas aplinkybes, jog esant perpildytoms kameroms stengiamasi, kad suimtieji ir nuteistieji tokiais sąlygomis būtų laikomi kuo trumpesnę laiką, t. y. atsiradus galimybei, perkelti į laisvesnes kameras, sudaromos sąlygos palaikyti švartą ir tvarką kameroje bei pasitelkiami tretieji asmenys, siekiant, kad kameros atitiktų higienos reikalavimus. Teisėjų kolegijos vertinimu, šios aplinkybės rodo, jog laisvės atėmimo vietos administracija palaipsniui, atsižvelgdama į finansinių galimybių ribas, siekia kalinamiems asmenims užtikrinti visose kalnimo patalpose tinkamas gyvenimo sąlygas ir neturi tikslo specialiai žeminti bausmes atliekančių asmenų orumą ar nežmoniškai su jais elgtis. Vis dėlto teismas, remdamasis Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. balandžio 19 d. sprendimo byloje *Peers* prieš *Graikiją*, pareiškimo Nr. 28524/95, 74 paragrafu, atkreipė dėmesį, kad tokio tikslo nebuvimas negali pašalinti Konvencijos 3 straipsnio pažeidimo konstatavimo (2013 m. lapkričio 18 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1798/2013; taip pat žr. 2013 m. rugpjūčio 5 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-1258/2013). Administracinėje byloje A⁵²⁰-897/2013 teisėjų kolegija taip pat akcentavo, kad atsakovas Lukiškių tardymo izoliatoriumis-kalėjimas ėmėsi visų įmanomų veiksmų, kad pareiškėjui būtų užtikrintos kuo palankesnės kalėjimo sąlygos. Lukiškių tardymo izoliatoriumis-kalėjimo administracija stengėsi, jog pareiškėjas, kurio laikymo sąlygos ne visiškai atitiko nustatytus reikalavimus, tokiais sąlygomis būtų laikomas kuo trumpesnę laiką, t. y. atsiradus galimybei perkelti į laisvesnes kameras (2013 m. birželio 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-897/2013).

166.7. *Pažeidimo pasekmės švelninančios aplinkybės.* Kalbant apie neturtinės žalos, kilusios dėl perpildytų kamerų, atlyginimą, teismų praktikoje svarbia aplinkybe laikytinas asmeniui taikomo režimo pobūdis. Administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013 teisėjų kolegija, sprenddama dėl tinkamo neturtinės žalos atlyginimo būdo, pabrėžė, jog būtina atsižvelgti į tai, kad Pravieniškių pataisos namai-atviroji kolonija, kurioje pareiškėjas atlikinėjo laisvės atėmimo bausmę, nėra kalėjimas ar kamerų tipo pataisos įstaiga, bei kad joje nuteistasis turėjo reglamentuotą judėjimo laisvę ir galimybes užsiimti leistina veikla, o buvimas pačioje gyvenamojoje patalpoje buvo privalomas tik pagal dienotvarkę skirtu miegui laikui. Taigi, teisėjų kolegijos vertinimu, nustatytas minimalaus gyvenamojo ploto normos neatitikimas buvo iš dalies kompensuotas pareiškėjo turėta judėjimo laisve (2013 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013; 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1544/2013). Kita vertus, nustačius, kad pareiškėjo galimybė judėti yra rimtai apribota, pvz., kai pareiškėjas turi teisę tik vieną valandą per parą būti gryname ore, o likusį laiką praleidžia kameroje, yra pagrindas spręsti dėl intensyvesnio pažeistų teisių gynimo būdo (2013 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-757/2013; 2013 m. gegužės 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-502/2013).

166.8. *Kalinamo asmens patiriamos žalos pobūdis ir mastas.* Vertinant neturtinės žalos atlyginimo dydį, atsižvelgiama į tai, ar netinkamo kalnimo sąlygos (apgyvendinimas perpildytose kameroje) iš esmės pakenkė pareiškėjo sveikatai (pvz., ar byloje nustatyta, kad pareiškėjo patirti nepatogumai bei dvasinės kančios turėjo ypatingą poveikį

sveikatai) (2013 m. gruodžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-2009/2013; 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1546/2013; 2013 m. rugpjūčio 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-797/2013). Sprendžiant šį klausimą, taip pat įvertinamos pareiškėjo asmeninės savybės. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-464/2013 teisėjų kolegija akcentavo, kad pareiškėjas jaunas, dėl kalinimo netinkamomis sąlygomis sveikatos sutrikimų ar kitokių pasekmių nekilo (2013 m. kovo 28 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-464/2013; 2013 m. gegužės 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-307/2013). Kita vertus, administracinių teismų praktikoje pripažįstama, kad sergantis asmuo kalinimo sąlygų pažeidimus išgyvena skaudžiau. Administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1702/2013 teisėjų kolegija kritiškai vertino tą aplinkybę, kad pareiškėjui, kuris gydėsi, tekęs gyvenamasis plotas buvo mažesnis, nei teisės aktais nustatytas vienam asmeniui tenkantis minimalus plotas tardymo izoliatoriaus ir areštinės kameroje, kai asmuo yra sveikas. Atsižvelgęs į tai, teismas konstatavo, kad teisės aktų reikalavimus atitinkančių gydymosi sąlygų (tam tikro gyvenamojo ploto nesuteikimas) nesudarymas tiesiogiai lėmė pareiškėjui fizinius nepatogumus, neigiamus dvasinius išgyvenimus bei sudarė pagrindą priteisti neturtinės žalos atlyginimą (2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-1702/2013).

166.9. *Kalinamo asmens subjektyvus situacijos vertinimas.* Šis neturtinės žalos nustatymo kriterijus suformuotas administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2917/2012. Teisėjų kolegija, nustačiusi, kad pareiškėjas įkalinimo įstaigoje buvo laikomas pažeidžiant imperatyvius teisės aktų, reglamentuojančių pareiškėjo saugumo užtikrinimui skirtu suėmimo vykdymo režimo reikalavimus, darė išvadą, kad dėl to pareiškėjas neabejotinai patyrė neigiamus dvasinius išgyvenimus. Teisėjų kolegija akcentavo, kad nagrinėjamu atveju yra ypač svarbus pareiškėjo subjektyvus situacijos vertinimas. Tai, kad pareiškėjui esant kartu su kitais asmenimis, jis galėjo jausti įtampą, nesaugumo jausmą dėl to, jog išaiškėjus aplinkybei dėl jo tarnybos Alytaus bei Pravieniškių pataisos namuose, su juo gali būti siekiama susidoroti, buvo pakankama išvadai, kad pareiškėjas patyrė neturtinę žalą (2013 m. sausio 2 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-2917/2012).

166.10. *Kalinamo asmens elgesys.* Vertinant asmens patirtą neturtinę žalą, teismų praktikoje atsižvelgiama ir į tai, ar pareiškėjas aktyviai siekė nutraukti tariamus kalinimo sąlygų pažeidimus. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013 teisėjų kolegija, spręsdama dėl atlygintinos neturtinės žalos dydžio, pažymėjo, kad byloje nėra duomenų, jog nustatytais laikotarpiais pareiškėjas būtų kreipęsis į baudmės vykdymo institucijos administraciją dėl kalinimo sąlygų netinkamumo (2013 m. gruodžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1864/2013). Tuo metu administracinėje byloje, kurioje pareiškėjui kilusi neturtinė žala buvo siejama su nuobaudos paskyrimu, buvo įvertinta, kad pareiškėjas atliko tam tikrus veiksmus, dėl kurių galėjo būti skirta nuobauda. Šį faktą teismas tiesiogiai įvardino kaip aplinkybę, į kurią atsižvelgtina vertinant neturtinės žalos dydį (2012 m. kovo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-309/2012).

166.11. *Teismų praktika žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų, atlyginimo byloje.* Šio kriterijaus taikymo aspektu paminėtina administracinė byla Nr. A⁵⁵²-733/2013. Šioje byloje teisėjų kolegija akcentavo, kad siekiant įgyvendinti teisinio apibrėžtumo, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principus, sprendžiant

neturtinės žalos atlyginimo klausimą atsižvelgiama į šiuo klausimu formuojamą teismų praktiką. Dėl šios priežasties nustatydami neturtinės žalos dydį teismai turi remtis įstatymų nustatytais ir teismų praktika suformuotais ir taikomais neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijais bei atsižvelgti į teismų analogiškose bylose priteistus neturtinės žalos dydžius. Tačiau teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad teismo precedentu gali būti remiamasi tik tada, kai teismų išspręstos situacijos yra tapačios. Byloje nustatyta, kad pareiškėjo apeliaciniame skunde nurodytos administracinių teismų nutartys buvo priimtose bylose, kurių faktinės aplinkybės nebuvo tapačios ar labai panašios į nagrinėjamą atvejį, todėl jomis kaip teismo precedentu teismas nusprendė nesiremti (2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-733/2013; taip pat žr. 2013 m. lapkričio 25 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013; 2013 m. gegužės 23 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1027/2013).

166.12. *Bendra šalies ekonominė padėtis.* Sprendžiant dėl neturtinės žalos dydžio, atsižvelgiama ir į tokias reikšmingas bendro pobūdžio aplinkybes, kaip bendrą šalies ekonominę situaciją bei pragyvenimo lygį (2013 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-107/2013; 2013 m. vasario 7 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁹²-176/2013). Pastebėtina, kad tam tikru laikotarpiu žalos atlyginimo dydžio nustatymui įtakos turėjo ir visuotinai žinoma aplinkybė – sunki valstybės finansinė padėtis (2013 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-53/2013). Teismas, sprendžiantis dėl neturtinės žalos dydžio, be kita ko, atsižvelgia į bylos nagrinėjimo metu Lietuvoje egzistuojančias ekonomines darbo užmokesčio bei pragyvenimo sąlygas – minimalią mėnesinę algą bei vidutinį darbo užmokesčių (2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴³⁸-1841/2013; 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1546/2013; 2013 m. liepos 4 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1126/2013). Šiuo aspektu administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-137/2013 teisėjų kolegija pastebėjo, kad pastarasis atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus – atsižvelgimas į Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinamą minimalios mėnesinės algos dydį – Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje nurodytų teisingumo bei protingumo kriterijų taikymo požiūriu yra įmanomas, tačiau jis negali būti laikomas vieninteliu ir pakankamu kriterijumi neturtinės žalos dydžio nustatymui (jo apskaičiavimui). Darydama tokią išvadą, teisėjų kolegija pirmiausia pažymėjo, kad joks teisės aktas tiesiogiai arba netiesiogiai nesieja minimalios mėnesinės algos dydžio su neturtinės žalos atlyginimo instituto taikymu. Antra vertus, tik tokio neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijaus taikymas nepaaiškinamai susiaurintų galimybę individualizuoti atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymą, t. y. iš esmės paneigtų galimybę (ir pareigą) teismui atsižvelgti į Civilinio kodekso 6.250 straipsnio 2 dalyje nurodytų (tarp jų ir išvardintų tiesiogiai) atlygintinos neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų visumą. Nagrinėjamoje situacijoje pirmosios instancijos teismas, panaudodamas paminėtą atsižvelgimo į minimalios mėnesinės algos dydį kriterijų, nustatė ne galutinę pareiškėjui atlygintinos neturtinės žalos sumą, o palaiškė ją (tokiu būdu apskaičiuotą atlygintinos žalos sumą) tam tikru pareiškėjui priteistinos neturtinės žalos dydžio nustatymo atskaitos tašku, t. y. vienos dienos be mokesčių sumą panaudojo, apskaičiuodamas už atitinkamą kalnimo netinkamomis sąlygomis dienų skaičių priteistiną piniginę kompensaciją. Teisėjų kolegija, remdamasi paminėtais argumentais, pripažino tokį pirmosios instancijos teismo panaudotą pri-

teistinos žalos dydžio nustatymo mechanizmą neteisingu (2013 m. sausio 31 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴³-137/2013).

166.13. *Sąžiningumas, teisingumas ir protingumas*. Visos minėtos neturtinės žalos būdo ir piniginės kompensacijos dydžio aplinkybės vertinamos įstatymo nustatytų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo imperatyvų kontekste (2013 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1840/2013; 2013 m. lapkričio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1546/2013 ir kt.).

167. Pastebėtina, kad tai nėra baigtinis sąrašas aplinkybių, darančių įtaką sprendimui dėl pažeistų teisių apgynimo būdo bei pasirinkus neturtinės žalos atlyginimą pinigais – jos dydžio. Kiekvienas atvejis yra individualus ir turi būti vertinamas atskirai (2013 m. balandžio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-859/2013). Kaip pažymėta administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-107/2013, įstatyme nustatytų neturtinės žalos dydį pagrindžiančių kriterijų sąrašas nebaigtinis, todėl kiekvienu konkrečiu atveju teismas turėtų spręsti dėl materialios kompensacijos už patirtą neturtinę žalą dydžio, aiškindamasis ir vertindamas individualias bylai svarbias neturtinės žalos padarymo aplinkybes ir kitus faktus, reikšmingus nustatant tokio pobūdžio žalos dydį, atsižvelgdamas į įstatyme bei teismų praktikoje įtvirtintus ir teismo šiuo konkrečiu atveju reikšmingais pripažintus kriterijus (2013 m. balandžio 16 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁰-107/2013).

168. Šiame kontekste taip pat pažymėtina, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas aptariamo pobūdžio bylose nuosekliai laikosi *non reformatio in peius* (draudimo keisti į blogąją pusę) principo, kuris reiškia, jog skundą teismui padavusio asmens padėtis dėl jo paties skundo negali būti bloginama. Tokiu būdu administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013 teisėjų kolegija, vadovaudamasi *non reformatio in peius* principu, atsižvelgdama į tą aplinkybę, kad pareiškėjas nėra apskundęs priteistos žalos dydžio, nevertino, ar pirmosios instancijos teismas tinkamai nustatė žalos dydį, t. y. atsižvelgė į pareiškėjo kalinimo netinkamomis sąlygomis laikotarpį, to pasekmes, nes skundą padavusio asmens padėtis negali būti bloginama, jei kiti proceso dalyviai skundo nėra padavę (2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1500/2013; 2013 m. spalio 15 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1459/2013).

VIII.6. Neturtinės žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų, įrodinėjimo taisyklės

---

169. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, kad pareiškėjas, pateikęs reikalavimą atlyginti neturtinę žalą, kilusią dėl netinkamų kalinimo sąlygų, yra saistomas pareigos nurodyti reikšmingas kalinimo sąlygas apibūdinančias aplinkybes (2014 m. vasario 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-81/2014). Pareiškėjo nurodytų aplinkybių pagrindu suformuluoti reikalavimai apsprendžia ginčo administracinėje byloje ribas (2012 m. sausio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-115/2012; 2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1251/2013). Teismas, išsamiai išnagrinėjęs ir įvertinęs pareiškėjo nurodomas reikšmingas faktines aplinkybes, patikrina laisvės atėmimo įstaigų ir jų pareigūnų veiksmų teisėtumą (2013 m. gruodžio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-2072/2013). Pastebėtina, kad atsižvelgus į kalinamų asmenų ribotas galimybes

rinkti įrodymus, paprastai iš pareiškėjo reikalaujama nurodyti tik pagrįstai detalizuotą kalinimo sąlygų apibūdinimą (2013 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁶⁰²-84/2013).

170. Pareiškėjui aiškiai nurodžius reikšmingas kalinimo sąlygas apibūdinančias aplinkybes, pareiga pateikti reikiamus dokumentus ir kitus įrodymus apie tam tikrų reikalavimų, susijusių su sveikos ir saugios kalinimo aplinkos užtikrinimu, tenka atsakovui, t. y. laisvės atėmimo vietos administracijai (2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1346/2013; 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-977/2013; 2013 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-197/2013). Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1246/2013 teisėjų kolegija pažymėjo, kad pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 4 dalį, įrodymus pateikia proceso šalys ir kiti proceso dalyviai. Tai bendroji įrodymų instituto taisyklė, kuri reiškia, kad kiekviena šalis ar proceso dalyvis turi pagrįsti savo poziciją įrodymų visuma, o kai nepakanka įrodymų patvirtinti, šiuo atveju atsakovo nurodomoms aplinkybėms, sprendimas priimtinas tos šalies nenaudai, kuriai priklauso neįrodytų aplinkybių įrodinėjimo našta. Vadinasi, Lukiškių tardymo izoliatorius-kalėjimas, teigdamas apie pakankamą gyvenamąjį plotą, tekusį pareiškėjui pastarojo nurodomu laikotarpiu, turėjo tai aiškiai bei tiksliai pagrįsti (2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1246/2013; taip pat žr. 2013 m. birželio 26 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1245/2013).

171. Administracinių teismų praktika, pagal kurią įrodinėjimo našta neteisėtų veiksmų vertinimo etape tenka laisvės atėmimo įstaigos administracijai, be kita ko, grindžiama Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1251/2013 teisėjų kolegija, remdamasi Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. sausio 10 d. sprendimu *Ananyev ir kiti prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 42525/07, 60800/08, pabrėžė, jog būtina atsižvelgti į asmenims kylančius objektyvius sunkumus renkant įrodymus apie jų kalinimo sąlygas, todėl griežtai negalima laikytis principo, jog įrodyti tam tikros aplinkybės buvimą turi asmuo, kuris ja remiasi. Iš esmės tai reiškia, kad pareiga pateikti reikiamus dokumentus ir kitus įrodymus apie kamerose asmenims tenkanti plotą tenka atsakovui (2013 m. rugsėjo 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1251/2013).

172. Atsižvelgus į paminėtą, siekdama pagrįsti, kad tam tikras pažeidimas, susijęs su kalinimo sąlygomis, nebuvo intensyvus, duomenis apie kamerose laikomų asmenų skaičiaus kaitą turi pateikti pati laisvės atėmimo institucija. Administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1692/2013 teisėjų kolegija konstatavo, kad atsakovo argumentai, jog pirmosios instancijos teismas pažeidimą nepagrįstai vertino kaip intensyvų ir tęstinį, nes kameroje laikomų asmenų skaičius per parą nuolat kito, dėl to kito ir jiems tenkanti ploto dalis, nesuponuoja išvados, jog pareiškėjui tenkanti ploto dalis atitinkamose kamerose ginčo laikotarpiu visiškai atitiko nustatytas normas, tokių duomenų nepateikė ir atsakovas (2013 m. liepos 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1692/2013; taip pat žr. 2013 m. liepos 5 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-51/2013; 2013 m. spalio 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1222/2013; 2013 m. gruodžio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-1946/2013). Kitoje administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-789/2013 teisėjų kolegija taip pat atsižvelgė į asmenų laikymo kardomojo kalinimo įstaigose specifiką, kad toje pačioje kameroje laikomų asmenų skaičius per parą nėra stabilus (dalis asmenų kviečiama pas ikiteisminio tyrimo pareigūnus, eta-

puojama į teismus ir atitinkamą laiką nebūna kameroje). Teisėjų kolegijos teigimu, neabejotina, kad ši aplinkybė turi įtakos vienam asmeniui tenkančios ploto normos kameroje kaitai, nes daliai asmenų išvykus, likusiems kameroje asmenims tenka daugiau kameros ploto. Tačiau, kaip ir administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-1692/2013, teisėjų kolegija konstatavo, jog ši aplinkybė nesuponuoja išvados, kad pareiškėjui tenkanti ploto dalis atitinkamose kameroje ginčo laikotarpiu visiškai atitiko nustatytas normas, tokių duomenų nepateikė ir atsakovas (2013 m. balandžio 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-789/2013; taip pat žr. 2013 m. gegužės 13 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁶⁶²-981/2013; 2013 m. liepos 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-1126/2013).

173. Pastebėtina, kad laisvės atėmimo įstaigai nesugebėjus paneigti pareiškėjo teiginių, susijusių su kalinimo ploto dydžiu ar kitais kalinimo sąlygų pažeidimais, jie laikomi nustatytais (žr., pvz., 2013 m. lapkričio 18 d. sprendimą administracinėje byloje Nr. A²⁶¹-1802/2013). Ši įrodinėjimo nuostata taip pat atspindi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką panašiose bylose, pagal kurią nėra būtina nustatyti kiekvieno teiginio tikrumą, nes Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnio pažeidimas gali būti nustatytas, remiantis teismui pareiškėjo pateiktais faktais, kurių atsakovas nesugeba paneigti (žr., pvz., 2009 m. balandžio 9 d. sprendimo byloje *Grigoryevskikh* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 22/03, 55 paragrafą; 2010 m. liepos 1 d. sprendimo byloje *Nedayborshch* prieš *Rusiją*, pareiškimo Nr. 42255/04, 30 paragrafą).

174. Aptariant įrodinėjimo ypatumus viešosios deliktinės atsakomybės, kilusios dėl nepriimtinių kalinimo sąlygų, bylose, reikia atkreipti dėmesį ir į šio pobūdžio ginčams būdingą neturtinės žalos įrodinėjimo specifiką. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje pabrėžiama, jog neturtinės žalos įrodinėjimas pasižymi specifika, nes neturtinė žala dažnai yra susijusi su fizinio ar dvasinio pobūdžio pakenkimais, kuriuos įrodyti tiesioginiais įrodymais dažnai neįmanoma. Todėl ginčo dėl neturtinės žalos padarymo sprendimui negali būti taikomi tokie patys įrodymų konkretumo standartai. Įrodinėjant neturtinę žalą ypatingą reikšmę įgyja įrodomieji faktai, t. y. tokie faktai, kurie yra pagrindas logine seka daryti išvadą, kad egzistuoja kitas – materialiojo teisinio pobūdžio faktas – neturtinės žalos padarymo faktas. Įrodžius tokius faktus, kurie neabejotinai turėtų lemti neigiamą poveikį nukentėjusiam asmeniui, gali būti konstatuotas ir neturtinės žalos padarymo faktas. Tokiais atvejais bylą nagrinėjantis teismas turi vadovautis Administracinių bylų teisenos įstatymo 57 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta bendrąja įrodymų vertinimo taisykle – vertinti įrodymus pagal vidinį savo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu bylos aplinkybių visumos ištyrimu, vadovaudamasis įstatymu, taip pat teisingumo ir protingumo principais (2013 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-1222/2013; 2013 m. gegužės 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁵²-733/2013; 2013 m. gegužės 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵²⁵-517/2013; 2013 m. balandžio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013).

175. Atsižvelgus į tai, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad gali būti nebūtina iš pareiškėjo reikalauti pateikti įrodymus, patvirtinančius dėl netinkamų kalinimo sąlygų patirtą žalą ir kančias. Kaip Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-84/2013, neturtinės žalos atlyginimas savo pobūdžiu visuomet siejasi su poreikiu kompensuoti materialiai sunkiai įkainojamoms vertybėms padarytą žalą,

todėl ir konkrečius įrodymus, bylojančius apie tai, koku būdu ir kaip minėta žala pasireiškė, kartais pateikti gali būti objektyviai neįmanoma (2013 m. vasario 8 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁶⁰²-84/2013). Šiuo aspektu administracinėje byloje Nr. A⁸²²-513/2013 taip pat konstatuota, jog iš pareiškėjo reikalauti pateikti įrodymus, patvirtinančius patirtą žalą ir kančias, nėra būtina, nes atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką panašiose bylose, toks formalus įrodinėjimo naštos perkėlimas iš daugelio asmenų atimtų galimybę gauti teisingą atlyginimą už kalinimą neatitinkančiomis reikalavimų sąlygomis, nenulėmusiomis objektyviai pamatuojamą kalinio fizinės ar psichinės būklės pablogėjimą (2013 m. sausio 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-513/2013 ir joje nurodyta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika; 2013 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1374/2013; 2013 m. balandžio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁵⁵⁶-859/2013). Apžvelgiamu klausimu paminėtina ir administracinė byla Nr. A⁸⁵⁸-889/2013. Šioje byloje teisėjų kolegija taip pat pabrėžė, jog pareiškėjui prašant priteisti neturtinę žalą negalima prašyti pateikti įrodymus, kurie vienareikšmiškai leistų spręsti apie patirtą žalą. Teismo vertinimu, nustačius, kad pareiškėjui nepagrįstai buvo apribotas bendravimas su žmona, nesuteikiant ilgalaikio pasimatymo su žmona, negalima teigti, kad jis nepatyrė žalos. Be to, vien tik tai, kad pareiškėjas ginčo laikotarpiu į pataisos namų psichologinę tarnybą dėl psichologinių problemų nesikreipė, savaime nepatvirtina, kad pareiškėjas nepatyrė psichologinio sukrėtimo, dvasinių išgyvenimų, kad nėra daroma žala jo santykiams su sutuoktine (2013 m. balandžio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013; taip pat žr. 2012 m. kovo 9 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-309/2012).

176. Kita vertus, kai pareiškėjas reikalavimą atlyginti neturtinę žalą grindžia aplinkybėmis, kurias objektyviai galima įrodyti, jis privalo pateikti atitinkamus įrodymus, leidžiančius teismui teisingai įvertinti patirtą neturtinę žalą, arba nurodyti reikšmingas aplinkybes, kodėl to padaryti negali. Šiuo aspektu Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nuosekliai laikosi pozicijos, kad asmuo, teigiantis, jog dėl netinkamų kalinimo sąlygų patyrė konkrečių sveikatos sutrikimų, šias aplinkybes privalo pagrįsti. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1290/2013 teisėjų kolegija pažymėjo, kad pareiškėjui nepateikus jokių duomenų, kad dėl kalinimo sąlygų jis susirgo kvėpavimo takų ligomis, ši aplinkybė vertintina kaip neįrodyta (2013 m. rugpjūčio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1290/2013). Tuo metu administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-369/2013 teisėjų kolegija, nustačiusi, kad bylos duomenys pagrindžia, jog pareiškėjas dėl per žemos kameros oro temperatūros susirgo peršalimo ligomis, priteisė pareiškėjui teisingą neturtinės žalos atlyginimą. Šioje byloje pareiškėjas, siekdamas pagrįsti patirtą neturtinę žalą, teismui pateikė Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo išduotą medicininį pažymėjimą, kuriame konstatuota, jog ginčo laikotarpiu jis kreipėsi dėl galvos ir gerklės skausmo bei jam paskirtas ambulatorinis gydymas (2013 m. sausio 24 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁶⁰²-369/2013).

177. Pastebėtina, kad apžvelgtos administracinių teismų praktikos krypties formavimui reikšmingos įtakos turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą savo praktikoje yra konstatavęs, kad šio pobūdžio ginčiuose ne visada galima pritaikyti *affirmanti incumbit probatio* (tas, kas teigia, turi tai įrodyti) principą, nes tam tikrais atvejais tik atsakovas turi prieigą prie informacijos, galinčios atmesti ar paneigti konkrečius teiginius (žr., pvz., 2011 m. sausio 11 d. spren-

dimą byloje *Hacioglu prieš Rumuniją*, pareiškimo Nr. 2573/03). Europos Žmogaus Teisių Teismas šio pobūdžio bylose taip pat nuosekliai akcentuoja, kad pareiškėjas neprivalo pateikti įrodymų, pagrindžiančių patirtą neturtinę žalą (žr., pvz., 2010 m. liepos 1 d. sprendimo byloje *Nedayborshch prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 42255/04, 37 paragrafą; 2009 m. spalio 15 d. sprendimo byloje *Antipenkov prieš Rusiją*, pareiškimo Nr. 33470/03, 82 paragrafą).

IX. Kai kurie procesiniai klausimai

---

178. Šiame apibendrinime, manytina, yra prasminga išskirti tam tikras administracinių bylų teisenos taisykles ir jų taikymo ypatumus, būdingus ginčų dėl laisvės atėmimo vietų institucijų ir jų pareigūnų veiksmų nagrinėjimui. Šioje dalyje glaustai apžvelgiami tam tikri ikiteisminės tvarkos, teritorinio teisingumo, skundo administraciniam teismui padavimo termino, žyminio mokesčio mokėjimo ir kiti procesinio pobūdžio aspektai.

Dėl ikiteisminės tvarkos

179. Išankstinio ginčų dėl laisvės atėmimo institucijų ir jų pareigūnų veiksmų bei sprendimų nagrinėjimo tvarką reglamentuoja Bausmių vykdymo kodekso 183 straipsnio ir Suėmimo vykdymo įstatymo 36 straipsnio 7 dalies bei 49 straipsnio 1 dalies nuostatos. Pastebėtina, kad šių nuostatų taikymo ypatumai administracinių teismų praktikoje buvo apžvelgti *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant išankstinio ginčų nagrinėjimo ne per teismą tvarką reglamentuojančias teisės normas, apibendrinimo (I dalis)* 13 skyriuje Ginčų dėl bausmių vykdymo institucijų, įstaigų ir pareigūnų veiksmų bei sprendimų nagrinėjimas (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis Nr. 19, 2010 m., 528–530 p.).

180. Administracinių teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad tuo atveju, kai įstatymų yra numatyta ikiteisminė tvarka vidinės administracinių aktų kontrolės sistemos pagrindu (toks santykis šiame kontekste yra tarp Lukiškių tardymo izoliatoriaus-kalėjimo ir Kalėjimų departamento) ir institucija, išnagrinėjusi ginčą ikiteisimine tvarka, skundžiamą individualų aktą palieka nepakeistu, tiesiogines teises pasekmes asmeniui sukelia pirminis individualus administracinis aktas. Esant tokiai situacijai asmens galimai pažeistos teisės teisme gali būti apgintos jam ginčijant tik tiesiogines pasekmes sukeliantį pirminį individualų administracinį aktą, o įrodymai, kad asmuo pasinaudojo įstatymo numatyta ginčo nagrinėjimo ne teismo tvarka, tokiu atveju yra patvirtinimas, kad asmuo yra įvykdęs įstatymų nustatytą kai kuriems atvejams sąlygą prieš kreipiantis teisminės gynybos pasinaudoti privaloma ginčo nagrinėjimo ne teismo tvarka (2010 m. rugpjūčio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1113/2010).

Dėl rūšinio teisingumo

181. Ginčai dėl žalos, patirtos dėl galbūt netinkamų Laisvės atėmimo vietos ligoninės suteiktų sveikatos priežiūros paslaugų, atlyginimo nagrinėtini bendrosios kompetencijos teismuose. Tokią išvadą padarė Specialioji teisėjų kolegija ginčams dėl

teisingumo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinio teismo spręsti (toliau – ir Specialioji teisėjų kolegija), priėmusi 2013 m. lapkričio 26 d. nutartį byloje T-110/2013. Specialioji teisėjų kolegija sprendė, kam teisingas pareiškėjo prašymas priteisti iš Lietuvos valstybės, atstovaujamos Laisvės atėmimo vietų ligoninės (toliau – ir Ligoninė), 104 040 Lt neturtinės ir 4 071,41 Lt turtinės žalos. Pareiškėjas nurodė, kad nuo 2012 m. vasario 24 d. iki 2012 m. kovo 9 d. Ligoninėje jam nebuvo suteiktos kokybiškos ir tinkamos sveikatos priežiūros paslaugos. Dėl to buvo pakenkta jo sveikatai ir jis patyrė turtinę ir neturtinę žalą. Pareiškėjo teigimu, dėl pablogėjusios sveikatos, darbingumo lygio nustatymui, tyrimų bei nosies pertvaros operacijos atlikimui, dėl miego apnėjos (knarkimo), taip pat dėl patirto streso ir kankinimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime bei Vilniaus pataisos namuose, jis buvo pristatytas į Ligoninę, kuri nesilaikė Pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies, 2 straipsnio 8 dalies, 9 straipsnio 3 dalies reikalavimų. Ligoninėje buvo pažeista jo teisė į privatumą, nes gydytojo apžiūros metu jis buvo stebimas prižiūrėtojų (formaliai – pašalinių asmenų). Jam nebuvo suteiktos kokybiškos sveikatos priežiūros paslaugos, nes Ligoninė netenkino pareiškėjo prašymų pakartotinai atlikti širdies kardiogramą, atlikti kompiuterinę tomografiją ir imtis tinkamo gydymo, skirti efektyvų gydymą dėl dešinio kelio pradinės artrozės ir kt., nors pagal Ligoninės nuostatus tai turėjo būti atlikta. Dėl Ligoninės netinkamo veikimo ir neveikimo, netinkamų sveikatos priežiūros paslaugų suteikimo ir šių paslaugų nesuteikimo, daugkartinio švitinimo rentgeno aparatu, kankinimo, paskirtų vaistų neišdavimo, buvo pakenkta pareiškėjo sveikatai. Šiomis aplinkybėmis Specialioji teisėjų kolegija priminė, kad ginčai dėl žalos atlyginimo yra civilinio pobūdžio ir, pagal bendrą taisyklę, jie yra priskirti nagrinėti bendrosios kompetencijos teismui (Civilinio proceso kodekso 22 str. 1 d., 25 str.). Administraciniai teismai nagrinėja tik tuos ginčus dėl žalos atlyginimo, kurie yra apibrėžti Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkte, t. y. ginčus dėl žalos, atsiradusios dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo (Civilinio kodekso 6.271 str.). Apžvelgiamu atveju pareiškėjas reiškė reikalavimą dėl turtinės ir neturtinės žalos, kurios atsiradimą iš esmės siejo su netinkamai suteiktomis asmens sveikatos priežiūros paslaugomis Ligoninėje, atlyginimo. Reikalavimų dėl žalos atlyginimo, kurie būtų siejami su Ligoninės administravimo veikla, atliekama specialių bausmių vykdymo ir administracinės teisės normų nustatyta tvarka, pareiškėjas nenurodė. Taigi byloje keliami reikalavimai buvo susiję tik su žalos, padarytos pacientui netinkamu sveikatos priežiūros paslaugų teikimu, atlyginimo santykiais. Šie santykiai, pasak Specialiosios teisėjų kolegijos, yra civiliniai teisiniai santykiai, todėl ginčas turėjo būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme (Civilinio proceso kodekso 22 str. 1 d., 25 str.) (Specialiosios teisėjų kolegijos 2013 m. lapkričio 26 d. nutartis byloje P. K. prieš Lietuvos valstybę, T-110/2013).

Dėl teritorinio teisingumo

182. Administracinių bylų teisenos įstatymo 35 straipsnyje numatyta, kad skundas (prašymas) paduodamas tam administraciniam teismui, kurio veikimo teritorijoje yra viešojo administravimo subjekto, kurio teisės aktai ar veiksmai (neveikimas) yra skundžiami, buveinė. Pagal administracinių teismų suformuotą praktiką bylose dėl neturtinės žalos atlyginimo, atsiradusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų, atsakovu yra lai-

koma Lietuvos valstybė, kurią atstovauja įstaiga, dėl kurios netinkamų kalinimo sąlygų yra padaryta žala pareiškėjui. Taigi bylos dėl neturtinės žalos priteisimo dėl netinkamų kalinimo sąlygų yra priskirtos nagrinėti teismui pagal įkalinimo įstaigos buvimo vietą (2013 m. kovo 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁷⁵⁶-357/2013).

183. Aptariamo klausimo kontekste reikia priminti, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra išaiškinęs, jog administracinis teismas neturi teisės prieš bylos šalies valią nurodyti, kas turi būti šalies atstovu byloje ir įsiterpti į vidinius atstovo ir atstovaujamojo teisinius santykius. Svarbu tik tai, kad subjektas pagal įstatymą galėtų būti atstovu procese ir kad jo įgalinimai atstovauti būtų tinkamai įforminami. Ta pati taisyklė taikytina ir tais atvejais, kai bylos šalimi yra Lietuvos valstybė. Valstybės, kaip ypatingo juridinio asmens, specifika lemia tai, kad valstybė pati negali vesti bylos administraciniame teisme, o privalo būti atstovaujama atitinkamų institucijų. Tačiau būdama šalimi administraciniame procese, valstybė išsaugo dispozityvumo principo suteikiamą galimybę pasirinkti, kas bus jos atstovas byloje. Apsisprendus, kad byloje dėl žalos atlyginimo jai turi atstovauti valstybės institucija, dėl kurios arba dėl kurios pareigūnų neteisėtų aktų atsirado žala, teismas neturi pagrindo ignoruoti šios atstovaujamojo valios ir parinkti bylos šaliai (valstybei) kitą atstovą. Tai gali padaryti tik pats atstovaujamas, šiuo atveju – pati Lietuvos valstybė (2008 m. balandžio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-330/2008, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis Nr. 4(14), 2008 m., 109–124 p.).

Dėl skundo reikalavimų savarankiškumo

184. Administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013 teisėjų kolegija konstatavo, kad asmuo, kuris skundžiasi dėl kalinimo sąlygų ir taikomų ribojimų, gali teikti savarankišką reikalavimą atlyginti žalą. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, jog nurodytos išvados nepaneigia trečiojo suinteresuoto asmens Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos pateikti argumentai, kad pareiškėjas, reikalaujantis atlyginti patirtą neturtinę žalą, neginčija nei Marijampolės pataisos namų, nei Kalėjimo departamento konkrečių sprendimų dėl atsisakymo suteikti jam ilgalaikius pasimatymus su sutuoktine, todėl nėra teisinio pagrindo priteisti jam neturtinės žalos atlyginimo. Šiuo aspektu pažymėta, jog reikalavimas dėl žalos atlyginimo nėra laikomas išvestiniu iš reikalavimo dėl administracinių aktų, dėl kurių galbūt ir kilo žala, panaikinimo, todėl nagrinėjamu atveju gali būti sprendžiamas klausimas dėl neturtinės žalos atlyginimo ir esant nustatytoms sąlygoms deliktinei atsakomybei atsirasti turi būti sprendžiama dėl neturtinės žalos atlyginimo būdo ir / ar dydžio (žr. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. gruodžio 2 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS⁸⁵⁸-827/2011, 2013 m. sausio 4 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS⁶⁰²-11/2013) (2013 m. balandžio 15 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-889/2013).

185. Administracinėje byloje Nr. AS⁵²⁵-571/2013 konstatuota, kad administraciniuose teismuose negali būti reiškiamas reikalavimas pripažinti, jog asmuo buvo kalinamas nežmoniškomis sąlygomis. Šioje byloje teisėjų kolegija nustatė, jog nagrinėjamu atveju pareiškėjas pateikė atskirąjį skundą dėl pirmosios instancijos teismo nutarties ta apimtimi, kiek pirmosios instancijos teismas ja atsisakė priimti pareiškėjo skundą dalyje dėl reikalavimo pripažinti, kad Plungės rajono policijos komisariato areštinėje jis buvo laikomas nežmoniškomis sąlygomis. Teisėjų kolegija, susipažinusi su na-

grinėjamos bylos medžiaga ir skundžiama nutartimi, sutiko su pirmosios instancijos teismo argumentais ir išvada, kad toks reikalavimas negali būti savarankišku administracinės bylos dalyku ir vertintinas tik kaip skundo pagrindas, t. y. aplinkybės, kuriomis pareiškėjas grindžia reikalavimą dėl neturtinės žalos, atsiradusios dėl kalinimo nežmoniškomis sąlygomis (2013 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁵²⁵-571/2013).

Dėl teisės ginčyti norminio administracinio akto nuostatas

186. Remiantis Administracinių bylų teisenos įstatymo 110 straipsnio nuostatomis, administraciniuose teismuose pripažįstama, jog nuteistieji ar suimtieji asmenys nepatenka į subjektų ratą, turinčių tiesioginę teisę ginčyti norminius administracinius aktus. Administracinėje byloje Nr. I⁴⁴²-26/2013 išaiškinta, kad pareiškėjas tiesiogiai kreiptis į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą su abstrakčiu prašymu iširti norminio administracinio akto (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2010 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. V-46 patvirtintų Nuteistųjų naudojamų daiktų elektros energijos sąnaudų apskaičiavimo ir išlaidų už sunaudotą elektros energiją apmokėjimo taisyklių) teisėtumą šiuo atveju neturi teisės. Įstatymo nustatyta tvarka tai galėtų padaryti apygardos administracinis teismas, nagrinėjantis bylą pagal jo skundą (ABTĮ 111–112 str.) (2013 m. rugsėjo 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. I⁴⁴²-26/2013).

187. Pastebėtina, jog teikiant prašymą bylą nagrinėjančiam teismui inicijuoti norminio administracinio akto, reglamentuojančio kalinimo tvarką, patikrą, taikomi bendrieji norminių aktų ginčijimo administraciniuose teismuose reikalavimai ir pareiškėjas privalo pagrįsti kvestionuojamų teisės aktų sąsają su nagrinėjamu ginču.

Dėl žyminio mokesčio

188. Vadovaujantis Administracinių bylų teisenos įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 10 punktu, žyminiu mokesčiu neapmokestinami ir skundai (prašymai) dėl administracinių nuobaudų paskyrimo (nepaskyrimo). Administracinių bylų teisenos įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 10 punktas netaikomas nuobaudoms, skiriamoms atliekantiems laisvės atėmimo bausmę nuteistiesiems. Administracinėje byloje Nr. AS³⁹-22/2008 teisėjų kolegija konstatavo, kad pareiškėjas skundė ne administracinę nuobaudą, o drausmės nuobaudą, kuri jam, kaip nuteistajam, buvo paskirta Pravieniškių 3-ųjų pataisos namų administracijos už bausmės atlikimo režimo reikalavimų pažeidimą, o ne už administracinį teisės pažeidimą. Todėl šis pareiškėjo skundas nepriskirtinas skundams, kurie pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 10 punktą neapmokestinami žyminiu mokesčiu (2008 m. sausio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS³⁹-22/2008).

Sprendžiant dėl atleidimo nuo žyminio mokesčio mokėjimo, be kitų aplinkybių, atsižvelgiama į pareiškėjo teisinės padėties ypatumus. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. AS³⁹-22/2008 teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad atsižvelgus į pareiškėjo sąskaitoje turimas pinigines lėšas (per paskutinius šešis mėnesius pareiškėjas gavo 623,40 Lt pajamų), taip pat į tai, kad pareiškėjas, kaip laisvės atėmimo bausmę atliekantis nuteistasis, yra išlaikomas valstybės, pareiškėjas gali būti atleistas nuo dalies žyminio mokesčio mokėjimo (2008 m. sausio 3 d. nutartis admi-

nistracinėje byloje Nr. AS³⁹-22/2008). Spręsdamas žyminio mokesčio klausimą, teismas yra atsižvelgęs ir į tai, kad pareiškėjas būdamas sulaikytas negali atlikti jokių finansinių operacijų ir neturi objektyvių galimybių tiek pateikti informacijos apie jo finansinę padėtį, tiek ir atlikti finansinius sandorius (2013 m. birželio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS⁵⁵²-422/2013).

Pažymėtina, kad žyminiu mokesčiu gali būti apmokestinama ir skundo dalis (2013 m. lapkričio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸²²-1532/2013).

Apžvelgiamu klausimu taip pat žr. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimo* II dalies Teisė kreiptis į teismą ir jos realizavimas 11 skyrių Žyminis mokestis ir jo dydis (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis Nr. 23, 2012 m., 680–686 p.).

Praleisto termino atnaujinimas

189. Administracinių teismų praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai pareiškėjas yra nuteistasis ir neturi galimybės visiškai laisvai įgyvendinti savo teisių, t. y. pareiškėjo judėjimo laisvė jam paduodant apeliacinį skundą yra apribota, yra pagrindas spręsti dėl praleisto termino atnaujinimo. Pavyzdžiui, administracinėje byloje Nr. TA⁵²⁵-28/2012 teisėjų kolegija sprendė pareiškėjo, kuris buvo patalpintas į Lukiškių tardymo izoliatorių-kalėjimą, prašymą dėl termino atnaujinimo apeliaciam skundui pateikti. Teisėjų kolegija, įvertinusi tai, kad pareiškėjo judėjimo laisvė, jam paduodant apeliacinį skundą, buvo apribota, pirmosios instancijos teismo sprendimo paskelbime (2011 m. gruodžio 22 d.) pareiškėjas nedalyvavo, o teismo sprendimo nuorašą gavo praėjus penkioms dienoms po skundžiamo sprendimo paskelbimo, ir iš esmės itin nedelsdamas (2012 m. sausio 10 d.) pateikė apeliacinį skundą, remdamasi teisingumo ir protingumo principais, nusprendė, jog pareiškėjas terminą apeliaciam skundui paduoti iš esmės praleido dėl svarbių, objektyvių, nuo jo valios nepriklaususių priežasčių, todėl toks terminas atnaujintas (2012 m. kovo 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA⁵²⁵-28/2012; 2013 m. liepos 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA⁵⁵²-51/2013). Svarbiu faktu, sprendžiant dėl termino atnaujinimo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje pripažinta ir ta aplinkybė, kad pareiškėjas tam tikrą laiką buvo kalinamas baudos izoliatoriuje (2011 m. gegužės 27 d. nutartis administracinėje byloje Nr. TA⁶³-28/2011). Išsamiau apie termino skaičiavimo ir atnaujinimo klausimus žr. *Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos, taikant Administracinių bylų teisenos įstatymo normas, apibendrinimo* II dalies „Teisė kreiptis į teismą ir jos realizavimas“ 10 skyrių „Skundų (prašymų) padavimo administraciniam teismui terminai“ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenis Nr. 23, 2012 m., 666–679 p.).

Dėl teismo aktyvumo

190. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje, susijusioje su kalinimo sąlygomis ir jų metu taikomais ribojimais, yra pažymėta, kad teismas turėtų būti aktyvus, tiek atlikdamas nuteistiesiems paskirtos nuobaudos teisėtumo ir pagrįstumo patikrą (2013 m. rugpjūčio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-1262/2013), tiek spręsdamas neturtinės žalos, kilusios dėl netinkamų kalinimo sąlygų, atlyginimo klausimą (2013 m. balandžio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-601/2013).

2. Specialiosios teisėjų kolegijos nutarčių dėl teisingumo apžvalga (2013 m. liepos–gruodžio mėn.)

2.1. Bylos, nagrinėtinos administraciniuose teismuose

2.1.1. Dėl žalos, atsiradusios dėl vietos savivaldos institucijų atsakymo sudaryti mokesčių lengvatų taikymo sutartį, atlyginimo

Ieškovai kreipėsi į Šiaulių miesto apylinkės teismą dėl 14 645,08 Lt nepagrįstai įgytų lėšų bei 5 procentų dydžio metinių palūkanų nuo priteistos sumos už laikotarpį nuo bylos iškėlimo iki teismo sprendimo visiško įvykdymo ir bylinėjimosi išlaidų priteisimo. Vėliau ieškovai ieškinį patikslino ir, remdamiesi nepagrįsto praturtėjimo bei civilinės atsakomybės institutais, prašė iš atsakovų solidariai priteisti 16 481,81 Lt bei minėtas 5 procentų dydžio metines palūkanas.

Nustatyta, kad Šiaulių miesto savivaldybės taryba priėmė sprendimus, kuriais tam tikroje teritorijoje buvo numatyta ūkio subjektų galimybė pasinaudoti nekilnojamojo turto ir valstybinės žemės nuomos mokesčių lengvatomis. Šiuo tikslu su Šiaulių miesto savivaldybės administracija turėjo būti sudaromos mokesčių lengvatų taikymo sutartys.

Kadangi ieškovų nekilnojamieji daiktai ir (ar) nuomojami valstybinės žemės sklypai atitiko Šiaulių miesto savivaldybės tarybos sprendimuose nustatytus kriterijus, jie 2011 m. balandžio 26 d. kreipėsi į Šiaulių miesto savivaldybės administraciją dėl lengvatinių nekilnojamojo turto mokesčio ir nuomos mokesčio už valstybinę žemę tarifų taikymo ir prašė sudaryti mokesčių lengvatų taikymo sutartį. Į šį prašymą ieškovai atsakymo negavo, todėl 2011 m. gegužės 24 d. kreipėsi pakartotinai. Šiaulių miesto savivaldybės administracija 2011 m. birželio 7 d. raštais atsakė, kad minėto Šiaulių miesto savivaldybės tarybos sprendimo galiojimas sustabdytas, todėl mokesčių lengvatų taikymo sutartys nesudaromos. Ieškovai 2011 m. liepos 25 d. dar kartą kreipėsi į Šiaulių miesto savivaldybės administraciją, prašydami sudaryti mokesčių lengvatų taikymo sutartis, tačiau pastaroji 2011 m. rugpjūčio 31 d. raštu atsakė, kad minėtas lengvatas nustatęs sprendimas buvo pripažintas netekusiu galios. Gavę šį atsakymą ieškovai 2011 m. rugsėjo 6 d. vėl kreipėsi į Šiaulių miesto savivaldybės administraciją, prašydami sudaryti mokesčių lengvatų taikymo sutartis, nes iki 2011 m. liepos 6 d. (įskaitytinai) galiojo šias lengvatas numatęs Šiaulių miesto savivaldybės sprendimas. Tačiau Šiaulių miesto savivaldybės administracija 2011 m. spalio 7 d. raštu atsakė, kad konkrečių sutarties pasirašymo terminų nebuvo nustatyta, todėl ji jokių sutarties sudarymo reikalavimų nepažeidė.

Savo ieškinyje ieškovai teigė, kad atsisakydama su jais sudaryti mokesčių lengvatų taikymo sutartis, bet jas sudarydama su kitais subjektais, Šiaulių miesto savivaldybės administracija pažeidė teisės aktus. Todėl šiai taikytina civilinė atsakomybė.

Šiaulių miesto apylinkės teismas sprendimu ieškinį atmetė. Vertino, kad ginčas kilo iš administracinių teisinių santykių ir jis nagrinėtinas administraciniame teisme. Tačiau Šiaulių apygardos teismas nutartimi pirmosios instancijos teismo sprendimą panaikino ir grąžino bylą nagrinėti iš naujo nurodęs, kad ginčas kilo iš civilinių teisinių

santykių atsiradus žalai dėl kitos šalies vengimo sudaryti sutartį ir toks ginčas turi būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme. Bylą iš naujo nagrinėjęs Šiaulių miesto apylinkės teismas nutarė kreiptis į Specialiąją teisėjų kolegiją dėl bylos priskirtinumo bendrosios kompetencijos ar administraciniam teismui.

Spręsdama šį klausimą, Specialioji teisėjų kolegija pirmiausia pastebėjo, kad byloje ieškovai siekė prisiteisti iš atsakovų 16 481,81 Lt ir šiuos savo reikalavimus grindė tuo, kad, viena vertus, atsakovai nepagrįstai praturtėjo, kita vertus, dėl neteisėtų atsakovų veiksmų ieškovams yra padaryta žala. Pareikšti reikalavimai buvo nukreipti ne į nekilnojamojo turto ar valstybinės žemės nuomos tarifo nustatymą ar jo dydį. Ieškovų argumentai tiek dėl nepagrįsto praturtėjimo instituto, tiek ir dėl civilinės atsakomybės instituto taikymo buvo grindžiami teiginiais apie neteisėtus atsakovų veiksmus – nepagrįstą neveikimą. Ginčas dėl žalos atlyginimo taikant civilinės atsakomybės institutą patenka į Civilinio kodekso 6.271 straipsnio reguliavimo sritį. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad žalą, atsiradusią dėl savivaldybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti savivaldybė iš savivaldybės biudžeto, nepaisydama savo darbuotojų kaltės.

Viena iš savarankiškųjų (Konstitucijos ir įstatymų nustatytų) savivaldybių funkcijų yra savivaldybės biudžeto sudarymas ir tvirtinimas (Vietos savivaldos įstatymo 6 str. 1 p.). Savivaldybės taryba, vykdydama nurodytas funkcijas, priima sprendimus teikti mokesčių, rinkliavų ir kitas įstatymų nustatytas lengvatas savivaldybės biudžeto sąskaita (Vietos savivaldos įstatymo 16 str. 2 d. 18 p.). Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. lapkričio 19 d. nutarimo Nr. 1798 „Dėl nuomos mokesčio už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius“ 1.8 punkte taip pat numatyta savivaldybės tarybos teisė savo biudžeto sąskaita mažinti valstybinės žemės nuomos mokesčių arba visai nuo jo atleisti. Pasak Specialiosios teisėjų kolegijos, kaip matyti iš šių nuostatų, jomis yra reglamentuojamas savivaldybės finansinio fondo – savivaldybės biudžeto lėšų naudojimas ir yra numatoma galimybė savivaldybės biudžeto lėšomis teikti lengvatas (finansinę paramą) atitinkamiems asmenims. Pagal savo pobūdį, sprendimų dėl savivaldybės biudžeto lėšų panaudojimo bei dėl lengvatų iš savivaldybės biudžeto lėšų suteikimo priėmimas laikytinas viešojo administravimo veikla.

Atitinkamai Specialioji teisėjų kolegija konstatavo, kad šioje byloje vyraujančiais (dominuojančiais) santykiais turėjo būti pripažintini būtent administraciniai teisiniai santykiai. Nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo institutas savo prigimtimi yra subsidarius kitų civilinių teisių gynimo būdų atžvilgiu, t. y. taikomas tada, kai civilinių teisių negalima apginti kitais civilinių teisių gynimo būdais (taikant restituciją, vindikaciją, priteisiant nuostolius, įpareigojant prievolę įvykdyti natūra ir kt.) arba jos šiais būdais apginamos nevisiškai. Sprendžiant dėl ieškovų reikalavimų priteisti iš atsakovų 16 481,81 Lt, visų pirma spęstina dėl civilinės atsakomybės taikymo. Tų pačių reikalavimų (dėl 16 481,81 Lt priteisimo) nagrinėjimas atskiroje byloje, vertinant, ar yra pagrindas taikyti nepagrįsto praturtėjimo institutą, pasak Specialiosios teisėjų kolegijos, buvo netikslingas, todėl jų pagrįstumas turėjo būti sprendžiamas ginčą nagrinėjant administraciniame teisme (2013 m. liepos 10 d. nutartis byloje *UAB „Vaivorykštė“ ir kt. prieš Šiaulių miesto savivaldybę ir Šiaulių miesto savivaldybės administraciją*, T-85).

2.1.2. Dėl žalos, patirtos dėl neteisėtų valstybės veiksmų nustatant darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, apmokėjimo tvarką

Pareiškėjai su skundu kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinę teisumą, prašydami priteisti iš atsakovo Lietuvos valstybės, atstovaujamos Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, turtinės žalos atlyginimą.

Nurodė, jog valstybės valdžios institucijų neteisėti veiksmai pasireiškė 2009 m. balandžio 29 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybei priimant nutarimus Nr. 411 ir Nr. 412, kuriais buvo pakeisti 2003 m. liepos 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 941 ir 2003 m. rugsėjo 30 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1195. Tokiais pakeitimais buvo suvienodinta iki tol buvusi diferencijuota pagal atitinkamas darbuotojų kategorijas savaitės darbo laiko ir kasmetinių atostogų trukmė. Šie pakeitimai 2013 m. gegužės 9 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, konstituciniam teisinės valstybės principui ir Darbo kodekso nuostatomis. Pareiškėjai pagal 2004 m. gegužės 26 d. su Valstybine teismo medicinos tarnyba prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos sudarytas darbo sutartis dirba Valstybinės teismo medicinos tarnybos Vilniaus skyriuje teismo medicinos ekspertais (specialistais). Nuo 2009 m. spalio 1 d. iki 2013 m. gegužės 9 d. pareiškėjai dirbo ir iki šiol dirba viršvalandžius, už kuriuos dėl minėtų valstybės valdžios institucijų neteisėtų veiksmų jiems nėra ir nebuvo mokama.

Vilniaus apygardos administracinis teismas 2013 m. birželio 14 d. nutartimi atsisakė priimti pareiškėjų skundą, kaip nepriskirtiną administraciniams teismams. Nagrinėdamas atskirąjį skundą dėl tokios pirmosios instancijos teismo nutarties, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją dėl bylos rūšinio teisingumo.

Specialioji teisėjų kolegija pažymėjo, kad apžvelgiamu atveju pareiškėjai, remdamiesi Civilinio kodekso 6.271 straipsniu, kėlė reikalavimą dėl žalos atlyginimo, kurios atsiradimą siejo su Lietuvos Respublikos Vyriausybės neteisėta veikla. Pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punktą, administraciniai teismai sprendžia ginčus dėl žalos, atsiradusios dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo (Civilinio kodekso 6.271 str.). Taigi šiuo atveju pagal pareiškėjų skundo pagrindą ir dalyką, ginčas pateko į Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytą ginčų kategoriją. Todėl pareiškėjų skundo priėmimo klausimas turėjo būti sprendžiamas administraciniuose teismuose (2013 m. spalio 24 d. nutartis byloje *S. L. ir D. F. prieš Lietuvos valstybę*, T-105/2013).

2.1.3. Dėl mokesčių administratoriaus atsisakymo grąžinti žyminį mokesčių bankrutuojančiai bendrovei, šiai atsisakius ieškinio civilinėje byloje

Nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismas 2012 m. spalio 25 d. nutartimi nutarė priimti UAB „Rastakas“ atsisakymą nuo ieškinio ir grąžinti 22 500 Lt žyminio mokesčio. BUAB „Rastakas“ bankroto administratoriaus įgaliotas asmuo 2013 m. vasario 13 d. kreipėsi į Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos

finansų ministerijos (toliau – ir Inspekcija), prašydamas gražinti šį žyminį mokesį. Inspekcija 2013 m. vasario 19 d. sprendimu atsisakė gražinti mokesčio permoką ir ją įskaitė į gyventojų pajamų mokesčio nepriemoką.

BUAB „Rastakas“ bankroto administratoriaus įgaliotas asmuo 2013 m. balandžio 10 d. su ieškiniu dėl mokesčių permokos priteisimo kreipėsi į Vilniaus apylinkės teismą, kuris nutarė kreiptis į Specialiąją teisėjų kolegiją dėl bylos rūšinio teisingumo.

Ši kolegija pažymėjo, kad ginčas buvo kilęs iš mokestinio teisinio santykio, kurio atsiradimo pagrindas – administracinis aktas. Tai atitinka ginčo, numatyto Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 4 punkte, sampratą ir požymius, todėl šis ginčas nagrinėtinas administraciniame teisme. Tai, kad pareiškėjas buvo bankrutuojanti įmonė, bylos rūšinio teisingumo nekeitė. Specialioji teisėjų kolegija pažymėjo, jog Įmonių bankroto įstatymo 14 straipsnio 3 dalis nustato tik teritorinį bylos teisingumą. Apžvelgiamoje byloje bankrutuojančios įmonės reikalavimai buvo administracinio teisinio pobūdžio, todėl ginčas turėjo būti nagrinėjamas administraciniame teisme (2013 m. rugsėjo 2 d. nutartis byloje BUAB „Rastakas“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, T-102).

2.1.4. Dėl žalos, patirtos dėl 1989 metais tarnybos metu įvykusio nelaimingo atsitikimo, atlyginimo vidaus reikalų sistemos pareigūnui

---

Ieškovas kreipėsi į Jonavos rajono apylinkės teismą su ieškiniu, kuriuo prašė atlyginti 102 684 Lt nelaimingo atsitikimo darbo metu jam padarytą žalą. Nurodė, kad 1982 m. spalio 28 d. jis pradėjo dirbti Jonavos AB „Azotas“ (dabar „Achema“) ugniagesiu-vairuotoju. 1989 m. kovo 20 d. šioje gamykloje įvyko gaisras, kurio gesinti buvo iškvieštas ir ieškovas. Gaisro malšinime jis nepertraukiamai dalyvavo keturias dienas. Ketvirtąją gaisro malšinimo dieną ieškovas pradėjo jausti pirmuosius nuo gaisro gesinimo sveikatos pablogėjimo padarinius: silpnumą, galvos svaigimą, pykinimą ir buvo išsiųstas į medicinos punktą. Iškart po atliktų procedūrų, vykdydamas savo tarnybinių pareigų, jis grįžo gesinti AB „Azotas“ patalpose kilusį gaisro židinį. 1989 m. kovo 31 d. jis neteko sąmonės ir buvo išvežtas į Kauno akademines klinikas, kur jam buvo atlikta kraujo perpylimo operacija. 1989 m. balandžio 1 d. L. M. atgavo sąmonę. Klinikose buvo gydomas iki 1989 m. balandžio 24 d., po to grįžo į darbą. Vėliau, atlikus išsamius medicininius tyrimus bei įvertinus jo sveikatos būklę, buvo nuspręsta, jog ieškovas netinkamas dirbti ugniagesiu ir 1991 m. kovo 14 d. jis buvo atleistas. Nors nelaimingo atsitikimo darbe įvykio faktas (ne dėl ieškovo kaltės) tinkamai iš karto nebuvo nustatytas ir užfiksuotas, tačiau, ieškovo teigimu, medicininiuose dokumentuose aiškiai nurodyta, kad jo susirgimai įgyti tarnybos metu. 2008 m. sausio 30 d. Jonavos rajono apylinkės teismo sprendimu civilinėje byloje nustatytas turintis juridinę reikšmę faktas, „kad dėl darbo aplinkos pavojingumo, kenksmingo veiksnio 1989 m. kovo 20 d. – 1989 m. kovo 31 d. darbe – Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos 16-oje sukarintoje priešgaisrinėje dalyje Jonavos AB „Achema“ apsaugai – vykdant pavestas darbinės funkcijas pareiškėjui L. M., įvyko nelaimingas atsitikimas darbe – apsinuodijimas amoniaku ir nitrofoska“.

Atsakovas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija per nustatytą terminą pateikė atsiliepimą, kuriame nurodė, jog mano, kad ji yra netinkamas atsakovas civili-

nėje byloje bei kad šią bylą nagrinėti kompetentingas yra administracinis teismas. Atitinkamai Jonavos rajono apylinkės teismas, siekdamas išsklaidyti šias abejones, nutarė kreiptis į Specialiąją teisėjų kolegiją.

Ši kolegija pirmiausia pastebėjo, kad ieškovas savo reikalavimą priteisti žalos atlyginimą grindė tuo, kad susirgimus įgijo nelaimingo atsitikimo metu, atliekant ugnia-gesio vairuotojo pareigas. Socialinės apsaugos priemonių sistema, taikoma vidaus tarnybos pareigūnams, prie kurių priskiriamos ir kompensacijos, mokamos pareigūnams, patyrusiems sveikatos sužalojimus einant tarnybines pareigas, yra viešosios teisės reguliavimo sritis. Nepriklausomai nuo įvykio, kurio metu buvo sužalota sveikata, kolegija laiko, kad tokio pobūdžio ginčas dėl pareigūnui padarytos žalos atlyginimo teisingas administraciniam teismui (2013 m. spalio 7 d. nutartis byloje *L. M. prieš Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministeriją*, T-109).

2.1.5. Dėl žalos, atsiradusios dėl netinkamo palaikų palaidojimo, atlyginimo

Ieškovas kreipėsi į Klaipėdos miesto apylinkės teismą su ieškiniu, kuriuo prašė priteisti ieškovo naudai iš atsakovų UAB „Aterna“ ir Klaipėdos miesto savivaldybės solidariai 1 200 Lt turtinės žalos, 10 000 Lt neturtinės žalos atlyginimą bei visas bylinėjimosi išlaidas. Nurodė, kad 2010 m. vasario 28 d. mirė ieškovo motina. Leidimą laidoti išdavė Klaipėdos miesto ūkio departamento Miesto tvarkymo skyriaus Kapinių priežiūros poskyris. Visas laidojimo paslaugas, įskaitant duobės iškasimą, atliko UAB „Aterna“. Nutirpus sniegui pasimatė, kad duobė iškasta per arti šalia esančio kapo. Iš sukritusio smėlio aiškiai matėsi, kad palaikai buvo palaidoti vietoje, kuri skirta takeliui tarp kapaviečių iškloti. Dėl netinkamoje vietoje palaidotų palaikų ieškovas nedelsiant pareiškė žodines pretenzijas kapinių administracijai ir UAB „Aterna“ direktoriaus pavaduotojui, kuris ir kasė duobę. UAB „Aterna“ darbuotojai patvirtino, kad gavus visus reikiamus dokumentus, perlaidos palaikus tinkamai. Gavęs leidimą ekshumuoti palaikus, ieškovas kreipėsi į UAB „Aterna“ dėl palaikų perlaidojimo paslaugų suteikimo, nes paslaugos buvo suteiktos nekokybiškai. Tačiau įmonė atsisakė savo lėšomis perlaidoti palaikus. 2012 m. birželio 22 d. buvo ekshumuoti palaikai ir tinkamai perlaidoti. Ekshumacijos metu nustatyta, kad palaikai iš tiesų buvo palaidoti netinkamai.

Klaipėdos miesto apylinkės teismas, nagrinėdamas bylą, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją, prašydamas išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Nagrinėdama šį prašymą, Specialioji teisėjų kolegija priminė, kad žalos atlyginimas yra civilinės teisės reglamentavimo dalykas ir pagal bendrąją taisyklę ginčai, susiję su žalos atlyginimu, nagrinėjami bendrosios kompetencijos teisme. Šios taisyklės išimtis įtvirtinta Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkte, pagal kurį tais atvejais, kai turtinė ar neturtinė žala yra padaroma viešojo administravimo subjekto veiksmis jam veikiant viešojo administravimo srityje, bylas dėl žalos atlyginimo sprendžia administraciniai teismai.

Apžvelgiamu atveju reikalavimai atlyginti turtinę ir neturtinę žalą iš atsakovo UAB „Aterna“ buvo civilinio teisinio pobūdžio, nes kildinami iš sutartinių santykių, kurie pasireiškė netinkamai įvykdžius sutartį, t. y. netinkamai suteikus laidojimo paslaugas. Reikalavimai atsakovui Klaipėdos miesto savivaldybei buvo kildinami iš savivaldybės darbuotojų, dirbusių kapinių priežiūros poskyryje Lėbartų

kapinėse, neteisėtų veiksmų. Specialioji teisėjų kolegija pažymėjo, kad ritualinių paslaugų teikimo užtikrinimas ir kapinių priežiūros organizavimas yra viena iš savarankiškų savivaldybės funkcijų, reglamentuotų Vietos savivaldos įstatymo 6 straipsnio 41 punkte. Ši savivaldybių funkcija yra įgyvendinama, vadovaujantis Kapinių tvarkymo taisyklėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. lapkričio 19 d. nutarimu Nr. 1207. Taigi savivaldybių institucijų veikla, organizuojant kapinių tvarkymą, laikytina viešojo administravimo veikla.

Pagal galiojantį teisinį reguliavimą bylos rūšinį teisingumą bendrosios kompetencijos ar administraciniam teismui lemia teisinio santykio, iš kurio kilo ginčas, pobūdis. Kai teisinis santykis yra mišrus, bylos rūšinis teisingumas priklauso nuo to, koks teisinis santykis (civilinis ar administracinis) byloje vyrauja (dominuojančio teisinio santykio taisyklė). Remdamasi šia taisykle, Specialioji teisėjų kolegija konstatavo, kad šioje byloje vyraujančiais (dominuojančiais) santykiais pripažintini būtent administraciniai teisiniai santykiai. Atsakovo UAB „Aterna“ veiksmų teisėtumo įvertinimas priklausė nuo to, kaip bus įvertinti atsakovo Klaipėdos miesto savivaldybės veiksmai atliekant kapinių priežiūros ir kontrolės funkcijas, todėl ginčas turėjo būti nagrinėjamas administraciniame teisme (2013 m. spalio 31 d. nutartis byloje A. P. prieš UAB „Aterna“ ir Klaipėdos miesto savivaldybę, T-115).

2.1.6. Dėl atlyginimo žalos, atsiradusios dėl galbūt neteisėto kalnimo, nulemta aplinkybės, jog įkalinimo įstaigos pareigūnai neišsiaiškino nuosprendžio panaikinimo aplinkybių

Ieškovas kreipėsi į teismą ir, patikslinęs ieškinį, prašė priteisti iš atsakovo Lietuvos valstybės 18 000 Lt turtinės ir 30 000 Lt neturtinės žalos, atsiradusios dėl neteisėto kalnimo ir kalnimo sąlygų. Nurodė, kad 2011 m. lapkričio 11 d. Vilniaus apygardos teismui panaikinus Ukmergės rajono apylinkės teismo 2011 m. gegužės 11 d. nuosprendį, jis bausmę atlikinėjo Alytaus pataisos namuose, nes Vilniaus apygardos teismas kardomosios priemonės – suėmimo – klausimo neišsprendė. Ieškovas teigė, kad jis turėjo būti paleistas į laisvę, tačiau nuo 2011 m. lapkričio 11 d. iki 2011 m. gruodžio 5 d. buvo laikomas Alytaus pataisos namuose. Taip pat nurodė, kad kreipėsi žodžiu į Alytaus pataisos namų pareigūnus, jiems išaiškindamas, kad yra panaikintas Ukmergės apylinkės teismo nuosprendis ir jis turėtų būti paleistas, tačiau pareigūnai neišsiaiškino, ar šis nuosprendis iš tikro panaikintas. Ieškovo teigimu, dėl neteisėto kalnimo jis sugaišo laiko, todėl jam buvo padaryta turtinė žala. Dėl neteisėtų Alytaus pataisos namų pareigūnų veiksmų jis patyrė moralinę žalą – didžiulį psichologinį sukrėtimą, dvasinius išgyvenimus, nepatogumus, diskomfortą, emocinę depresiją, dėl to jam pablogėjo sveikata, savijauta, sumažėjo pasitikėjimas savimi, negalėjo ramiai miegoti, tapo dirglus. Nuo 2011 m. gruodžio 5 d. iki 2011 m. gruodžio 29 d. (24 dienas) buvo neteisėtai kalnamas Lukiškių tardymo izoliatoriuje–kalėjime. Be turtinės žalos (sugaišto laiko), dėl žiaurių, nežmoniškų, antisanitarinių kalnimo sąlygų, jam buvo padaryta ir neturtinė žala.

Vilniaus miesto apylinkės teismas, nagrinėdamas bylą, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją, prašydamas išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Šiuo klausimu Specialioji teisėjų kolegija pastebėjo, kad nagrinėtoje byloje ieškovas reikalavo atlyginti turtinę ir neturtinę žalą, kurią kildino iš Alytaus pataisos namų

pareigūnų neveikimo, kuris, ieškovo teigimu, pasireiškė tuo, kad jie nesiaiškino aplinkybių dėl nuosprendžio panaikinimo, dėl ko ieškovas galėtų būti paleidžiamas iš įkalinimo įstaigos, bei Lukiškių tardymo izoliatoriaus–kalėjimo pareigūnų galbūt neteisėtų veiksmų, pasireiškusių ieškovo kalinimu nežmoniškais ir antisaniarinėmis sąlygomis. Kitaip tariant, byloje pareikšti reikalavimai dėl turtinės ir neturtinės žalos buvo siejami tik su įkalinimo įstaigų pareigūnų neteisėtais veiksmais ir neveikimu. Šiuo atveju turėjo būti vertinama įkalinimo įstaigų administracinė veikla, t. y. ar tinkamai atliktos teisės aktuose numatytos funkcijos, ar užtikrintos sulaikytų asmenų gyvenimo sąlygos ir jų teisių įgyvendinimas. Tokio pobūdžio ginčas patenka į Civilinio kodekso 6.271 straipsnio reguliavimo sritį ir priskirtinas nagrinėti administraciniam teismui (2013 m. spalio 28 d. nutartis byloje *V. K. V. prieš Lietuvos valstybę*, T-121).

2.1.7. Dėl termino kreiptis dėl neišmokėtos pensijos dalies išmokėjimo pratęsimo

Pareiškėja kreipėsi į teismą su pareiškimu pratęsti terminą kreiptis dėl 2000 m. balandžio 11 d. mirusio sutuoktinio neišmokėtos pensijos dalies išmokėjimo. Nurodė, kad pagal Valstybinių socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies išmokėjimo įstatymą jos mirusiam sutuoktiniui pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyriaus skaičiavimus liko neišmokėta 5 454,13 Lt senatvės pensijos. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. vasario 26 d. nutarimu Nr. 144 patvirtintų Valstybinio socialinio draudimo senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumų išmokėjimo tvarkos aprašo 7 punktą nustato, kad senatvės ir invalidumo pensijų dalies sumos už mirusius pensijos gavėjus, išmokamos asmenims, kuriems paveldėjimo tvarka pereina mirusio asmens turtas. Praleidus šio aprašo 6.1–6.6 punktuose nustatytą išmokėjimo eilės tvarkos terminą, senatvės ar invalidumo pensijos dalis išmokamos paveldėtojams per 30 kalendorinių dienų nuo prašymų kartu su reikiama dokumentais pateikimo dienos, bet ne vėliau kaip iki 2012 m. gruodžio 31 d. Kadangi pareiškėja įstatymo nustatytą terminą praleido, minėtas Panevėžio skyrius 2013 m. balandžio 26 d. raštu informavo, kad nėra teisinio pagrindo išmokėti apskaičiuotą senatvės pensijos nepriemoką.

Esant tokiai situacijai, Panevėžio miesto apylinkės teismui kilo abejonų dėl bylos rūšinio teisingumo, todėl šis teismas nutarė kreiptis į Specialiąją teisėjų kolegiją.

Ši kolegija, spręsdama bylos rūšinio teisingumo klausimą, pirmiausia pastebėjo, kad pareiškėja prašė pratęsti terminą kreiptis į minėtą Panevėžio teritorinį skyrių, kuris atsisakė jai išmokėti pensijos dalį dėl to, kad buvo praleistas įstatymo nustatytas terminas. Taigi pareiškėjos reikalavimas buvo susijęs su teisės realizavimu į neišmokėtą pensijos dalį. Kadangi valstybinio socialinio draudimo senatvės skyrimas ir mokėjimas yra viešosios teisės reglamentavimo sritis, todėl pareiškėjos reikalavimas savo esme buvo administracinio teisinio pobūdžio, tad nagrinėtinas administraciniame teisme (2013 m. gruodžio 31 d. nutartis byloje *A. R. prieš Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Panevėžio skyrių*, T-143).

2.2. Bylos, nagrinėtinios bendrosios kompetencijos teismuose

2.2.1. Dėl viešojo administravimo subjekto sprendimo priskirti atitinkamą turtą akcinei bendrovei ir šios nuosavybės teisių į šį turtą registracijos panaikinimo bei restitucijos taikymo

---

Prokuroras, gindamas viešąjį interesą, su ieškiniu kreipėsi į teismą, prašydamas: (1) pripažinti negaliojančiu 1999 m. balandžio 12 d. ūkio ministro įsakymo Nr. 131 „Dėl akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ turto teisinio registravimo“ ir jį keitusio įsakymo eilutę, pažymėtą indeksu 11.13 „Kelias į Panevėžio DKS, inventorinis Nr. 200634, statybos metai 1974, mato vnt. m², kiekis 8244“; (2) panaikinti Nekilnojamojo turto registre atsakovo akcinės bendrovės „Lietuvos dujos“ nuosavybės teisių į susisiekimo komunikacijas – kelią – teisinę registraciją; (3) taikyti restituciją – įpareigoti Lietuvos Respublikos ūkio ministeriją atlyginti pinigais akcinei bendrovei „Lietuvos dujos“ 6534 kv. m kelio vertę ir įpareigoti šią bendrovę grąžinti valstybės nuosavybėn šį objektą.

Panevėžio miesto apylinkės teismui, sprendžiant ieškinio priėmimo klausimą, kilo abejonių dėl bylos rūšinio teisingumo.

Paneigdama šias abejones Specialioji teisėjų kolegija pirmiausia pastebėjo, kad ginčas kilo dėl nuosavybės teisių į 6534 kv. m kelią. Ieškovas prašė panaikinti viešojo administravimo subjekto – Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos priimtus administracinius aktus, pagal kuriuos akcinė bendrovė „Lietuvos dujos“ įgijo nuosavybės teisę į šį kelią, kartu panaikinant šios bendrovės nuosavybės teisių registraciją bei taikant restituciją. Vertinant bylos aplinkybių visumą buvo matyti, kad administracinių aktų pagrindu atsirado civilinės teisinės pasekmės, t. y. susiklostė atitinkami nuosavybės santykiai dėl ginčo kelio, kuriuos ieškovas ir siekė paneigti, gindamas viešąjį interesą.

Lietuvos Respublikos ūkio ministras, priimdamas minėtus įsakymus, veikė ne kaip viešojo administravimo subjektas, bet kaip civilinių teisių santykių dalyvis, įgyvendinantis atitinkamas turtines teises bei pareigas, susijusias su valstybei, kaip civilinės teisės subjektui, priklausančiu nekilnojamuoju turtu. Pažymėjusi, kad bylos rūšinį teisingumą bendrosios kompetencijos ar administraciniam teismui lemia teisinio santykio, iš kurio kilo ginčas, pobūdis (Administracinių bylų teisenos įstatymo 21 str. 1 d., Civilinio proceso kodekso 36 str. 2 d.), Specialioji teisėjų kolegija sprendė, kad kilęs ginčas buvo civilinio teisinio pobūdžio, tad visi pareikšti reikalavimai turėjo būti nagrinėjami bendrosios kompetencijos teisme (2013 m. liepos 26 d. nutartis byloje *Prokuroras, ginantis viešąjį interesą, prieš Lietuvos Respublikos ūkio ministeriją ir kt.*, T- 92).

2.2.2. Dėl asmens įrašymo į pretendentų, kuriems parduodami žemės ūkio paskirties žemės sklypai, sąrašą

Pareiškėjas kreipėsi į Kauno apygardos administracinį teismą su prašymu pakeisti Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos Kėdainių skyriaus vedėjo 2012 m. rugpjūčio 6 d. įsakymą ir įrašyti jį (pareiškėją) į asmenų, kuriems parduodami žemės ūkio paskirties sklypai, pagal Žemės reformos įstatymo 10 straipsnio nustatytą

12 eiliškumo grupę, sąrašą. Teigė, kad atitinka įtraukimui į šį sąrašą reikalingas sąlygas – naudoja žemės sklypus nenutrūkstamai nuo 2003 m., yra ūkininkas, 2008 m. išreiškė valią įsigyti žemę. Pasak pareiškėjo, pagal Žemės reformos žemėtvarkos projektų ir jiems prilyginamų žemės sklypų planų rengimo ir įgyvendinimo metodikos, patvirtintos Žemės ir miškų ūkio ministerijos 1998 m. balandžio 23 d. įsakymu Nr. 207, 29 punkta, tai pačiai eiliškumo grupei priskirti pretendentai į sąrašą įrašomi pagal prašymų pirkti iš valstybės žemės plotą gavimo žemėtvarkos skyriuje registracijos datą ir numerį, o pareiškėjas dokumentus pateikė anksčiau nei pirmasis ginčijamu įsakymu patvirtintame sąraše įrašytas asmuo. Paaiškino, kad su skundu kreipėsi į Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos, kuri nurodė, jog pareiškėjas su prašymu pirkti žemės plotus nepateikė papildomų dokumentų, įrodančių, kad jis atitinka valstybės paramos subjekto statusą.

Kauno apygardos administracinis teismas, sprenddamas skundo priėmimo klausimą, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją su prašymu išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą. Teismas nurodė, kad ginčas susijęs su ikisutartiniais teisiniais santykiais dėl žemės sklypų pirkimo–pardavimo, kuriuose atsakovas veikia ne kaip viešojo administravimo subjektas, bet kaip civilinių teisinių santykių dalyvis.

Patvirtindama šias teismo abejones, Specialioji teisėjų kolegija priminė, jog valstybei nuosavybės teise priklausančios žemės pardavimo ir nuomos santykiai, nepaisant pardavimo ar nuomos subjektų teisinio statuso bei to, jog sutarties dalykas yra valstybinės žemės sklypas, yra reguliuojami privatinės, bet ne viešosios teisės normų. Be teisės aktais priskirtų valdžios, t. y. viešojo administravimo funkcijų, valstybė ir savivaldybės dalyvauja ir civiliniuose teisiniuose santykiuose kaip lygiateisiai šių teisinių santykių subjektai, įgyvendinantys atitinkamas turtines teises bei pareigas, susijusias su valstybei, kaip civilinės teisės subjektui, priklausančiu nekilnojamuoju turtu. Dalyvaujama šiuose santykiuose, valstybė (savivaldybė) atlieka veiksmus, kurie vertintini kaip juridiniai faktai, sukuriantys, pakeičiantys ar panaikinantys atitinkamas subjekto civilines teises ir pareigas.

Nors apžvelgiamu atveju ginčas buvo susijęs su atitinkamų administracinių procedūrų (įrašymo į asmenų, kuriems parduodami valstybinės žemės sklypai, sąrašą) vertinimu, tačiau, pasak Specialiosios teisėjų kolegijos, jis (ginčas) buvo civilinio teisinio pobūdžio, nes susijęs su pareiškėjo reikalavimu realizuoti subjektinę teisę įsigyti valstybinės žemės sklypą ir pašalinti kliūtis šios teisės realizavimui. Todėl šis ginčas turėjo būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme (2013 m. liepos 9 d. nutartis byloje A. K. prieš Nacionalinės žemės tarnybos prie Žemės ūkio ministerijos Kėdainių skyrių, T74/2013).

2.2.3. Dėl institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, atsisakymo leisti nuteistajam išvykti iš gyvenamosios vietos ilgesniam nei teismo nuosprendyje nurodytam laikotarpiui

---

Pareiškėjas L. V. su skundu kreipėsi į Klaipėdos apygardos administracinį teismą ir prašė panaikinti Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyriaus 2013 m. sausio 16 d. sprendimą, kuriuo jam neleista išvykti už Lietuvos Respublikos

ribų, bei įpareigoti atsakovą priimti naują sprendimą, kuriuo pareiškėjui leidžiama išvykti ne mažiau kaip dviem mėnesiams.

Klaipėdos apygardos administracinis teismas, nagrinėdamas administracinę bylą, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją su prašymu išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Nagrinėdama šį prašymą Specialioji teisėjų kolegija priminė, kad Bausmių vykdymo kodekso 183 straipsnyje numatyta galimybė apskūsti apygardos administraciniam teismui viešųjų darbų, laisvės apribojimo, arešto, terminuoto laisvės atėmimo ir laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmes vykdančių institucijų ir įstaigų pareigūnų veiksmus ar sprendimus nereiškia, jog visais atvejais tokios institucijos veiklos teisminę kontrolę atlieka ir jos veikloje iškylančius klausimus, kuriuos pagal įstatymą turi spręsti teismas, sprendžia apygardos administracinis teismas. Administraciniam teismui teisingi tik tie ginčai, kurie susiję su bausmę vykdančios institucijos administravimo veikla.

Apžvelgiamu atveju nuteistasis kreipėsi į Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyrių dėl teismo nuosprendžiu skirtos baudžiamojo poveikio priemonės – įpareigojimo be institucijos, prižiūrinčios bausmės vykdymo atidėjimą, sutikimo neišvykti iš gyvenamosios vietos ilgiau kaip 7 paroms. Pareiškėjas savo reikalavimais siekė gauti leidimą išvykti iš gyvenamosios vietos už Lietuvos Respublikos ribų ne mažiau kaip dviem mėnesiams. Taigi, kaip pažymėjo Specialioji teisėjų kolegija, pareiškėjo skundas buvo susijęs su nuosprendžiu skirtos probacijos vykdymo teisiniais santykiais, o ne su viešojo administravimo teisiniais santykiais. Probacijos įstatymo 33 straipsnio 1 ir 2 dalyse numatyta, kad probuotojų veiksmai ir sprendimai yra skundžiami probacijos tarnybos direktoriui, kurio veiksmai ir sprendimai, susiję su nuosprendžio ar nutarties vykdymo teisiniais santykiais, gali būti skundžiami apylinkės teismui Baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka. Atsižvelgdama į tai, Specialioji teisėjų kolegija sprendė, kad ginčas turėjo būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme (2013 m. liepos 16 d. nutartis byloje *L. V. prieš Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyrių*, T-80/2013).

2.2.4. Dėl sumos, lygios pagal mokesčio įstatymą apskaičiuotai gyventojų pajamų mokesčio sumai, priteisimo iš kitos sutarties šalies, kuri, būdama mokesčių išskaičiuojančiu asmeniu, šią sumą sumokėjo į valstybės biudžetą

Ieškovas A. S. kreipėsi į Vilniaus miesto apylinkės teismą su ieškiniu, kuriuo prašė iš atsakovo UAB „Miško turtas“ priteisti 11 367 Lt sumą, taip pat 5 procentų dydžio metines palūkanas nuo priteistos sumos nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo įsakymo visiško įvykdymo, bei bylinėjimosi išlaidas.

Nurodė, kad tarp jo ir atsakovo UAB „Miško turtas“ 2011 m. gegužės 3 d. buvo sudaryta pirkimo–pardavimo sutartis, pagal kurią atsakovas privalėjo ieškovui sumokėti suldytą sumą už parduotą skolininkui medieną. Tarp šalių sutartas atsiskaitymo būdas – atsakovas įsipareigojo ieškovui sumokėti 15 000 Lt avansą prieš pasirašant sutartį, o likusią sumą – iškirtus vėjovartas ir nustačius tikslų medienos kiekį bei pasirašius medienos priėmimo–perdavimo aktą. Atsakovas ieškovui 15 000 Lt sumokėjo sutarties sudarymo metu. Pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymą (toliau – ir GPM įstatymas), gyventojų 2011 m. gaunamos pajamos už parduotą

apvalią medieną ir (arba) nenukirstą mišką apmokestinamos kaip kito (neregistruoto turto) pardavimo pajamos. Tokio turto apmokestinamosios pajamos apskaičiuojamos nuo gautų pajamų, taikant 15 procentų pajamų mokesčio tarifą. Pajamos, gautos už medieną iš juridinių asmenų, priskiriamos A klasės pajamoms. Juridiniai asmenys, išmokėdami gyventojams sumas, privalo apskaičiuoti, išskaičiuoti ir sumokėti į biudžetą pajamų mokestį nuo visos išmokamos sumos. Tačiau ieškovo vertinimu, atsakovas jam privalėjo sumokėti 87 150,00 Lt sumą, bet sumokėjo tik 75 783,00 Lt, t. y. išskaičiavus minėtą mokestį.

Vilniaus miesto apylinkės teismas nutartimi bylą nagrinėti pagal teisingumą perdavė Vilniaus apygardos administraciniam teismui. Pastarasis, nagrinėdamas administracinę bylą, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją su prašymu išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Šiuo klausimu Specialioji teisėjų kolegija pirmiausia nurodė, kad pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 4 punktą, administraciniai teismai sprendžia bylas dėl mokesčių, kitų privalomų mokėjimų, rinkliavų sumokėjimo, gražinimo ar išieškojimo, finansinių sankcijų taikymo, taip pat dėl mokestinių ginčų. Kaip buvo matyti iš ieškovo ieškinio ir byloje esančių duomenų, 2011 m. gegužės 3 d. tarp ieškovo A. S. ir UAB „Miško turtas“ buvo sudaryta sutartis dėl vėjavartų pirkimo-pardavimo. Taigi A. S. ir UAB „Miško turtas“ šiuo atveju siejo civiliniai teisiniai santykiai. Ieškovas prašė priteisti dalį pagal minėtą sutartį sutartos sumos, lygios pagal GPM įstatymo nuostatas apskaičiuotai gyventojų pajamų mokesčio sumai, bei 5 procentų dydžio metines palūkanas. Taigi ieškovo reikalavimai atsakovui nebuvo administracinio teisinio pobūdžio, t. y. tarp ieškovo ir atsakovo susiklostę teisiniai santykiai nebuvo pagrįsti subjektų pavaldumu. Atsakovo prievolę sumokėti nurodytą sumą ieškovas kildino iš tarpusavio susitarimo, todėl Specialioji teisėjų kolegija padarė išvadą, kad ginčas pagal savo teisinę prigimtį buvo dėl sutartinės prievolės netinkamo vykdymo ir nelaikytinas ginču dėl mokesčių, kitų privalomų mokėjimų, rinkliavų sumokėjimo (2013 m. liepos 16 d. nutartis byloje A. S. prieš UAB „Miško turtas“, T-82/2013).

2.2.5. Dėl statytojo pateiktos deklaracijos apie statybos užbaigimą panaikinimo

Pareiškėjai su skundu kreipėsi į Šiaulių apygardos administracinį teismą ir šio teismo prašė: 1) pripažinti atsakovo UAB „Šiaulių lyra“ 2012 m. birželio 26 d. bei 2012 m. rugpjūčio 23 d. deklaracijose apie statybos užbaigimą nurodytą informaciją neatitinkančia tikrovės, pačias deklaracijas neteisėtomis ir jas panaikinti; 2) panaikinti pagal šias deklaracijas atliktą Nekilnojamojo turto registro įrašų apie atsakovo UAB „Šiaulių lyra“ nuosavybės teisių į kiemo aikštelę ir automobilių stovėjimo aikštelės pėsčiųjų taką teisinę registraciją; 3) taikyti laikinąsias apsaugos priemones.

Pareiškėjai nurodė, kad atsakovo deklaracijose apie statybos užbaigimą nurodyta informacija neatitinka tikrovės, nes nurodyti objektai – aikštelė ir pėsčiųjų takas – nėra nauja statyba. Pareiškėjo pateikti įrodymai patvirtina, kad buvo rekonstruojama jau esama automobilių stovėjimo aikštelė bei pertvarkomas pėsčiųjų takas. Be to, pagal atsakovo deklaracijas minėtų objektų statytojas ir finansuotojas bei atitinkamai nuosavybės teisių įgijėjas yra jis pats, tačiau tai neatitinka tikrovės. Pareiškėjai paaikšino, kad teismui pateikiamos trys sutartys, kurias su pareiškėjais (ginčo žemės sklypo

nuomininkais ir pastatų bendrasavininkiais) sudarė atsakovas, siekdamas bendrai, t. y. kartu ir bendromis pinigėmis lėšomis, pasiekti tikslą – atlikti automobilių stovėjimo aikštelės plėtimo darbus. Kiekvienas iš sutartyse nurodytų asmenų realiai įnešė savo iš anksto sutartyse sutartą dalį piniginių lėšų aikštelės praplėtimui. Tačiau įregistravus UAB „Šiaulių lyra“ nuosavybės teises į kiemo aikštelę ir automobilių stovėjimo aikštelės pėsčiųjų taką, atsakovas neteisėtai vienas įgijo nuosavybės teisę į ginčo statinius.

Šiaulių apygardos administracinis teismas, spręsdamas skundo priėmimo klausimą, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją, prašydamas išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Ši kolegija priminė, kad Statybos techninio reglamento STR 1.11.01:2010 „Statybos užbaigimas“, patvirtinto Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2010 m. rugsėjo 28 d. įsakymu Nr. D1-828, 8.3 punkte nustatyta, kad deklaracija apie statybos užbaigimą – tai statytojo (užsakovo, savininko, valdytojo, paveldėtojo) ir kitų statybos dalyvių pasirašytas dokumentas, kuriuo paskelbiama, kad statybos darbai užbaigti ar statinio (patalpų) paskirtis pakeista pagal statinio projekto (kai jis privalomas) sprendinius ar teisės aktų reikalavimus, jei statinio projektas nebuvo rengiamas. Minėto reglamento 44 punkte numatyta, kad deklaracija yra pagrindas įregistruoti statinį Nekilnojamojo turto registre. Kaip pažymėjo Specialioji teisėjų kolegija, deklaracija apie statybos užbaigimą yra dokumentas, parengiamas ir pasirašomas statytojo. Kadangi statytojas nėra viešojo administravimo subjektas, deklaracija negali būti laikoma viešojo administravimo veiksmu, o ginčai dėl jos panaikinimo – administracinio teisinio pobūdžio ginčais. Deklaracija, kaip statytojo parengiamas ir pasirašomas dokumentas, įstatymų nustatyta tvarka sukuria tam tikras civilines teises ir pareigas, todėl pripažintinas vienąšaliu sandoriu (Civilinio kodekso 1.63 str.), atitinkamai ginčai dėl jos panaikinimo – civilinio teisinio pobūdžio ginčais.

Nors apžvelgiamoje byloje pareiškėjas reiškė ir administracinio teisinio pobūdžio reikalavimą – panaikinti ginčo statinių teisinę registraciją, tačiau, kaip pažymėjo Specialioji teisėjų kolegija, iš pareiškėjų skundo matyti, kad jie iš esmės siekė nuginkčyti atsakovo UAB „Šiaulių lyra“ vardu įregistruotas nuosavybės teises į ginčo statinius ir tokiu būdu apginti savo nuosavybės teises. Todėl aptariamas ginčas, kaip iš esmės susijęs su civiliniais teisiniais santykiais, turėjo būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme (2013 m. liepos 16 d. nutartis byloje UAB „Ramunėlės vaistinė“ ir kt. prieš UAB „Šiaulių lyra“, T83/2013).

2.2.6. Dėl prokuroro atsisakymo ginti viešąjį interesą

Pareiškėja su skundu kreipėsi į Kauno apygardos administracinį teismą, prašydamą panaikinti Kauno apygardos prokuratūros Viešojo intereso gynimo skyriaus prokuroro nutarimą, kuriuo buvo atsisakyta ginti viešąjį interesą, bei Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros nutarimą, kuriuo teritorinės prokuratūros prokuroro nutarimas buvo paliktas nepakeistas.

Kauno apygardos administracinis teismas, spręsdamas skundo priėmimo klausimą ir manydamas, kad byla vis tik turėtų būti nagrinėjama bendrosios kompetencijos teisme, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją, prašydamas išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Patvirtindama tokią teismo nuomonę, Specialioji teisėjų kolegija pažymėjo, kad

pagal Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalį prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Prokuratūros įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad prokuratūra yra valstybės institucija, atliekanti Konstitucijoje, šiame įstatyme ar kituose įstatymuose nustatytas funkcijas; prokuratūra padeda užtikrinti teisėtumą ir teismui vykdyti teisingumą. Minėto straipsnio 2 dalies 7 punkte numatyta, jog prokuratūra įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka gina viešąjį interesą. Taigi prokuratūra, vykdydama jai priskirtas funkcijas bei sprendama dėl pagrindo ginti viešąjį interesą, iš esmės padeda užtikrinti teisėtumą bei teismui vykdyti teisingumą (Prokuratūros įstatymo 2 str. 1 d.). Administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalis numato, kad administracinių teismų kompetencijai nepriskiriama tirti prokurorų procesinių veiksmų, susijusių su teisingumo vykdymu ar bylos tyrimu. Todėl atsižvelgdama į tai, jog byloje buvo keliamas ginčas dėl prokuroro procesinių veiksmų įgyvendinant Prokuratūros įstatymo 19 straipsnyje įtvirtintą viešojo intereso gynimo funkciją, Specialioji teisėjų kolegija padarė išvadą, kad aptariamasis ginčas nepateko į administracinių teismų nagrinėjamų ginčų kategorijas ir buvo teisingas bendrosios kompetencijos teismui (2013 m. rugsėjo 6 d. nutartis byloje S. G. prieš *Kau-no apygardos prokuratūrą*, T-90/2013).

2.2.7. Dėl žalos, patirtos dėl galbūt netinkamų Laisvės atėmimų vietos ligoninės suteiktų sveikatos priežiūros paslaugų, atlyginimo

Pareiškėjas kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, prašydamas priteisti iš Lietuvos valstybės, atstovaujamos Laisvės atėmimo vietų ligoninės (toliau – ir Ligoninė), 104 040 Lt neturtinės ir 4 071,41 Lt turtinės žalos.

Nurodė, kad nuo 2012 m. vasario 24 d. iki 2012 m. kovo 9 d. Ligoninėje jam nebuvo suteiktos kokybiškos ir tinkamos sveikatos priežiūros paslaugos. Dėl to buvo pakenkta jo sveikatai ir jis patyrė turtinę ir neturtinę žalą. Pareiškėjo teigimu, dėl pablogėjusios sveikatos, darbingumo lygio nustatymui, tyrimų bei nosies pertvaros operacijos atlikimui, dėl miego apnėjos (knarkimo), taip pat dėl patirto streso ir kankinimo Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime bei Vilniaus pataisos namuose, jis buvo pristatytas į Ligoninę, kuri nesilaikė Pacientų teisių ir žalos atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies, 2 straipsnio 8 dalies, 9 straipsnio 3 dalies reikalavimų. Ligoninėje buvo pažeista jo teisė į privatumą, nes gydytojo apžiūros metu jis buvo stebimas prižiūrėtojų (formaliai – pašalinių asmenų). Jam nebuvo suteiktos kokybiškos sveikatos priežiūros paslaugos, nes Ligoninė netenkino pareiškėjo prašymų pakartotinai atlikti širdies kardiogramą, atlikti kompiuterinę tomografiją ir imtis tinkamo gydymo, skirti efektyvų gydymą dėl dešinio kelio pradinės artrozės ir kt., nors pagal Ligoninės nuostatus tai turėjo būti atlikta. Dėl Ligoninės netinkamo veikimo ir neveikimo, netinkamų sveikatos priežiūros paslaugų suteikimo ir šių paslaugų nesuteikimo, daugkartinio švitiavimo rentgeno aparatu, kankinimo, paskirtų vaistų neišdavimo, buvo pakenkta pareiškėjo sveikatai.

Vilniaus apygardos administracinis teismas 2013 m. kovo 25 d. sprendimu pareiškėjo skundą atmetė kaip nepagrįstą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine tvarka, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją, prašydamas išspręsti bylos rūšinio teisingumo klausimą.

Šiuo klausimu Specialioji teisėjų kolegija priminė, kad ginčai dėl žalos atlyginimo

yra civilinio pobūdžio ir, pagal bendrą taisyklę, jie yra priskirti nagrinėti bendrosios kompetencijos teismui (Civilinio proceso kodekso 22 str. 1 d., 25 str.). Administraciniai teismai nagrinėja tik tuos ginčus dėl žalos atlyginimo, kurie yra apibrėžti Administracinių bylų teisenos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 3 punkte, t. y. ginčus dėl žalos, atsiradusios dėl viešojo administravimo subjektų neteisėtų veiksmų, atlyginimo (Civilinio kodekso 6.271 str.).

Apžvelgiamu atveju pareiškėjas reiškė reikalavimą dėl turtinės ir neturtinės žalos, kurios atsiradimą iš esmės siejo su netinkamai suteiktomis asmens sveikatos priežiūros paslaugomis Ligoninėje, atlyginimo. Reikalavimų dėl žalos atlyginimo, kurie būtų siejami su Ligoninės administravimo veikla, atliekama specialių bausmių vykdymo ir administracinės teisės normų nustatyta tvarka, pareiškėjas nenurodė. Taigi byloje keliami reikalavimai buvo susiję tik su žalos, padarytos pacientui netinkamu sveikatos priežiūros paslaugų teikimu, atlyginimo santykiais. Šie santykiai, pasak Specialiosios teisėjų kolegijos, yra civiliniai teisiniai santykiai, todėl ginčas turėjo būti nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teisme (Civilinio proceso kodekso 22 str. 1 d., 25 str.) (2013 m. lapkričio 26 d. nutartis byloje P. K. prieš *Lietuvos valstybę*, T-110/2013).

2.2.8. Dėl teritorinės muitinės veiksmų, atliktų vykdant antstolio nurodymą

Ieškovai į Šiaulių apylinkės teismą kreipėsi prašydami: 1) pripažinti neteisėtai atsakovų antstolio ir Klaipėdos teritorinės muitinės veiksmus, dėl kurių Klaipėdos teritorinės muitinės Šiaulių oro uosto poste buvo užkirstas kelias atlikti muitinės procedūras ir ieškovui UAB „Universal auto“ išvežti jai priklausančias prekes iš Lietuvos Respublikos teritorijos, o ieškovui UAB „Tikroji vaivorykštė“ – atlikti muitinės tarpininko veiksmus; 2) įpareigoti atsakovus leisti ieškovui UAB „Universal auto“ laisvai disponuoti ir išvežti minėtas prekes, laikomas muitinės sandėlyje. Nurodė, kad muitinės pareigūnai atsisakė atlikti minėtas muitinės procedūras teigdami, kad dalis ieškovo UAB „Universal auto“ vežamų prekių neva areštuotos antstolio ir muitinė vykdo antstolio nurodymus. Ieškovų teigimu, šios prekės nebuvo areštuotos.

Šiaulių apylinkės teismas, siekdamas išsklaidyti kilusias abejones dėl bylos rūšinio teisingumo, kreipėsi į Specialiąją teisėjų kolegiją, kuri, spręsdama bylos rūšinio teisingumo klausimą, pirmiausia pastebėjo, kad ieškovai iš esmės prašė pripažinti neteisėtai antstolio veiksmus bei įpareigoti antstolį leisti išvežti prekes ir atlikti muitinės tarpininko funkcijas. Ginčai dėl antstolių procesinių veiksmų yra civilinio teisinio pobūdžio ir nagrinėtini bendrosios kompetencijos teisme.

Ši kolegija taip pat pažymėjo, kad vienu iš atsakovų šioje byloje buvo patraukta Klaipėdos teritorinė muitinė, ieškovai ieškinio reikalavimais prašė pripažinti neteisėtai atsakovo Klaipėdos teritorinės muitinės veiksmus, kuriais Klaipėdos teritorinės muitinės Šiaulių oro uosto poste buvo užkirstas kelias atlikti muitinės procedūras ir išvežti ieškovui UAB „Universal auto“ priklausančias prekes bei įpareigoti atsakovą leisti išvežti prekes ir atlikti muitinės tarpininko funkcijas. Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto 2 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad muitinės įstaiga – viešojo administravimo funkciją atliekanti įstaiga. Teisiniai santykiai tarp muitinės įstaigos ir jai nepavaldžių asmenų yra reguliuojami viešosios teisės, t. y. *acte iuris imperii*, todėl ginčai dėl muitinės veiksmų teisėtumo ir įpareigojimo atlikti veiksmus yra administracinio teisinio pobūdžio ir priskirtini nagrinėti administracinių teismų kompetencijai.